

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MATEJ NABERNIK

ŠPORT IN ČUSTVA: Nasilno obnašanje nogometnih navijačev

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2008

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

MATEJ NABERNIK

Mentorica: doc. dr. Zdenka Šadl

ŠPORT IN ČUSTVA: Nasilno obnašanje nogometnih navijačev

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2008

Zahvaljujem se mentorici, doc. dr. Zdenki Šadl, za njeno pomoč in nasvete pri izdelavi diplomske naloge ter za pregled besedila. Hvala tudi za njeno potrpežljivost in vse vzpodbudne besede.

Zahvaljujem se tudi sestri Maji in puncu Dragici za pomoč pri izdelavi diplomske naloge in njuno požrtvovalnost, ki mi je v marsičem olajšala delo.

In nenazadnje se zahvaljujem še svojim staršem in svojim bližnjim (mami Mojci, očetu Dušanu in Matjažu), da so me vzpodbujali, verjeli vame in mi pomagali...

Hvala!

ŠPORT IN ČUSTVA: Nasilno obnašanje nogometnih navijačev

Šport je zelo pomemben segment sodobne družbe, prisoten je v večini družbenih institucij. Število ljudi, ki se profesionalno, amatersko ali rekreativno ukvarjajo s športom, je ogromno. Še več je tistih, ki šport spremljajo. Podrobneje sem se posvetil tistim, ki spremljajo nogometne tekme v živo, in se tam nasilno obnašajo. Te navijače imenujemo huligani. Večinoma se združujejo v skupine in že pred tekmo uničujejo tujo lastnino in izzivajo pretepe. Tekma je za njih drugotnega pomena, njihov cilj je, da se spopadejo z nasprotno navijaško skupino. Do nasilnih dejanj v določenih okoliščinah vodijo destruktivna čustva. Ta čustva so zelo pogost spremljevalec športnih dogodkov. Ponavadi so posledica razočaranja in frustracij ob porazih in vodijo v nasilno obnašanje. Povezavo med športom in čustvi razlagata Norbert Elias in Eric Dunning. Poudarjata, da je potrebno posameznika/-ico obravnavati kot celoto v odnosu do družbe, ne pa kot izolirano fizično in psihično enoto, ki živi v družbi. V sklepnem delu moje naloge sem predstavil možne rešitve in ukrepe za zmanjšanje oziroma za preprečitev nasilnega obnašanja navijačev. Države članice Sveta Evrope in druge pogodbenice evropske kulturne konvencije so v ta namen podpisale »Evropsko konvencijo o nasilju in nedostojnem vedenju gledalcev na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah«. Njihov namen je z vsemi razpoložljivimi sredstvi nastopiti v boju proti nasilju na nogometnih tekmah. Pomembno vlogo pri tem imajo tudi policija in druge institucije, ki skrbijo za varnost.

Ključne besede: šport, navijači, čustva, nasilje, huliganizem.

SPORT AND EMOTIONS: Violent behaviour of football supporters

Sport is a very significant segment of modern human society and is present in most social institutions. The number of people involved professionally, non-professionally or for recreation is immense. But there are more of those who follow it. I focused in detail on those who follow football matches live where displaying a violent behavior. Such supporters are called hooligans. Mostly they are found in groups demolishing property and setting up fights even before the match. The match itself has a different meaning to them; their goal is to set up a fight with the opposite fan group. In certain circumstances, destructive emotions lead to violent acts. Such emotions often follow sports events. Usually it's about consequences of disappointment and frustrations after defeats, which leads to violent behavior. Norbert Elias and Eric Dunning explain the link between the sport and emotions. They emphasize the need to treat an individual as a whole in relation with the society, rather than isolated physical and psychic unit living in society. The final part of my diploma presents possible solutions and measures to lessen respectively prevent violent acts by the fans. Council of Europe Member States and other members of the European Cultural Convention signed for this purpose the "European Convention on violence and misconduct of spectators at sports events, especial at football matches". Their purpose is to use all available means to fight violence at football matches. An important role is also on the part of the police and other institutions who provide for safety.

Key words: sport, fans/supporters, emotions, violence, hooliganism.

KAZALO

1. Uvod.....	7
2. Šport	9
2.1. Šport kot socialni in kulturni fenomen.....	9
2.1.1 Športna igra kot dogodek v tekmovalnem smislu	10
2.1.2 Šport kot institucionalizirana športna igra	11
2.1.3 Šport kot družbena institucija.....	11
2.1.4 Šport kot oblika vpletenosti v družbo	11
2.2 Obiskovanje športnih prireditev	12
2.2.1 Obiskovanje športnih prireditev kot pomemben segment sodobne kulture	12
2.2.2 Športno – nogometno občinstvo.....	14
2.2.3 Različni tipi nogometnih navijačev.....	15
3. Čustva.....	17
3.1 Definicija in opredelitev čustev.....	18
3.2 Nevarna čustva	19
3.3 Agresija in nasilno vedenje	20
4. Teoretiki o športu , čustvih in nasilju	22
4.1 Sociološka teorija športa in čustev	22
4.2 Definicije nasilja	26
4.3 Teoretične razlage nasilja v družbi in v športu	28
5. Nasilje v nogometu.....	30
5.1 Nasilno obnašanje navijačev	32
5.2 Teoretske misli o nasilnem obnašanju navijačev	33
5.2.1 Subkulturalna teorija ritualizirane agresije	34
5.2.2 Razredna teorija obnašanja navijačev	35
5.2.3 Socio-historična teorija	37
5.2.4 Teorija Alessandra Dal Laga: Svet športa kot svet zase	39
5.3 Različne oblike nasilnega obnašanja navijačev	41
5.3.1. Prva delitev:.....	42
5.3.2 Druga delitev	43
5.3.3 Tretja delitev	45
6. Vandalizem in huliganizem.....	47
6.1 Huliganizem	48

6.1.1 Zgodovina huliganizma.....	52
6.1.2 Zakaj je huliganizem v največji meri prisoten ravno v nogometu?	54
6.1.3 Nogometni huliganizem po svetu in pri nas.....	56
6.1.4 Nogometni huliganizem in alkohol.....	57
6.2 Nacionalizem in rasizem v nogometu	58
7. Rešitve in ukrepi za zmanjšanje oziroma preprečitev nasilnega obnašanja nogometnih navijačev.....	60
7.1 Splošna načela kot osnova preventivne politike	62
7.1.1 Preventivni ukrepi za boj proti nasilju v športu	63
7.1.2 Vzgoja navijačev	64
7.2 Evropska konvencija o nasilju in nedostojnem vedenju gledalcev na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah	67
7.3 Ukrepi policije.....	70
8. Sklep.....	71
9. Literatura	74

1. Uvod

Nasilno obnašanje navijačev na športnih prireditvah, predvsem na nogometnih tekmah, je v zadnjih dveh desetletjih vse bolj pereč problem. Seveda je bilo to nasilje prisotno že od samega začetka nogometnih tekmovanj v 19. stoletju, vendar v manjši meri. Prav tako se takšno obnašanje v preteklosti ni toliko pojavljajo v medijih, zato o njem tudi nismo veliko vedeli. Zaradi tega mu tudi družba ni namenjala takšne pozornosti, kot mu jo namenja danes. Prelomnica je bilo leto 1985 in velika tragedija na stadionu Heysel v Belgiji, ko je v izgrelih navijačev življenje izgubilo 39 navijačev, več kot 400 pa je bilo ranjenih. Takrat se je pozornost medijev in odgovornih organov usmerila na dogajanje pred nogometnimi tekmami, na nogometnih tekmah in po njih. Nasilje med navijači namreč ni omejeno le na stadion in na čas trajanja tekme, ampak se odvija že pred tekmo in po njej. Dogaja se v okolici stadiona, na avtobusnih ali železniških postajah in lokalih, kjer se navijači zadržujejo. Seveda niso le nogometni navijači tisti, ki se obnašajo nasilno. Nasilje je prisotno med večino navijačev, ki spremljajo športne panoge, v katerih je prisoten fizični kontakt med tekmovalci. Vendar pa so nogometne tekme najbolj obiskane, saj je nogomet zelo priljubljen šport. Ljudje se tam najbolj identificirajo z igralci, zato so tudi čustva med navijači na nogometnih tekmah najbolj intenzivna. In posledica teh intenzivnih čustev je večkrat tudi nasilno obnašanje. Zato sem se odločil, da bom v svoji diplomski nalogi podrobneje predstavil nasilno obnašanje navijačev na nogometnih tekmah. Med temi navijači po nasilju najbolj izstopajo t.i. »huligani«, ki ji bom podrobneje predstavil v enem izmed poglavij.

Najprej sem predstavil in opredelil ključne pojme, ki jih uporabljam v svoji diplomski nalogi: šport, čustva in nasilje. Pri sociološki opredelitvi športa sem se oprl na dela Geralda Kenyona, Johna Loya in Barrya Mcphersona. V nadaljevanju sem predstavil različne tipe občinstva, ki obiskuje nogometne tekme, za tem pa še čustva. Poleg definicije in opredelitve čustev na splošno, sem predstavil tudi čustva, ki najpogosteje vodijo v nasilno obnašanje navijačev. To so nevarna in destruktivna čustva. Pri povezavi čustev in športa sem se oprl na teorijo Norberta Eliasa in Erica Dunninga (1992).

Glede na napredek v sodobnih družbah in glede na to, da se je življenjski standard (kljub problemom, kot sta nezaposlenost in negotovost) zvišal, bi pričakovali, da se bo količina nasilja zmanjšala. Vendar pa temu ni tako, spremenile so se le njegove pojavne oblike. Kljub temu je še vedno prisotno tudi fizično nasilje. Za marsikoga je ravno nogometni stadion in njegova okolica »idealen« kraj, kjer lahko izživlja svojo negativno energijo in sprošča

negativna čustva v obliki fizičnega nasilja. To nasilje ima več oblik. Lahko gre za medsebojno obračunavanje z navijači nasprotne ekipe ali pa uničevanje tuje lastnine. V tej povezavi sem predstavil definicije nasilja in teoretske razlage nasilja v družbi in športu. Tu je potrebno poudariti, da je teh definicij in teorij mnogo, sam pa sem izbral tiste, ki so najbolj primerne in relevantne za namen in cilj moje diplomske naloge.

V nadaljevanju sem predstavil teoretske poglede na nasilno obnašanje navijačev, pri čemer sem se oprl na delo Dražena Laliča (1993). Štiri teorije v okviru sociološke znanosti pojasnjujejo dejavnike, ki vplivajo na to, da med navijači prihaja do nasilnega obnašanja. Opisal sem tudi različne oblike nasilnega obnašanja in dejavnike, ki vplivajo na pojav nasilnega obnašanja. Proti koncu tega poglavja pa sem predstavil še notranjo strukturo navijaških skupin. V tem poglavju sem si veliko pomagal tudi z viri s svetovnega spleta.

Na nogometnih tekmah sta prisotna tudi nacionalizem in rasizem, ki sta lahko ravno tako povod za nasilno obnašanje. Potem ko je v zadnjem času večkrat prišlo do rasističnih izbruhov na tekmah v Španiji in Italiji, kjer so gledalci z oponašanjem opic žalili temnopolte igralce, so se mnogi nogometni zvezdniki združili v akciji, s katero želijo pregnati rasizem z nogometnih stadionov.

Poseben poudarek pa sem v svojem delu namenil nogometnemu huliganizmu. Opisal sem nastanek huliganizma, njegov razvoj, dejavnike, ki vplivajo na njegov pojav, kakšne so njegove posledice, kdo so huligani, ipd. Osredotočil sem se na angleške huligane, ker se je huliganizem najprej pojavil v Angliji. Tam so huligani tudi najbolj nasilni, zato so v Angliji objavili seznam najbolj nevarnih posameznikov, ki so jih določili glede na njihovo nasilniško preteklost. Ti navijači nimajo več vstopa na noben nogometni stadion v Angliji ali v Evropi. Podal sem tudi primerjavo med huligani v Sloveniji in po svetu ter poskusil odgovoriti na vprašanje, zakaj je huliganizem najbolj prisoten ravno v nogometu. V tem poglavju sem pojasnil še povezavo med pitjem alkohola in huliganizmom.

Na koncu sem opisal še ukrepe in rešitve za zmanjšanje oziroma za preprečitev nasilnega obnašanja navijačev na nogometnih tekmah. Predstavil sem tudi ukrepe policije za zmanjšanje nasilja in pa najpomembnejše odločbe »Evropske konvencije o nasilju in nedostojnem vedenju gledalcev na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah«, ki so jo leta 1985 v Strasbourgu podpisale države članice Sveta Evrope in druge pogodbenice evropske kulturne konvencije z namenom, da bi zmanjšali nasilje na nogometnih tekmah.

2. Šport

Besedo šport je najprej začelo uporabljati angleško plemstvo, pomenila pa je zabavo, razvedrilo, sprostitev in igro. Danes pa ima številne različne pomene, saj označuje vse pojave sodobne gibalne kulture. Šport se je v svojih temeljih pojavil v drugi polovici 18. stoletja, v 19. stoletju pa se je že popolnoma razvil. Bistvene značilnosti so bile načrtno izboljševanje dosežkov, redna tekmovanja in redno spremljanje dosežkov, pravil, merjenje rezultatov in določanje tekmovalnih pogojev. Nastanek športa v Angliji lahko razumemo predvsem kot posledico povsem določenih družbenih razmer. Tekmovalne oblike telesnih vaj so sicer obstajale že veliko prej, vendar jih ne moremo primerjati z angleškim športom, saj so prej manjkala določena merila; tekmovanja so bila praviloma omejena na lokalno tradicijo in so bila povezana z določenimi družbenimi skupinami. Odločilno prelomnico je prineslo razsvetljenje, ki je razumelo človeka kot tekmovalno bitje, njegovemu duhu pa ustrezajo tudi težnje po racionalizaciji, metodizaciji in strogih predpisih.

Šport je resnično prodril in se uveljavil na prehodu v 19. stoletje. Glavna značilnost je bila institucionalizacija. Poleg tradicionalnih klubov višje družbe, so postale središče športa univerze in javne šole. Uveljavila so se športna pravila, prirejali so tudi številna tekmovanja, med katerimi je najbolj znano veslaško tekmovanje med univerzama iz Oxforda in Cambridgea, ki ga prirejajo enkrat letno že 184. leto.

V 80. letih 19. stoletja pa pride do popolne uveljavitve športa tudi v celinski Evropi. Večinoma je bila to neposredno prevzeta organiziranost angleškega športa. Poleg veslaških so najstarejši nogometni, kolesarski in plavalni klubi. Takrat so tudi že začeli prirejati prva državna prvenstva. Od 1900 pa je šport že svetovno gibanje; začeli so prirejati svetovna in evropska prvenstva, ustanovljene pa so bile tudi svetovne zveze za večino športnih panog. Uspešen razvoj športa je vzpodbudil tudi začetek olimpijskega gibanja nove dobe, tako so v Parizu 1894 ustanovili Mednarodni olimpijski komite, dve leti kasneje pa so bile prve olimpijske igre moderne dobe v Atenah (Veliki splošni leksikon 2006: 4350).

2.1. Šport kot socialni in kulturni fenomen

V današnji družbi je šport kulturni fenomen, ki je za družbo zelo pomemben in hkrati zelo zapleten, saj prinaša tako pozitivne kot negativne posledice za posameznike in družbo v

celoti. Prisoten je v večini družbenih institucij, tako v izobraževanju, umetnosti, politiki, pravu, množičnem komuniciranju, kot tudi v mednarodni diplomaciji. Pravzaprav lahko z njim na določen način povežemo večino ljudi.

Kljub temu pa je bil šport do nedavnega le redko predmet znanstvenih socioloških raziskav, kar pomeni, da ni bilo podane nobene znanstvene opredelitve oziroma razlage tega, za družbo zelo pomembnega, fenomena. Eden izmed razlogov za znanstveno nedorečenost pojma je njegova dvoumnost in nejasnost. Sama beseda šport ima za različne ljudi zelo različne pomene, kar se nazorno pokaže, če prelistamo športne strani v dnevnem časopisu. Tam najdemo poročila z raznih športnih tekmovanj, oglase za športne izdelke, izdelane po zadnji modi, nasvete o tem, kako osvojiti različna znanja s področja športa, razmišljanja o športu kot pomembnem segmentu družbe in njegovi vlogi v družbenem vsakdanu, nasvete za sanacijo poškodb, poročila o finančni plati športnih tekmovanj, o vplivu politike na šport in tudi o škandalih, ki se nanašajo bodisi na tekmovanja ali na tekmovalce.

Ohlapno in na nek način nedorečeno razumevanje fenomena športa je uporabno, ko o njem poročajo množična občila. Sociologija pa si prizadeva za bolj kompleksno opredelitev, do katere lahko pride le z bolj sistematičnim konceptualnim pristopom. Z drugimi besedami, sociologija se je z namenom, da bi oblikovala bolj kompleksno opredelitev športa, preučevanja lotila na štirih ravneh. Šport obravnava kot »športni dogodek-igro v tekmovalnem smislu« (game occurrence), »institucionalizirano športno igro« (institutionalized game), »družbeno institucijo« (social institution) in kot »obliko vpletenosti v družbo« (social involvement) (Kenyon in drugi 1978: 84).

2.1.1 Športna igra kot dogodek v tekmovalnem smislu

Ko pomislimo na šport, si ponavadi predstavljamo specifično športno panogo (npr. nogomet, atletiko, košarko, hokej,...). Z analitične perspektive so te panoge obravnavane kot specializirane oblike igre, zato na posamezno obliko športa gledamo kot na dejanski športni tekmovalni dogodek. Iz tega lahko sklepamo, da je šport posebna oblika igre, kjer je igra opredeljena kot kakršnakoli oblika igrivega tekmovanja, katerega rezultat je odvisen od fizičnih sposobnosti, strategije in tveganja, ti dejavniki pa lahko na rezultat vplivajo posamezno ali v kombinaciji (Kenyon in drugi 1978: 85).

2.1.2 Šport kot institucionalizirana športna igra

Da lahko šport razumemo kot institucionalizirano igro, se moramo zavedati njegovega abstraktnega bistva. Na primer organizacija nogometne ekipe, kot je določena v pravilniku, se določa brez vpliva ali prisotnosti članov katerekoli nogometne ekipe. Odnosi med člani ekipe so določeni brez sklicevanja na določene osebnostne lastnosti članov ekipe ali sklicevanja na določen čas in prostor, v katerem ta ekipa deluje. Pri razumevanju športa kot institucionalizirane igre tako predpostavljamo, da je šport izrazit, trajen vzorec kulturne in družbene strukture združene v celoto, katere elementi vsebujejo vrednote, norme, sankcije, znanje in družbene vloge ter statuse. Institucionalizacija športa pomeni, da je odvisen od preteklih zgledov in določb, ki odločilno vplivajo na njegovo realizacijo v prihodnosti (Kenyon in drugi 1978: 86).

2.1.3 Šport kot družbena institucija

Institucija predstavlja vidik družbenega življenja, v katerem se izrazite vrednotne orientacije in interesi udeležijo v različnih oblikah družbenih interakcij. Ko govorimo o športu kot o družbeni instituciji, ne moremo mimo termina »športni red«. Ta je sestavljen iz vseh organizacij v družbi, ki organizirajo, pospešujejo, regulirajo in kako drugače vplivajo na človekovo delovanje v športu. Športni red tako sestavljajo proizvajalci športne opreme, klubi, ekipe, državni organi s področja profesionalnega in amaterskega športa, športni mediji, itd. Ta koncept je še posebej pomemben za analize, ki se nanašajo na družbeni pomen športa (Kenyon in drugi 1978: 86).

2.1.4 Šport kot oblika vpletenosti v družbo

Športni red je torej sestavljen iz vseh socialnih organizacij, ki organizirajo, pospešujejo, regulirajo in kako drugače vplivajo na človekovo delovanje v situacijah povezanih s športom (»športne situacije«). Človekovo delovanje pa je sestavljeno iz struktur in procesov, s katerimi ljudje oblikujejo pomene in namene, ki jih nato bolj ali manj uspešno umeščajo v konkretne situacije. »Športne situacije« tako sestavljajo vsi družbeni konteksti, v katerih je posamezna oseba povezana s športom (»vpletena v šport«).

Sociologe na tem mestu zanima predvsem, kako in zakaj posamezniki postanejo »vpleteni« v fenomen, imenovan šport. Iščejo odgovore na vprašanja »kdo se je odločil, da bo počel kaj, kje in kdaj?« Njihov cilj je torej določiti vzroke za posameznikovo vpletenost v šport, pri čemer raziskujejo notranje pritiske in osebnost posameznika, kulturne in družbene okoliščine ter zgodovinske pogoje (Kenyon in drugi 1978: 88).

2.2 Obiskovanje športnih prireditev

»Človek lahko ima grozen teden, lahko se razideš z punco, lahko se spreš s svojim očetom, lahko izgubiš službo, vse lahko gre narobe, vendar ko greš tja, na tribune in navijaš z ostalimi... Vse skrbi izginejo, počutiš se, kot bi bil na vrhu sveta...« (nogometni navijač kluba Arsenal) (Lowles in Nicholls 2005: 10).

2.2.1 Obiskovanje športnih prireditev kot pomemben segment sodobne kulture

Številke o obiskih športnih prireditev ali njihovem spremljanju s pomočjo množičnih medijev so ogromne. Športni spektakli so postali realnost našega časa. Za razliko od gledališč in kino dvoran, deluje športna predstava na gledalca z ambientom, kjer je poudarek na kolektivnosti, ljudje se ob spremljanju teh predstav čutijo povezani med seboj. Občinstvo na športnih prizoriščih si želi biti priča tekmovanju, ki se odvija pred njihovimi očmi. To tekmovanje se ne odvija po naprej napisanem scenariju, njegov konec (rezultat) ni znan vnaprej, v njem pa lahko tudi aktivno sodelujejo z bodrenjem, navdušenjem in večkrat tudi z neprimernimi sredstvi, kot so vdori na igrišče, metanje predmetov in celo pretepi. Na ta način se med gledalci in igralci vzpostavlja čustvena povezava, ki je specifična za športne spektakle in to tudi pojasnjuje, zakaj je v športu domače igrišče ponavadi velika prednost za tekmovalce (Miller in McHoul 1998: 60–62).

Število ljudi, ki obiskujejo športne prireditve, je vse večje, vse večje pa je tudi njihovo znanje o športu. Dejstvo, da področje športa dobro poznajo, da imajo informacije o formi igralcev, o taktiki trenerjev ipd., jim daje občutek zadovoljstva in hkrati ustvarja zavest, da področje dobro obvladajo. Ta zavest predstavlja pravo nasprotje njihovi življenjski realnosti, v kateri se pogosto počutijo nemočne ob soočanju s številnimi problemi, nepoznavanju stvari

in občutku, da se v svetu, v katerem so, ne morejo zadostno uveljaviti. Obisk tekme jim tako vsaj za nekaj časa omogoči umik iz realnosti.

Dehumaniziranemu in depersonaliziranemu individumu v družbi, v kateri je glavno gonilo prisvajanje materialnih dobrin, potrošnja pa način življenja, nudi industrija zabave, katere pomemben del so tudi športni spektakli, možnost identifikacije s športnimi idoli. Vendar takšna identifikacija ponavadi pomeni le začasen beg od spoznanja lastne bede, neuspešnosti in nezmožnosti ali nepripravljenosti živeti kot samostojna oseba (Miller in McHoul 1998: 63).

Industrija zabave poskuša, na podlagi logike svojega delovanja, človekov prosti čas pretvoriti v del potrošnje, podvržen zakonom ustvarjanja profita.

Bolj kot so družbe nestabilne, bolj kot se ustvarja notranja socialna diferenciacija, bolj poskuša politika s športnimi prireditvami odvrčati ljudi od resničnih problemov družbe in s pomočjo športnih spektaklov prikazovati navidezno moč družbe. Individuum si tako z nakupom vstopnice na stadion kupi neke vrste »svobodo« in si omogoči pobeg stran od problemov ter tegob resničnega sveta.

Šport je surovosti, ki ga spremljajo (nasilni izgredi igralcev in navijačev, nacionalistični izbruhi, izpadi na podlagi lokalnega patriotizma, podkupovanje itd.) »pripeljal« do potrošnika, ki jih sprejema kot del industrije zabave. Dejstvo je, da so ti problemi prisotni, zato je potrebno poiskati njihove korenine. Pri tem se moramo zavedati, da so ravnanja na stadionih posledice določenega stanja v družbi, razmišljanja in počutja posameznikov, da množica večkrat reagira specifično, posameznik pa v njej izgubi občutek za svojo individualnost, zmanjšuje svojo intelektualno kritičnost. Tako se v množici ustvarja neka vrsta kolektivnega razpoloženja, ki je bolj animalno kot intelektualno, ker je človek v množici bolj lahkoveren, sugestibilen, in bolj čustven. Da bi to preprečili, pa niso dovolj le poostrene varnostne razmere, čete policajev in specialcev, ampak je potrebno začeti odstranjevati korenine takšnega obnašanja, potrebna je splošna in športna vzgoja igralcev, funkcionarjev in gledalcev (Cameron 2004: 7).

V prvi vrsti je potrebna interdisciplinarno usklajena obravnava storilcev nasilnih dejanj v zakonodaji in v praksi. Zakonodaja mora sistemsko obravnavati storilce, žrtve in druge posledice teh dejanj, sprejeti mora ukrepe, ki jih izvajajo strokovne institucije in o problematiki nasilja na športnih prireditvah ozaveščati širšo družbo. Zato sta pomembna stalno usposabljanje in izobraževanje različnih strokovnih kadrov, ki se srečujejo s takšnim nasiljem.

Celoten sistem preprečevanja nasilja na športnih prireditvah mora temeljiti na ničelni strpnosti do vseh vrst nasilja, ki se tam dogaja. Poleg tega pa se mora vrednostni sistem v

sodobni družbi razvijati v smeri, kjer bo nasilje prepoznano kot nedopustno kršenje temeljnih človekovih pravic. Zato je nujno načrtno ozaveščanje javnosti o problematiki nasilja na športnih prireditvah, predvsem pa vključevanje tematike nesprejemljivosti nasilja, nenasilnih načinov reševanja konfliktov, spoštovanja človekovih pravic ter razvoja osebnih in družbenih vrednot v šolske programe.

2.2.2 Športno – nogometno občinstvo

Športno občinstvo je zelo raznovrstno, saj gre v najširšem pomenu besede za skupnost vseh tistih ljudi, pri katerih je razviden relativno stabilen in bolj ali manj trajen interes za šport. Športno občinstvo je poseben družbeni agregat, ki od športa nekaj pričakuje in tudi nekaj prejema ter slednje nato vgrajuje v svojo skupno življenjsko izkušnjo. Lahko rečemo, da sodeluje v nekakšni družbeni izmenjavi, ki se odvija na področju športa (Protega 1997:8).

Glede na to, kakšen pomen ima šport v življenju navijačev, in kakšno mesto zaseda v njihovem življenjskem delovanju, športna publika ni homogena in nediferencirana skupina. Športna publika je kompleksna, diferencirana in celo ambivalentna družbena skupina. Obstajajo tudi variacije glede na zaposlitveno strukturo, vendar pa predstavljajo največji del navijačev t.i. pripadniki delavskega razreda. V Glasgowu je teh 76 %, v Londonu, med navijači Arsenalja je ta delež 72%, v Birminghamu (navijači Aston Ville) 69 %, v Barceloni pa 53% (Plešec in Doupona Topič 2002: 25).

Vsak stadion je prostor, kjer med prisotnimi obstaja posebna čustvena pripadnost. Obiskovalci nogometnih tekem so v večini (70%) moški, stari do 35 let. Vendar ta statistika ne velja za narode, ki so izrazito nogometno naravnani, tj. za Angleže in Italijane, kjer je med občinstvom precej več žensk in starejših moških. Splošna mladinska pripadnost je pojav, ki se pojavi v Angliji v šestdesetih letih 20. stoletja, v ostali Evropi pa v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Mladi imajo na stadionih tudi posebne dele tribun, kjer navijajo. To so ponavadi deli tribun za goli, tako imenovane »vijuge«. S teh delov stadionov se ponavadi tudi sliši najglasnejše navijanje, vidni pa so tudi slikoviti plakati, napisi in ostali navijaški rekviziti (Brown, 1998: 4–5).

Pri navijačih večinoma govorimo o skupinah, ki se združujejo na podlagi socialnih ali lokalnih pripadnosti na eni strani, in o »ultrasih« (organizirane navijaške skupine) na drugi strani. Med ultrasi obstaja tudi precej navijaških skupin, ki jih zaradi nasilnega obnašanja označujemo za skrajneže. Med njimi najdemo v glavnem brezposelne fanatike, ki jih hitro

zavede kakršnakoli ideologija, predvsem ekstremno desno usmerjena. Skrajnežem so skupni podobna starost (med 15 in 25 let), navijaška strast in druženje na istem delu stadiona. V Italiji, Franciji in Španiji se med navijači večkrat oblikujejo zelo strukturirane skupine, v katerih ima vsak svojo vlogo in delujejo kot majhna podjetja, skrbijo pa tudi za svojo medijsko pozornost. V Angliji in drugje na severu Evrope pa se navijači organizirajo kot občasne tolpe. Ugotovili so tudi, da med navijači obstajata dva različna tipa bivanja v družbi: prvi tip sprejema, drugi pa ruši oblike nacionalne integracije. Drugi tip je še posebej značilen za angleške huligane. Italijanski navijači predvsem podpirajo svojo ekipo in diskvalificirajo nasprotnika s skrbno izbranimi sredstvi, imajo pa tudi svoja politična načela in prepričanja. Stadion je za skrajneže mesto za odkrito in surovo izražanje vrednot, ki jih v vsakdanjem življenju ne morejo izpovedati, pri tem pa je zelo pomembno tudi to, da so opaženi, prepoznavni in identificirani.

Richard Giulianotti (1994) navaja, da je potrebno ločiti vsaj dva tipa navijačev, ki se razlikujeta predvsem po različnih stilih navijanja. Prvi tip imenuje »karnevalski«, drugega pa »huliganski« stil podpore. »Karnevalski« navijači se poslužujejo družabnega, pravzaprav priljudnega obnašanja, ki ga najbolje opišemo kot bučno, hrupno navijanje. Čeprav je takšno navijanje tesno prepleteno z uživanjem alkohola, kljub temu ostaja nenasilno. Primeri takšnega tipa navijačev so škotski »Tartan Army«, nizozemski »Oranji« in danski »Roligans«. »Huliganski« navijači na drugi strani pa se v večini primerov spuščajo v tekmovalno nasilje z drugimi navijaškimi skupinami.

2.2.3 Različni tipi nogometnih navijačev

V Sloveniji poznamo predvsem dva tipa navijačev: fane in ultrase. Fani so dobili ime po angleškem izrazu za navijača »fan«. To pa ne pomeni, da so podobni angleškemu navijačem, prej nasprotno. Izraz poudarja njihovo ljubiteljsko oziroma amatersko zanimanje za razvoj in kvaliteto navijanja. Skrbijo tudi za čim boljšo organiziranost navijaške skupine, kamor spadajo stiki z javnostjo, odnosi s klubom, povezanost in sodelovanje z ostalimi navijaškimi skupinami ter za navijaške rekvizite. Gledano v celoti, je njihovo navijanje zelo preprosto, saj za navijanje uporabljajo le dlani in grla za ploskanje, petje in skandiranje. Tudi njihove pesmi so preproste, enolične in jih je bolj malo, pravzaprav celo tekmo navijajo na enak način. Za pomoč pri navijanju uporabljajo šale, zastave, transparente, bobne, lesne ploščice za ploskanje, gasilske sirene in podobno. Na tekme pogosto privabijo tudi orkestre navijačev z

različnimi glasbili, s katerimi popestrijo navijanje. Povprečna starost fanov je kar visoka, okrog 30 let in več, med njimi pa najdemo tako otroke kot tudi starejše ljudi.

Ultrasi se od fanov precej razlikujejo. Povprečna starost ultra navijačev je tako precej nižja, giblje se okrog 20 let. Na tekmah vzpodbujajo svoj klub z navijanjem prav tako kot fani, vendar želijo poleg tega še čim bolje predstaviti svojo skupino, narediti čim večji vtis s predstavo, s katero skušajo očarati vse prisotne. Veliko ultrasov na tekmo praviloma ne pride le za to, da bi gledali spopad dveh moštev na igrišču, ampak pridejo z namenom, da bi čim boljše predstavili svojo navijaško skupino, naredili posebno koreografijo in pokazali, da so boljši od drugih navijaških skupin (Plesec in Doupona Topič 2002: 30–32).

V Sloveniji se je razvilo več navijaških skupin, med katerimi izstopata Green Dragons iz Ljubljane in Viole iz Maribora, saj sta to največji in najbolj organizirani navijaški skupini. Imata precej podoben način navijanja, seveda pa med njima obstajajo tudi razlike. Mariborski navijači kažejo večjo lojalnost do svojega kluba kot ljubljanski in tudi bolj zvesto obiskujejo nogometne tekme, kar je logična posledica organiziranosti in uspehov klubov, za katere navijajo.

Medtem ko Viole hodijo le na nogometne tekme, Green Dragonsi obiskujejo tudi košarkarske in hokejske tekme. Viole tudi večkrat vzpodbujajo svoj klub na gostovanjih, kar je posledica tega, da se udeležujejo le nogometnih tekem, medtem ko Green Dragonsi udeležujejo tudi drugih gostovanj. Skupini pa se razlikujeta tudi v sovražni nastrojenosti do drugih navijaških skupin, saj so Viole veliko bolj konfliktna kot Green Dragonsi (Plesec in Doupona Topič 2002: 34).

Podobno je ugotovil tudi Nenad Protega (1997), ki je analiziral vključevanje obeh skupin v pretepe. Njegova raziskava je pokazala, da se Viole pogosteje udeležujejo pretepev, da te pretepe načrtujejo že pred tekmami, da jim pred pretepi ni potrebna vzpodbuda alkohola in da želijo, bolj kot Green Dragonsi, izkazati sovraštvo do drugih navijaških skupin.

Sicer pa delimo navijače splošno na tri vrste: "navadne navijače" (fani), ultra navijače in navijače huligane. Prva skupina (*fani*) so zagovorniki t.i. "kodeksa navijanja", ki vselej zahteva športno navijanje brez odgovarjanja na provokacije. Povprečna starost teh navijačev je okrog 30 let in več. V takšnih skupinah najdemo tudi veliko otrok in starejših ljudi. *Ultra navijači* naj bi veljali za najbolj zaželeni, saj se najbolj približajo podobi idealnih navijačev. Njihova povprečna starost se giblje okrog 20 let. Na tekmi vzpodbujajo svoj klub z navijanjem, prav tako kot fani, poleg tega pa poskušajo čim boljše predstaviti svojo navijaško skupino z raznimi transparenti, petjem in podobnimi predstavami (velik poudarek je na koreografiji), nad katerimi so očarani vsi prisotni na tekmi. Pretepev načeloma ne

zagovarjajo, če pa se priložnost za pretep ponudi, je ne zamudijo. Gre za skupino zelo dobro organiziranih navijačev, ki točno vedo, kaj hočejo, sledijo modnim trendom in so hkrati zelo emotivne osebe. Tretja vrsta navijačev velja za najmanj priljubljeno in najnevarnejšo. To so navijači – *huligani*. Prvi so tisti, ki jih šport in navijanje zanimata, a jim veliko pomeni tudi nasilje, drugi pa so čisti huligani, ki sta jim navijanje in šport le paravan za njihove prave namene (Šmid 2003).

To skupino navijačev bom podrobneje predstavil v nadaljevanju diplomske naloge (poglavje 10).

3. Čustva

»Čustvujem, torej sem«. Čustva so temeljni in neločljivi del koncepta človeka in človeške družbenosti; biti človek pomeni biti čustven. Človek je tako po kvantiteti kot tudi po kvaliteti svojih afektivnih izkušenj najbolj čustven med vsemi živimi bitji. Čustva skupaj z razumom predstavljajo tisto, kar definira samo bistvo, človečnost človeka, ravno tako so bistvena dimenzija njegove subjektivitete in konstitutivna sestavina družbenih odnosov. Kot temeljni vidik človeške eksistence in družbe predstavljajo legitimen predmet vseh humanističnih in družboslovnih disciplin. Toda že od samega začetka zahodnega mišljenja je veljala stroga delitev med razumom in čustvi. Smisel človeškega obstoja je opredeljevala hladna, racionalna presoja, medtem ko so bila čustva potisnjena na stran, bila so celo omalovaževana in zanemarjena kot neustrezen predmet teoretske refleksije. Ta strogi hierarhiziran dualizem čustev in razuma je uveljavil prepričanje, da duhovni razvoj civiliziranega človeka in družbe temelji na zavračanju in kontroli čustev. Razum je postal oznaka za odkritje resnice in življenjski stil v osebni in družbeni življenju, moderen človek pa se je v čustvom nenaklonjeni zahodni civilizaciji naučil vrste notranjih tehnik samoobladovanja in omejevanja, torej zatiranja svojih čustev (Šadl 1999: 1–2).

V poznem 20. stoletju pa pride do preobrata, pojavi se novo vrednotenje človeške čustvenosti, čustva tako vstopijo v središče popularnega, ekspertnega in znanstvenega zanimanja. Množični mediji v zadnjem času namenjajo veliko pozornost emocionalnim izkušnjam ljudi in emocionalno pomembnim ter čustva-vzbujajočim dogodkom. Med temi dogodki imajo pomembno mesto tudi športni dogodki in emocionalni odzivi občinstva na teh dogodkih (izrazi navdušenja, nacionalnega ponosa, razočaranja, agresivno vedenje ipd.) (Šadl 1999: 2–3).

Medtem ko so izrazi navdušenja in nacionalnega ponosa vrednoteni kot pozitivna, družbeno sprejemljiva in celo dobrodošla čustva, pa razočaranje in predvsem agresivno vedenje spadajo med destruktivna in nevarna čustva. Ker je pri športu izrazito poudarjena tekmovalnost in je glavni ter edini cilj zmaga nad nasprotnikom ali nasprotniki, se ob porazu, tako pri športnikih kot tudi pri občinstvu, razvijejo čustva razočaranja. Slednja vse prevečkrat vodijo v agresivno vedenje. V tem prednjačijo navijaške skupine, ki kot najbolj zagreti in zvesti navijači (svojim ljubljencem so predani »z dušo in srcem«) tudi najtežje prenašajo poraze. Pri njih je razočaranje največje in zato pri njih tudi največkrat pride do agresivnega vedenja.

3.1 Definicija in opredelitev čustev

Čustva so značilno intencionalna stanja. Intencionalnost razumemo kot zmožnost človeškega duha, da se nanaša na objekte zunaj sebe, kot intencionalna stanja pa štejemo vsa tista mentalna stanja, ki vsebujejo predstavo ali sliko nekega zunanjega predmeta. Čustva so tako vselej usmerjena na nekaj, kar presega sam subjekt, običajno v simbolni družbeni kontekst. Tako smo na primer vedno jezni na nekoga, ponosni na nekaj, zavidamo nekemu, zaljubljeni v nekoga ipd. Emocionalne izkušnje so (tako kot misli, opazovanje, zaznavanje, presoje, sodbe) objektno-odvisna stanja, nujno so na nekaj usmerjena (situacijo, druge osebe, dogodke, delovanje in stanje stvari ter tudi same nase, na jaz) in vsebujejo sliko ali predstavo o teh objektih. Ta, konceptualna, povezanost čustev z zunanjimi objekti pomeni, da čustva, v nasprotju s tradicionalnim pojmovanjem, niso subjektivna notranja stanja ali nekakšni izolirani fiziološki občutki ali vznemirjenja, ampak pojavi, ki so neločljivo povezani z zunanjim svetom. V tem se razlikujejo od razpoloženj, ki se ne nanašajo na določen objekt (Šadl 1999: 177–178).

Človeška emocionalnost je brez predhodne prisotnosti drugih nepojmljiva, saj čustva ne pripadajo nekakšnemu izoliranemu individualnemu jazu, ampak predstavljajo lastnost družbenih odnosov in situacij. Z drugimi besedami, čustva so proizvod vključenosti akterjev v družbeno življenje in mreže vsakdanjih interakcij ter odnosov. Čustva posameznike tako povezujejo in združujejo med seboj in zunanjim svetom. So tudi znak družbenih odnosov med ljudmi in izraz njihovih medsebojnih povezav, kar pomeni da so dialoško konstituirana, saj jih odločilno določajo naši odnosi in interakcije z drugimi (Šadl 1999: 178–179).

Čustva so posredovana z različnimi ravnmi ali vrstami kognitivnih procesov. Odnos med osebo in intencionalnim objektom, ki ga vključuje čustvo, je tipično vrednotenjski, saj čustva temeljijo na določenih ocenah, vrednotenjih, interpretacijah in presojah objektov, na katere so usmerjena. Drugače povedano, čustvo pomeni ovrednotenje ali oceno nekega vidika okolja – objekt čustva je »stanje stvari«, ki ga subjekt ocenjuje ali vrednoti. Na primer jezni smo, ko verjamemo, da nas je nekdo užalil ali prizadel; zadrega temelji na občutku subjekta, da se nahaja v mučnem položaju. Evaluativni ali vrednotenjski vidik je bistvenega pomena pri razumevanju emocionalne izkušnje. Čustva so tako bistveno odvisna od človeških zaznav sveta, vključenosti posameznikov v družbeni svet in naučenih vzorcev odzivanja na situacije in dogodke. Niso nekaj, kar telesa počnejo nam, ampak so nekaj, kar mi počnemo, nekaj kar je odvisno od naših želja, razumevanj, verovanj in znanj (Šadl 1999: 179–180).

3.2 Nevarna čustva

Predpostavke o spontanosti, neobvladljivosti, iracionalnosti, živalskosti in fiziološki naravi čustev so v zahodni misli že od nekdanj nastopale tesno povezane s predpostavko o destruktivnih in nevarnih čustvih. Ta čustva in dejanja, ki so izhajala iz njih, so bila praviloma definirana kot problem in so predstavljala nevarnost za posameznika ali za družbeni red. Emocionalna izkušnja naj bi ogrožala samo osebo, predstavljala pa naj bi tudi grožnjo za druge in družbeni red, ki temelji na načelu razuma (Šadl 1999: 61–62).

Dolgo časa so torej čustva, ne glede na to, ali so bila opredeljena kot pozitivna ali nevarna (negativna), predstavljala grožnjo za posameznika in družbo. Ko pa pride v poznem 20. stoletju do preobrata na področju vrednotenja človekove čustvenosti, ta negativna konotacija zajema le še čustva, ki spodbujajo oziroma vodijo v agresivno vedenje in dejansko pomenijo fizično nevarnost za posameznika in za druge. To so čustva, ki se med drugim sproščajo tudi med športnim občinstvom v primeru poraza ekipe ali športnika, za katerega navijajo. Destruktivna in nevarna čustva so zelo pogoste spremljevalke športnih dogodkov. Navijači (pre)večkrat svoje razočaranje sproščajo z razbijanjem tuje lastnine, s spopadi z nasprotnimi navijači ali z metanjem predmetov na tekmovalno površino in s tem neposredno ogrožajo tekmovalce in drugo osebje, ki sodeluje na tekmi (zdravstveno osebje, strokovna vodstva, sodniki, delegati,...). Poročila s športnih tekmovanj so polna zgodb o medsebojnih spopadih navijaških skupin, spopadih navijačev z varnostniki ali s policisti, o razbijanju na prizoriščih

tekmovanj in v njihovi okolici ter o izgrediv na samih tekmovališčih, kjer gre večinoma za metanje predmetov na tekmovalno površino ali vdore navijačev na njo.

3.3 Agresija in nasilno vedenje

Glede na dvig življenjskih standardov v sodobnih družbah in glede na kulturni razvoj, bi pričakovali, da bi lahko prišlo do zmanjševanja stopnje nasilja. Vendar temu ni tako, spreminjajo se le pojavne oblike nasilja. Fizično nasilje zamenjujejo druge, subtilnejše oblike nasilja. Kljub temu pa je fizičnega nasilja še vedno veliko, tudi v najrazvitejših družbah. Še več ga je v družbah, ki jih bremenijo revščina, socialne in politične krize. Potrebno je poudariti, da nasilje ni individualen pojav, ampak zadeva družbene skupine, države in narode.

Nasilje je znano kot eden najhitrejših (človek ga zelo hitro uporabi) in najstarejših načinov reševanja konfliktov. Na nasilje se odgovarja z nasiljem. V ljudeh je stalno prisotna določena mera agresivnosti. Samo v 20. stoletju je zaradi nasilja umrlo preko 100 milijonov ljudi (Šmid 2003: 3–5).

Nasilje v vseh svojih oblikah je tako sestavni in »nepogrešljivi« del zgodovine človeštva. Pravzaprav je z družbenega vidika do neke mere nujno potrebno, saj omogoča, da družba v določenem okolju sploh preživi. Ta ga zato tudi sama spodbuja, vendar samo do meje, kjer ga lahko nadzoruje in usmerja. Nasilje postane problematično takrat, ko se skupine oziroma posamezniki znotraj družbe obrnejo drug proti drugemu. Na tem mestu gre torej za vidik družbene kontrole in ohranjanja družbene stabilnosti. Vidimo pa lahko, da obstajajo dvojna merila pri vrednotenju nasilja, saj je opredeljeno kot negativno samo takrat, ko ima negativne posledice za družbo. Po drugi strani pa je prisotno in razširjeno nasilje do živali in narave nasploh. Ker pa to nasilje nima prevelikih kratkoročnih (ki bi bile vidne takoj) negativnih posledic za družbo, ne bo nihče (razen redkih posameznikov ali skupin) naredil nič za njegovo zmanjšanje. Nasilje pa se na nek način spodbuja tudi skozi šport in športni spektakel, saj je nasilno in agresivno vedenje skupno večini zvrstem športa (Petrović 2004: 11–13).

Agresivnost ni značaj, temveč je način vedenja, ki se izraža v dejanjih, katerih cilj je nekoga prizadeti oziroma mu storiti krivico. Pri agresivnosti v športu bi morala biti pozornost usmerjena na preprečevanje agresije, predvsem s strani tistih športnikov in trenerjev, ki v športu ne vidijo le agresije in nasilja, ampak verjamejo v načelo "fair play". Na žalost pa je veliko bolj razširjeno nesprejemljivo prepričanje, da je uporaba agresivnih dejanj potrebna za dosego zmage. Raziskave potrjujejo, da se v športu (pre)velik pomen pripisuje zmagi, kljub

temu, da pot do nje prevečkrat vodi preko prevar, podkupovanj in podobnih dejanj, za katere v športu in tudi v družbi ne bi smelo biti prostora. Agresivni dogodki pa so v športu prisotni predvsem takrat, kadar vrednost nagrade prevlada nad vrednostjo kaznovanja (Dolinšek 2003: 10).

Agresivnost in nasilno vedenje nista značilna za vse športne discipline. Najpogosteje se pojavljata na nogometnih tekmovanjih, pogosto na hokejskih, včasih na košarkarskih, borilnih in izjemoma še kje drugje (primer je bilo Evropsko prvenstvo v vaterpolu v Kranju leta 2003). Na smučarskih, teniških in gimnastičnih tekmovanjih naj ne bi bilo neredov, vendar pa problemi nastanejo takrat, ko te tekme obiskujejo organizirane skupine navijačev, ki ponavadi spremljajo nogomet, nasilje pa je del njihovega navijaškega repertoarja (primer so navijači zagrebškega Dinama Bad Blue Boysi, ki so prihajali vsako leto spodbujati smučarko Janico Kostelič na tekme v Mariboru, kjer so vseskozi izzivali, metali baklje ipd.). Že to kaže, da na pojav nasilja vpliva športna panoga. Za agresivna dejanja so tako primernejše panoge, pri katerih se moštva neposredno borijo za zmago in kjer je prisoten fizični stik med nasprotniki (interenet 6).

Po Wilbertu (1998: 64) je nasilje dejanje ali občutek, ki je nasproten standardnim pričakovanjem družbe, nasilneži pa so posamezniki, ki sodelujejo pri obnašanju, ki krši družbena pravila. Nasilje je v družbi in s tem tudi v športu prisotno na vseh področjih. Ena izmed socioloških teorij, ki razlaga nasilje v športu, je »teorija anomalije«. Ta teorija temelji na predpostavki, da družba predpisuje norme za uspeh in sprejemljiva hotenja, preko katerih se lahko ta uspeh doseže. Ne upoštevajo pa vsi posamezniki, ekipe ali organizacije teh družbeno predpisanih ciljev in hotenj. Tisti, ki jih, se imenujejo konformisti, nasproti pa so jim inovatorji, ritualisti, samotniki in uporniki, ki spreminjajo te družbene cilje in/ali družbena hotenja. Eden izmed načinov, na katerega to počnejo inovatorji, je inovacija (vpeljava nove ideje in tehnike ali načina delovanja). Inovacija torej pomeni vpeljavo elementov nasilja v šport z namenom doseči boljši rezultat. Koncept inovacije pomaga pojasniti nasilje in druga družbeno nesprejemljiva obnašanja v amaterskem in profesionalnem športu.

Obstaja več oblik nasilja. Na športnih prireditvah sta prisotni predvsem dve. Prva, fizično nasilje, je najbolj očitna oblika, saj vključuje pretepanje, brcanje, klofutanje, povzročitev poškodb z različnimi predmeti (palice, noži, kamni ipd.). Žrtve na ta način utrpijo različne posledice, od lažjih telesnih poškodb (modrice, praske, buške), do težjih telesnih poškodb (zlomi, zunanje in notranje krvavitve, poškodbe glave), v skrajnem primeru tudi smrt. Ta oblika nasilja je med nogometnimi navijači najpogostejša in najnevarnejša. Druga oblika je verbalno nasilje, ki vključuje zmerjanje, kričanje, žaljivke, obtoževanje in grožnje s fizičnim

nasiljem. To nasilje se ne dogaja samo med navijači, ampak tudi na relaciji navijači - akterji na igrišču (igralci, trenerji, sodniki). Ko pa se dogaja med navijači, ponavadi vodi v fizično nasilje.

Med športniki pa obstajata dve obliki agresije, reakcijska in intrumentalna agresija. V praksi sta ponavadi težko razločljivi. Reakcijska agresija je emocionalen odziv na dogajanje z namenom škodovati nasprotniku. Intrumentalna agresija pa je neemocionalna in k nalogi orientirana oblika. V športih, kot so boks, hokej in nogomet, je nasilna že sama narava športa, zato je izvor agresije nemogoče natančno določiti, kar pomeni, da lahko ima elemente obeh oblik agresije (Wilbert 1998: 65).

4. Teoretiki o športu, čustvih in nasilju

4.1 Sociološka teorija športa in čustev

Teorije družbenega življenja na splošno, še posebej pa teorije športa, niso (bile) uspešne pri oblikovanju razlage, ki bi hkrati vsebovala oz. povezovala pojme »družbena struktura«, »družbeni odnosi« in »emocije« (čustva). Glavni razlog za to je, da so te teorije nastajale le v okviru socioloških znanosti. Da bi lahko postavili pravo, veljavno in uporabno teorijo čustev in športa, je potrebno preučevati ljudi kot »celote«. To pomeni, da je potrebno posameznika obravnavati kot neko celoto v odnosu do družbe, ne pa kot izolirane fizične in psihične enote, ki po naključju živijo skupaj v družbi. Slednje je v nasprotju z idejami in razlagami, ki so jih razvili v okviru znanosti o športu in drugih znanostih, ki so se ukvarjale s posamezniki, ki se športno udeležujejo. Nujno se je izogniti vsem vrstam determinizma, tako biološkemu, psihološkemu kot tudi kulturnemu, saj so lahko zavajajoči (Dunning in Rojek 1992: 96).

Avtor tudi pravi, da prevlada naučenih v primerjavi z nenaučenimi vidiki vedenja pri ljudeh zagotovi okvir za družbeni razvoj, ki lahko poteka neodvisno od bioloških sprememb in neodvisno od procesa evolucije. Po njegovem mnenju sta procesa družbenega in biološkega razvoja pogosto zamenjana. Nekateri ljudje vidijo družbeni razvoj kot del biološkega razvoja ali kot njegovo posledico. Po drugi strani pa nekateri ta dva procesa strogo ločujejo in se ne ozirajo na možne povezave med njima (Dunning in Rojek 1992: 97–98).

Elias meni, da v človeških znanostih obstajata dve nasprotujoči si tendenci. Prva je osredotočena na lastnosti, ki jih ljudje delijo z ostalimi vrstami živih bitij. Etnologi tako na

primer spregledajo inovacije, ki so jih ljudje dosegli v evoluciji, in se osredotočajo le na lastnosti, ki jih ljudje delijo z ostalimi vrstami. Tako se unikatnost človeka popolnoma izgubi. V fizioloških in psiholoških raziskavah pa so ljudje obravnavani kot izolirane enote brez preteklosti ali sedanosti (druga tendenca). Njihove misli so odrezane od njihovih občutij, teles, njihove zavesti in družbe, v kateri obstajajo. Na ta način je nemogoče dobro preučiti in pojasniti šport in čustva ter povezave med njima. Elias zato poudarja dualizem, ki je prisoten v vseh družbenih znanostih, njegov namen pa je poiskati značilnosti, ki človeka razlikujejo od ostalih vrst in ga delajo unikatnega (Dunning in Rojek 1992: 98).

Elias ponudi »Homo clausus« model, kjer je poudarek na simbolično interakcionističnem in fenomenološkem raziskovalnem pristopu. Takšen pristop se osredotoča na »subjekt«, na njegov individualno razmišljajoč razum v neke vrste »zapečatenem zaboju« (sealed box), ki oblikuje posameznikov pogled na svet in ljudi okoli njega. Ta pristop, ki je imel velik vpliv na raziskave na področju športa in čustev, bolj natančno predstavi v svojem delu »O ljudeh in njihovih emocijah« (On human beings and their emotions), ki ga objavi leta 1987. V njem poudari svoje nestrinjanje s sociologi, ki pojasnjujejo čustva tako, da se osredotočajo tako na značilnosti, ki so značilne samo za ljudi, kot tudi na tiste, ki so skupne ljudem in ostalim vrstam. Prav tako se ne strinja z biologi in psihologi, ki poudarjajo razlike med značilnostmi in čustvi ljudi in ostalih vrst. Po Eliasu je človeška čustva mogoče proučevati v luči njihove unikatnosti. Obema tendencama oz. pristopoma očita, da nista sposobni razumeti narave procesov, v katerih se čustva pojavijo. Čustva moramo razumeti v okviru procesov, v katerih se pojavijo. Kot odgovor na ti dve tendenci postavi Elias tri hipoteze, ki se nanašajo na človeška čustva. Postavi jih v okviru diskusije, s katero poskuša pojasniti, kako na čustva hkrati vpliva dejstvo, da imajo ljudje določene unikatne značilnosti, ki jih ločijo od ostalih bitij. Prav tako pa na čustva vpliva tudi nenehen evolucijski razvoj (Dunning in Rojek 1992: 99–100).

Prva hipoteza temelji na predpostavki, da ljudje kot vrsta predstavljajo evolucijski preboj v smislu, da je razmerje med naučenim in nenaučenim človeškim vedenjem izrazito v korist prvega. V okviru druge hipoteze trdi, da se ljudje, ne le lahko učijo, ampak se morajo učiti. Ljudje se ne morejo kognitivno orientirati, ne morejo komunicirati z drugimi, če ne pridobijo določene zaloge znanja. Nenaučeno se vedno umika naučenemu. V osnovi tretje hipoteze pa je trditev, da nobeno človeško čustvo ni nikoli povsem nenaučen, gensko določen reakcijski vzorec. Človeško čustvo je rezultat spojitve nenaučenih in naučenih procesov (Dunning in Rojek 1992: 100–101).

Na podlagi takšnih sklepov Elias opredeli koncept čustev, ki so po njegovem mnenju sestavljena iz treh sestavin: fiziološke, vedenjske in občutenjske. Velik pomen pripisuje občutjem, hkrati pa ne izključuje ostalih dveh sestavin. Ker na občutja v veliki meri vpliva učenje, to pomembno vpliva tudi na čustva. Elias tudi poudarja, da je proučevanje čustev neproduktivno, če ne upoštevamo povezave z ostalimi vidiki človeka (njegovo naravo). Pri ljudeh so nenaučeni čustveni impulzi vedno povezani s posameznikovo naučeno samo-regulacijo, naučeno kontrolo čustev. Razmerje med čustvenimi impulzi in njim nasprotnimi impulzi, impulzi za kontrolo čustev, se odraža v posameznikovem obnašanju, gestah in izrazih na obrazu. Na ta način ljudje neprostovoljno komunicirajo z okolico in kažejo njihov odnos do drugih ljudi. To je eden izmed pokazateljev, da je človek ustvarjen za življenje med drugimi, za življenje v družbi (Dunning in Rojek 1992: 100–102).

Eliasovo delo na področju čustev je dopolnila raziskava, ki jo je opravil z Ericom Dunningom v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Ugotovila sta, da je nemogoče postaviti teorijo čustev, prostega časa in športa v okviru ene same znanstvene discipline. Problem prostega časa in športa (kot ene izmed glavnih »sestavlin« prostega časa) je, da ga je nemogoče umestiti v okvir ene ali druge znanosti, ampak je potrebno raziskati tudi področje med njima. Znanstvene analize tu naletijo tudi na omejitve, ki so posledica dejstva, da se lotevajo preučevanja različnih »komponent« človeka kot posameznih samostojnih enot, medtem ko so bistveni odnosi med njimi in njihovi medsebojni vplivi.

Elias in Dunning torej trdita, da se je potrebno raziskovanja fenomenov čustev, prostega časa in športa lotiti multi-disciplinarno. Tu ne smemo prezreti problemov, ki nastajajo zaradi odnosov med različnimi ravnmi posameznega fenomena (fiziološka, psihološka in sociološka raven). Analize se moramo torej lotiti na več ravneh in ugotoviti, kako se te različne ravni določenega fenomena med seboj povezujejo in kako vplivajo druga na drugo (Dunning in Rojek 1992: 102–104).

Glede na vse te ugotovitve in splošen model medčloveških odnosov Elias obravnava pojav in uveljavitev športa (to imenuje »športizacija«) kot primer civilizacijskega procesa, ki se je odvijal v 18. stoletju. Preučevanje tega procesa je za Eliasa bistveno, da bi lahko razumeli šport v današnjem času. Po njegovem mnenju je za razumevanje kateregakoli sociološkega fenomena najpomembnejše, da poznamo njegov nastanek in razvoj. Zato se sprašuje, zakaj se je šport v moderni obliki najprej pojavil med visokimi sloji v Angliji. Z Dunningom preučujeta njegove prve oblike: kriket, lov na lisice in nogomet. Ugotavljata, da gre pri teh športih pravzaprav za civiliziranje iger, pri katerem stopi v ospredje želja po zmagi, kar odraža spremembe v osebnosti ljudi tistega časa. Te spremembe so tudi posledica sprememb v

družbi, predvsem delitve moči. Vendar pa, zakaj pride do teh sprememb ravno v Angliji? Elias povezuje pojav športa kot fizičnega tekmovanja, ki ni nasilno naravnano, z obdobjem, ko nasilje, ki je vladalo v Angliji v 17. stoletju, postopoma slabi. V tem času so posamezniki in skupine začeli reševati konflikte na nenasilne načine. V tem obdobju se pojavi tudi parlamentarno vladanje (parliamentary government). Elias trdi, da sta ta dva procesa (pojav parlamentarnega vladanja in pojenje nasilja) med seboj tesno povezana. Ko se pojavita, sta po njegovem mnenju posledica istih sprememb v razmerjih delitve družbene moči v Angliji.

Z Dunningom trdita, da se ta dva procesa pojavita v višjih slojih zato, ker se ravno med temi sloji pojavi težnja po izogibanju nasilju. Ravno tako pomembna okoliščina, ki je pripomogla k pojavi športa, je bila ustanavljanje društev in zvez, kar pa je bilo mogoče v Angliji, ne pa v absolutistični Franciji. Raziskovanje začetkov športa je pomembno zato, ker so ravno ti začetki pomembno začrtali nadaljnji razvoj tega fenomena.

Elias pojasnjuje posameznikovo udejstvovanje v športu z njegovo sociološko pogojeno psihološko potrebo, da občuti spontano, elementarno, nereflektivno občutje užitka. Ravno tako je pomembno, da lahko tu sprostijo čustva, ki jih mora drugače v življenju kontrolirati in zadrževati. Ta čustva, ki jih športniki ali gledalci sprostijo, Elias opisuje kot osvoboditev posameznikovih frustracij in družbenih obremenitev. Šport in prosti čas zaradi tega dobivata vedno bolj pomembno mesto v družbi.

Natančna funkcija športa, kot ene izmed prostočasnih dejavnosti, je določena v povezavi s številnimi med seboj povezanimi kriteriji. Prvi je stopnja »kontrolirane nekontrolne« (controlled decontrolling) čustev, drugi je stopnja posnemanih razburjenj ali vznemirjenj sorodnih tistim, ki so proizvedena v »resničnem življenju«, tretji narava tenzij, ki so tu ustvarjene, četrti pa je stopnja, do katere šport uspe preprečiti stresne situacije (Dunning in Rojek 1992: 104).

Elias in Dunning delita prostočasne dejavnosti, vključno s športom, na tri oblike: »večinoma družabne aktivnosti«, »aktivnosti zaradi gibanja« in »mimetične aktivnosti«. Mimetične aktivnosti se razlikujejo glede na intenzivnost in stil, imajo pa osnovne skupne značilnosti: omogočajo da se sproščajo čustva, da »tečejo iz človeka« in povzročajo razburjenje, ki se sicer pojavlja v različnih situacijah v življenju zunaj športa. To razburjenje omogoča simulacijo tenzij, recimo navidezno nevarnost, strah, zadovoljstvo, žalost in veselje. Te tenzije so kopije tistih v »realnem« življenju. Bistvo potrebe po športnem udejstvovanju je tako, po njunem mnenju, doživljanje razburjenja in užitek ob tem (Dunning in Rojek 1992: 105–106).

Športne igre razumeta kot ureditev, v okviru katere obstajata dve ali več ločenih ureditev nasprotnikov, ki so med seboj različne. Ko gre za ekipne športe, posamezniki med tekmo reagirajo in se obnašajo v skladu z ureditvijo njihove ekipe. Športne igre so po njunem mnenju zmes hierarhično urejenih »jaz«, »mene«, »mi« in »oni« odnosov. Vsebujejo tudi med seboj odvisne polarnosti, ki so vgrajene v športne igre in skrbijo za njihovo dinamičnost. Te polarnosti povzročajo napetosti, dajejo ton igri. Ob tem pa obstajajo še dodatne polarnosti, ponavadi med interesi igralcev in gledalcev ali drugih opazovalcev. Napetosti, ki jih poudarja Dunning, so tesno povezane z družbeno pogojenimi psihološkimi potrebami po doživetju spontane, elementarne, nerefleksivne, prijetne in razburljive čustvene izkušnje (Dunning in Rojek 1992: 106).

Pri preučevanju prostega časa, športa in čustev je bistveno odgovoriti na dve vprašanji: (1) Kakšne so značilnosti osebnih potreb po prostem času v kompleksni sodobni družbi? In (2) Kakšne so značilnosti specifičnih oblik in aktivnosti v prostem času za zadovoljitev teh potreb v razvitih družbah? Elias in Dunning poudarjata, da je pri iskanju odgovorov bistven multidisciplinaren pristop, ki združuje biološko, antropološko, sociološko in psihološko raziskovanje. Njuno delo na tem področju predstavlja okvir in osnovo, na katero se opirajo kasnejše raziskave športa in čustev.

4.2 Definicije nasilja

Socialni psihologi so konceptualizirali nasilje ali agresijo na različne načine. Ena izmed definicij pravi, da je nasilje katerokoli dejanje, delovanje ali vedenje, ki povzroči poškodbo ali škodo na drugi osebi, pri čemer je bistvena posledica. Naslednja definicija nasilja se bolj osredotoča na pomen, kot pa na posledice. Kaj to pomeni? Po prvi definiciji posameznik stori nasilno dejanje tudi, če na primer po nesreči zaloputne avtomobilska, pri čemer stisne prste drugi osebi in ji s tem povzroči poškodbo. Druga definicija v tem ne vidi nasilnega dejanja, saj poudarja motivacijo nasilja. Nasilje vidi drugače: če ima nekdo namen poškodovati drugega, vendar pri tem ne uspe, je njegovo vnaprej načrtovano dejanje še vedno nasilno.

Avtorji definirajo agresijo kot:

»Vedenje, ki ima za posledico osebne poškodbe in uničenje tuje lastnine« (Bandura v Wann in drugi 2001: 169).

»Vsakršna oblika vedenja, ki ima cilj nekoga poškodovati psihično ali psihološko« (Berkowitz v Wann in drugi 2001: 169).

»Vsakršna oblika vedenja usmerjena v to, da poškoduje nekoga, ki je motiviran, da se izogne takim obnašanjem« (Baron in Richardson v Wann in drugi 2001: 170).

»Vedenje, ki je usmerjeno v uničevanje tuje lastnine oziroma poškodovanje nekoga drugega in temelji na splošnem nasprotovanju dobremu počutju sebe in drugih« (Coakley v Wann in drugi 2001: 170).

Izmed zgoraj naštetih definicij nasilna dejanja športnih gledalcev najbolje definira tista, ki jo je podal Coakley. Če pogledamo najbolj pogoste oblike nasilnega obnašanja gledalcev, kot so nasprotovanje in blatenje igralcev, trenerjev in ostalih gledalcev; vznemirjanje organizatorjev; uporabljanje psov in drugih besed, ki so v družbi in s tem tudi v športu nezaželene; metanje različnih stvari na igrišče; izgredi ter fizično obračunavanje med gledalci; kazanje neprimernih gest ipd., vidimo, da je vsako izmed teh dejanj možno pojasniti in opredeliti kot nasilje v okviru te definicije (Wann in drugi 2001: 170–171).

Ker se s fenomenom nasilja ukvarja mnogo raziskovalcev, pri čemer vsak izhaja iz svojega zornega kota, je zelo težko oblikovati skupno definicijo. Nasilje in agresijo proučujejo genetiki, neuropsihiatri, biokemiki, psihologi, sociologi, pravniki itd. Ker vsaka izmed teh znanosti proučuje nasilje iz svojega zornega kota, ni enotne teorije, kaj šele definicije. Psihologe, na primer, zanima profil osebnosti nasilnika, sociologi pa iščejo in opredeljujejo družbene pogoje, ki generirajo nasilje.

Prav tako ni jasno opredeljeno, kdaj enačimo nasilje z agresijo. Agresijo večkrat obravnavajo z genetskega vidika, nasilje pa naj bi bila agresija izražena kot fizično dejanje. Glede na to, da smo ugotovili, da je skupno oziroma univerzalno definicijo nasilja zelo težko oblikovati, se bomo zadovoljili z operacionalno definicijo. Ta definicija se bo nanašala le na tisto agresijo in nasilje, ki sta opredeljeni kot negativni, pri čemer moramo poudariti, da pozna evolucija na zemlji tudi pozitivno agresijo in nasilje, ki skrbita za družbeni red in omogočata normalen družbeni razvoj. Pozitivna agresija je sestavni del življenja in žene človeštvo naprej. Kaže se v tem, da so ljudje odločni, vztrajni in ustvarjalni. Pozitivna agresija je usmerjena tudi v tekmovalnost, ki je osnova za selekcijo.

Če se osredotočimo na področji psihologije in sociologije (zelo podobno bi bilo tudi, če bi vključili druge znanosti, ki se ukvarjajo s preučevanjem nasilja in agresije), vidimo, da obstaja veliko teoretičnih osnov za razlago in opredelitev nasilja, ki le delno pojasnjujejo nasilje v celoti. Zaradi tega je potrebno za različne oblike nasilja uporabiti različne tehnike

pojasnjevanja, pri čemer moramo upoštevati tudi to, da na nasilje vedno vpliva več dejavnikov.

Teorija instinkta, ki jo je postavil Konrad Lorenz, pojasnjuje agresivno vedenje kot spontan odziv na fiziološki osnovi.

Teorija učenja pravi, da bo agresivno delovanje, ki je bilo uspešno realizirano in nagrajeno, v prihodnje uporabljeno namesto normalnega, ki je ponavadi manj uspešno. Večkrat ko agresivno delovanje vodi do uspeha, manj je verjetno, da bo za dosego istega cilja še kdaj uporabljeno neagresivno dejanje.

Herbert Selg meni, da »zavore« vse bolj popuščajo, ker se v svetu med različnimi možnostmi reagiranja vse bolj uporablja agresija, ki vodi do relativno hitrih in atraktivnih sprememb situacij (Wilbert 1998: 63).

Nekateri smatrajo agresijo kot reakcijo, ki temelji na predpostavki, da se za agresivnim delovanjem vedno skriva frustracija in obratno, frustracija vedno vodi k agresiji. »Frustracija vselej ustvarja osnovo za več odgovorov, eden možnih je tudi agresija« (Wilbert 1998: 63).

Iz zgoraj navedenih teorij je razvidno, da je nasilje in agresijo nemogoče pojasniti le z enim samim dejavnikom. Lahko uporabimo prisposodbo posode, ki se polni in polni, dokler ne pride do razlitja...

4.3 Teoretične razlage nasilja v družbi in v športu

Znanstveniki so se pri razlagi in opredelitvi pojma nasilje naslonili na tri različne teoretske pristope: biološko teorijo, psihološko teorijo in teorijo družbenega učenja.

Biološka teorija trdi, da je namen škodovati drugim ali jih poškodovati prisoten že v našem biološkem razvoju, torej išče razlago agresivnega obnašanja v bioloških osnovah. To pomeni, da so ljudje programirani za nasilje. Nobelov nagrajenec Konrad Lorenz trdi, da lahko zasledimo nasilje že pri naših prednikih, zato smo kot nasledniki primitivnih oblik življenja, kar velja tudi za vrste živali pod nami, agresiji podvrženi. Ta razvojna pot je skozi dolgo zgodovino prispevala veliko funkcij vzdrževanja in ohranjanja človeške rase. Lorenz skuša to teorijo uporabiti tudi za razlago nasilja v športu in pravi: »Najpomembnejša funkcija športa je priskrbeti varnost pred najbolj nevarno obliko agresije.... kolektivnim vojaškim navdihom« (Wilbert 1998:80).

Psihološka teorija agresije predpostavlja, da se agresivno vedenje pojavi kot posledica frustracije. Frustracija je blokada, ki posamezniku onemogoča dosego določenega cilja.

Kadarkoli stoji kakšna ovira na poti k doseg cilja, je posledica agresija, ki se pojavi zaradi frustracijskega psihičnega stanja. Ta teorija je na svojem začetku trdila, da je agresija rezultat frustracije in da frustracija vedno vodi do agresije. Raziskave pa so kasneje pokazale, da frustracija ni niti potreben, niti zadovoljiv dejavnik za nastanek agresije, saj se frustracija lahko pojavi zaradi mnogih različnih dejavnikov. Lahko se na primer pojavi zato, ker nekdo ne more izraziti svojega potenciala; zaradi poškodb; zaradi pritiskov nadrejenih, oboževalcev, trenerjev ali menedžerjev. Primer, v katerem frustracijo lahko povzroči nek navijač, ponazarja igralec nogometa Cesar Cedenot, ki je bil suspendiran zaradi napada na oboževalca, ki ga je na tekмах neprestano izzival s tem, da mu je med tekmo kričal »ubijalec« in »fantek« (besedo ubijalec je uporabil zaradi prepričanja, da je do smrti ustrelil neko deklico). Navijač je pri igralcu tako povzročil frustracijo, ki ga je motivirala, da je odšel na tribune iskat tega gledalca in ga tudi fizično napadel. Še en primer, ko so navijači povzročili frustracijo pri igralcu je Garry Templeton, ki je na eni od tekem občinstvu pokazal svoje genitalije in srednji prst na roki, za kar je dobil kazen 5.000 \$ in bil suspendiran. Njegova dejanja je povzročilo zbadanje in žaljenje s strani oboževalcev, ker je na tekmi po nepotrebnem izgubil žogo. Po obisku pri psihologu je Templeton priznal, da je takšne frustracije doživljal tudi že prej, tako v osebem življenju kot v karieri, in da je bilo le vprašanje časa, kdaj bo izgubil živce (Wilbert 1998: 81–83).

Tretja razlaga agresije je *teorija družbenega učenja*, ki pravi, da je agresivno vedenje naučeno prav kot ostala vedenja s pomočjo procesov nagrajevanja in kaznovanja. Če je nek posameznik spodbujen in naučen, da se za doseg cilja (v športu zmage) poslužuje nasilnih dejanj, potem obstaja velika možnost, da se bo k nasilnemu obnašanju zatekel vselej, ko bo stremel k nekemu cilju. Te spodbude so lahko materialne (denar) in/ali socialne (pohvale trenerjev, spoštovanje in strah tekmecev). Nek bivši igralec hokeja je tako priznal, kako se je že pri osmih letih naučil agresivnosti na ledeni ploskvi. Med treningom ga je pak zadel v glavo, zato začel je krvaveti. Ko je pridrsal do očeta in mu v paniki povedal da krvavi, ga je oče poslal nazaj na led, pri tem pa mu je zabrusil, da ni z njim nič narobe in naj se kar navadi. Tako je krvavel cel trening in šele po koncu treninga ga je oče odpeljal v bolnišnico, kjer je dobil tri šive. Oče je shranil te tri in vseh naslednjih 100 šivov, ki jih je sin dobil pri igranju hokeja in bil na to silno ponosen. Kmalu je postal ponosen nanje tudi sin in ko je prišel domov po težki tekmi, je pozdravil očeta: »Zdravo oče, še osem več« (Wilbert 1998: 84–86).

Družbeno učenje je lahko tudi opazovanje vedenja nekoga drugega, še posebej če je to vedenje nagrajeno. Opazovalec na ta način dobi predstavo, da je takšno vedenje dobro in zaželeno. Zato je povsem neprimerno in nemoralno vzpodbujati in nagrajevati agresivno

vedenje v športu, ker se po športnikih zgledujejo mladi. Tega sta se zavedala tudi Edwards in Rackages, ko sta izrazila strah glede mladih igralcev v organiziranih športnih programih, ki so poskušali imitirati agresiven stil igranja profesionalnih igralcev. Bivši igralec hokeja Bobby Hull je protestiral proti »želji po krvi« hokejskih igralcev, zato se je sam odpovedal igranju hokeja, zaradi strahu pred nasilnim učinkom hokeja na otroke, pri čemer je izhajal predvsem iz dejstva, da je oče štirih sinov (Wilbert 1998: 86).

Posamezniki izberejo takšno obnašanje in delovanje, ki jih pripelje do želenega cilja. Tako npr. hoče otrok na vsak način priti do igrače, ki mu je všeč in jo ima drug otrok. Če ne gre drugače, poskusi z agresijo in mu želi igrači na silo odvzeti. Če mu to uspe, bo naslednjič pri uresničevanju svoje želje gotovo poskusil na isti način. Ko mu na takšen način uspe večkrat uresničiti svoje želje in zadovoljiti svoje potrebe, se bo v njem vzbudil pogojni refleks agresivnega zadovoljevanja njegovih želja. Pri tem imajo glavno vlogo pozitivni utrjevalci učenja agresije (privlačne igrače, denar, sladkarije, pridobitev družbenega priznanja ali statusa, pa tudi konec neprijetnega ali bolečega stanja) (Ule Nastran 2000: 206).

5. Nasilje v nogometu

Nasilje v športu je staro skoraj toliko kot civilizacija sama. V 6. stoletju (natančneje leta 532) je v Konstantinoplu v spopadih med privrženci nasprotnih si ekip v dirkah z vozovi umrlo kar 30.000 ljudi.

Nasilje v moderni družbi ne le da obstaja, temveč obstaja v vsakem segmentu družbenega dogajanja. Nasilje se je v sodobnih družbah tako razširilo, da nekaterih pojavnih oblik nasilja sploh ne zaznavamo več oziroma smo vanje celo nezavedno vključeni. Vsebine, ki jih prejemo prek množičnih medijev, vsakdanji dogodki v šoli, službi, na cesti vsebujejo vrsto dogodkov, ki jih lahko klasificiramo kot nasilje in so odsev današnje družbe in dogajanja v njej. Nasilje se tudi na veliko prodaja in trži, saj praktično ne mine dan, ko v časopisih in televizijskih informativnih oddajah udarne novice ne bi bile povezane za nasiljem. Žal prevečkrat tudi z dogodki, ki s športom ne bi smeli biti povezani. Pri tem prednjačijo dogodki, ki so povezani z nogometom, seveda pa tudi druge športne panoge niso izvzete.

Že sama spektakularna narava današnjega nogometa favorizira nasilje in nasilne oblike vedenja, saj ni nič tako spektakularnega, kot je nasilje. Na nek način tako vodi sama logika nogometa kot spektakla to panogo do meje, kjer postane nasilje samoumevno ali vsaj zelo

verjetno. Milijenko Smole, znameniti splitski pisec, pravi: »Nič takega se ne dogaja na tribunah, kar se ne bi dogajalo v družbi«. Nogomet in dogodki, ki so z njim povezani, služijo največkrat kot neke vrste ventil za umiritev mnogih družbenih problemov in zato so ravno nogometni stadioni največkrat prizorišča izbruhov nasilja in nasilnega vedenja. Razlog za to bi lahko poiskali tudi v dejstvu, da je nogomet med najbolj konzervativnimi športnimi panogami, saj se je rodil v izrazito konzervativnem okolju in se je razvijal za »malega človeka«, človeka drugega reda (Stojković 1989: 20-26).

Veliko ljudi in okolij je poskušalo doseči svojo uveljavitev preko športa. Pri tem so prednjačili tisti, ki so zaostajali na področju socialne afirmacije, zato so to pomanjkljivost poskušali nadoknaditi in zapolniti z uveljavljanjem preko športa, še posebej nogometa. To je bilo posebej značilno za posameznike, ki so se vzpenjali z dna družbene lestvice. V tem kontekstu imajo poseben pomen tri okoliščine:

- Visoko stopnjo angažiranosti v zvezi z nogometom kažejo mladi ljudje, ki so se iz pretežno ruralnih okolij preselili v večja mesta, kjer jim je afirmacija v veliki meri otežena.
- Visoko stopnjo nogometnega zanimanja kažejo tudi ljudje iz predmestnih četrti, manjših krajev okoli večjih mest in s podeželja. Razvite mestne povezave jim omogočajo, da sodelujejo v mestnih dogajanjih. Celovita družbena uveljavitev pa je pri večini tega prebivalstva zelo omejena.
- Skoraj na vseh ključnih področjih družbenega dogajanja nastopajo objektivne težave mladih pri prehodu v svet odraslih, zato lahko v tem pogledu zaznamo, da ta prehod in s tem pogojeno sodelovanje v nekaterih pomembnih družbenih dogodkih, najlažje dosežejo prek nogometa (Stojković 1989: 25-28).

Nogomet ima poleg možnosti relativno lahko dosežene družbene uveljavitve tudi zelo pomembno vlogo pri družbenih procesih skupinske identifikacije, ki poteka izven družinskega in ožjega življenjskega kroga. Družba temelji na mehanizmih stalnega nadzora, organizirane prisile in vsiljene discipline, zaradi česar ne more omogočiti minimuma pogojev, potrebnih za močnejšo in trajnejšo skupinsko identifikacijo ljudi znotraj njenega sistema. Danes nogomet predstavlja eno izmed redkih točk v družbi, na kateri prihaja do neposrednega stika in svobodne komunikacije brez hierarhičnih predsodkov med ljudmi, ki jih v resničnem življenju loči velik družbeni prepad med različnimi sloji. Po drugi strani pa je nogomet lahko mehanizem za javno in odkrito rušenje obstoječega sistema ter s tem zmanjševanje njegovih možnosti za premagovanje obstoječih napetosti. Če k temu dodamo še eksplozivnost čustvenega naboja, ki je povezan z obstoječimi napetostmi in frustracijami, naredi nogomet le-te še bolj iracionalne.

Srečamo se torej z nasiljem kot množičnim pojavom. Ni dvoma, da nasilje v času sodobnih množičnih medijev omogoča javno pozornost, pravzaprav je pozornost v družbi najlažje vzbuditi s pomočjo nasilnega vedenja. Z nasilnim obnašanjem na nogometnih tekmah lahko tako obrobne in družbeno podrejene skupine postanejo pomembnejše in družbeno bolj prepoznavne. Za nekatere posameznike postaja šport, še posebej nogomet, neke vrste zavetišče, žarišče smiselnosti življenja ter se celo privzdigne do stopnje nečesa nevsakdanjega, resnega in celo svetega. Ne smemo pa pozabiti tudi na zatekanje k nasilju z namenom doseganja vnaprej določenih političnih ali kakšnih drugih ciljev, za kar je medijsko dobro pokrita in odmevna nogometna tekma kot nalašč (Protega 1997).

5.1 Nasilno obnašanje navijačev

Kot sem že omenil, športne prireditve spremlja vedno večje občinstvo. V tem poglavju se bom osredotočil na tisti del občinstva, ki tekmovanja spremlja v živo, na štadionih, v dvoranah in drugih športnih objektih. S tem, ko je šport postal tržno naravnan, je za klube in športne zveze postal življenjsko pomemben prihodek od prodanih vstopnic za ogled njihovih tekem. Zato ni naključje, da imajo najbogatejši nogometni klubi štadione, ki sprejmejo največje število obiskovalcev, prav tako imajo najbogatejši rokometni, košarkarski klubi dvorane z največ sedeži. V zadnjem času so vstopnice za najpomembnejša tekmovanja dobesedno razgrabljene. Tako je bil recimo finale svetovnega nogometnega prvenstva, ki je bilo junija leta 2006 v Nemčiji, razprodan že dve leti prej. Mesec dni pred prvenstvom je bilo mogoče dobiti le še vstopnice za nekaj manj atraktivnih tekem v predtekmovalnih skupinah. Podobno je v Združenih državah Amerike, kjer potekajo odločilni boji v košarkarski ligi NBA. Tudi tam so vstopnice za tekme končnice že zdavnaj pošle. Gledalci so tako postali zelo pomemben segment »športne industrije«. Problem pa nastane, ko se občinstvo »preveč« poistoveti s športniki in v spremljanje športnih tekmovanj vnese preveč intenzivnih čustev. Običajno se iz tega razvije tudi nasilno vedenje. Nasilno vedenje občinstva je v zadnjem času zaradi vse večjega števila gledalcev vse bolj prisotno na športnih prireditvah, kar meče slabo luč na sam šport. V večini primerov ima negativne posledice tudi za klub, ki prireditev, na kateri pride do nasilja, organizira, saj mora plačati denarno kazen. Eden izmed takšnih primerov pri nas je vdor na igrišče navijaške skupine Viole na nogometni tekmi prve slovenske lige med Mariborom in Domžalami, z namenom, da obračunajo s sodnikom. Ta je ekipo, za katero so navijali, po njihovem mnenju oškodoval. Poleg tega, da je Maribor to

tekmo izgubil za »zeleno mizo« s 3:0, je moral klub plačati še 400.000 tolarjev kazni, poleg tega pa dveh tekem ne bo smel odigrati na svojem štadionu, kar je kar precejšen finančen izpad. To je le eden izmed mnogih primerov nasilja na športnih prireditvah, ki ga je v zadnjih letih vedno več.

Kot novost – ob že znanih motivih – pri nas v zadnjem času celo opazujemo ekcese in nasilje med občinstvom (navijači), ki nimajo neposredne zveze s samo športno igro, tekmo ali z aktualnimi razmerami v družbi. Dogaja se, da so izgredi občinstva, medsebojna obračunavanja navijačev in podobni pojavi vzpodbujeni z nekaterimi drugimi motivi. Gre za pojave množičnega huliganstva, ki je vzpodbujeno in se regenerira z nekakšno lastno logiko, za katero je težko odkriti prave vzroke. Ugotoviti moramo torej, kje so resnični in pravi vzroki, kaj je tisto, kar vodi ljudi, predvsem mlade, da se vedejo družbeno nesprejemljivo in ekcesno...

5.2 Teoretske misli o nasilnem obnašanju navijačev

Zanimanje javnosti za fenomen športnega občinstva se je zelo povečalo s pojavom nogometnega huliganizma v sredini šestdesetih let prejšnjega stoletja. Pojavne oblike tega fenomena, resnost dejanskih in še posebej možnih posledic navijaških izgredov ter medijska odmevnost teh dogodkov so razlogi, ki so pri sociologih in drugih znanstvenikih vzpodbudili zanimanje za ta fenomen in hkrati potrebo po njegovi teoretski opredelitvi. Še posebej je bilo to zanimanje prisotno pri znanstvenikih iz držav Velike Britanije, saj je Velika Britanija zibelka ne samo nogometa, ampak tudi nogometnega huliganizma. Seveda so težnje po znanstveni razlagi in opredelitvi tega fenomena kmalu prešle britanske meje. Še posebej so bili na tem področju aktivni v Italiji in na Nizozemskem, pa tudi v drugih evropskih državah. Na temelju pregleda večjega števila socioloških in drugih del na tem področju, objavljenih od konca šestdesetih pa do konca devetdesetih let prejšnjega stoletja, lahko izluščimo štiri osnovne teoretske pristope k problematiziranju obnašanja nogometnih navijačev in njihovih skupin:

- subkulturalna teorija ritualizirane agresije
- razredna teorija obnašanja navijačev
- zgodovinska-evolucionistična teorija
- teorija Alessandra Dal Laga: svet športa kot svet zase

(Lalič 1993: 32).

5.2.1 Subkulturalna teorija ritualizirane agresije

Ta teoretski pristop izhaja iz del britanskih sociologov Petra Marsha, Elizabeth Rosser in Roma Harra. Pri raziskavah obnašanja nogometnih navijačev izhajajo iz teorije mladinske subkulture, ki se je razvila sredi prejšnjega stoletja kot način pojasnjevanja velikih sprememb v svetu mladih. Te spremembe se kažejo kot občutno podaljšanje obdobja mladosti (kar je posledica teženj po višji izobrazbi in s tem daljšega obdobja šolanja); pojava popularne kulture s pomočjo množičnih medijev in krepite industrije zabave vzporedno s precejšnjim dvigom potrošne moči mladine; medgeneracijski prepad med »vojno« generacijo staršev in mladimi, ki so odraščali v povojnem obdobju, kar pomeni povsem drugačno socializacijo, drugačen proces iskanja in ustvarjanja identitete; povečanja življenjskega standarda ipd. Te družbene spremembe so ustvarile prostor in možnosti za izražanje relativne avtonomije mladih kot nove generacijske vrednote. To ne pomeni, da so mladi postali popolnoma neodvisni od svojih staršev. Ta avtonomija oziroma stremljenje za njo je bila namreč v tretji četrtini prejšnjega stoletja zaščitni znak mladih generacij in obenem nasprotovanje njihovem položaju v družbi in družbenim pogojem nasploh. To se je najbolj kazalo na področju kulture, kjer je prišlo do pojava mnogih različnih subkultur, v okviru katerih so se mladi, ki so si delili skupna stališča in prakticirali podoben način obnašanja, odzvali na kolektivno doživljanje življenjskih stisk in frustracij. Subkulture se tako kažejo kot simbolni poizkus kolektivnega boja za družbene spremembe, vendar pa je njihov boj usojen na neuspeh, saj izražajo napetosti med oblastjo oziroma večino in med tistimi, ki so pogosto prikovani na podrejene družbene položaje in na drugorazredno življenje. In ker rešitev teh tenzij ni v interesu oblasti, je to boj brez možnosti za uspeh, v tem primeru za spremembe v družbi (Lalić 1993: 33).

Na podlagi te teoretske osnove so Marsh, Rosserjeva in Harre (1978) analizirali fenomen nogometnega navijaštva. Pri tem izhajajo iz predpostavke, da je družba sestavljena iz večjega števila mikro družb (lahko bi jih imenovali tudi družbene skupine), ki se po svojih značilnostih razlikujejo od celotne družbe. Kot primer navajajo skupine mladih nogometnih navijačev v Veliki Britaniji. Te mikro družbe imajo lastnosti, ki so značilne za subkulture, zato lahko govorimo o navijaški subkulturi. O mladih navijačih v navijaški subkulturi Marsh ugotavlja: »Posameznik, ki si še ni uspel pridobiti identitete in družbenega statusa, si lahko v navijaški subkulturi oblikuje značaj, pridobi status in identiteto«.

Pripadniki teorije ritualizirane agresije so posebno pozornost namenili preučevanju nogometnega huliganizma, torej nasilja navijačev v povezavi z nogometom. Čeprav priznavajo, da je nasilje oz. agresivnost med drugim tudi biološko pogojena, opozarjajo na

kulturno in socialno pogojenost tega pojava. Avtorji opozarjajo na razliko med »ritualiziranim« in »resničnim« nasiljem, svoj teoretski pristop gradijo na ključnem konceptu *aggro*, ki je izpeljan iz angleške besede *aggravation*, ki pomeni jezo, ogorčenje, bes. S pomočjo tega koncepta Marsh odkriva, da navijaške konflikte in nasilje vodijo nepisana pravila, ki precej zmanjšujejo možnost poškodbe nasprotnih navijačev. Trdi, da ni namen huliganov, da poškodujejo navijače nasprotne ekipe, ampak da jih ponižajo. Do poškodb prihaja zaradi delovanja deviantne manjšine navijačev, ki se teh pravil ne držijo, pa še to večinoma med akcijami policije, predvsem pa nenamerno. Predstavniki tega teoretskega pristopa še ugotavljajo, da oblast v sodelovanju z varnostnimi organi le povečuje možnost nasilnih spopadov s tem, ko poskušajo preprečiti navijaško aktivnost z namenom, da bi preprečili nasilje (Marsh in drugi 1978).

Svoje teoretske predpostavke so Marsh in njegovi sodelavci potrdili na primeru navijačev kluba Oxford United. Opazovali in preučili so njihove aktivnosti in obnašanje na tekmah, v dnevih pred tekmo in po njej. V svojem delu so namenili poglavje tudi povezavi med motnjami v vzgojno-izobraževalnem procesu posameznika in njegovim deviantnim obnašanjem na nogometnih tekmah. V pogovoru z mladimi navijači so ugotovili, da jim izobrazba ne predstavlja vrednote, da razumejo obiskovanje šole in učenje kot izgubo časa in da vidijo smisel življenja v razburljivosti in zanimivosti dogajanja na nogometnih tekmah (tako na igrišču kot tudi na tribunah) (Marsh in drugi 1978).

Kot vsaka teorija je tudi teorija ritualizirane agresije naletela na kritike. Kritika je usmerjena predvsem v razlikovanje med resničnim in ritualnim nasiljem, saj naj bi bilo ritualno nasilje prav tako nasilje, ki ima večkrat zelo hude (realne) posledice. Predstavnikom teorije očitajo tudi, da niso dovolj proučili družbenih okoliščin in pogojev, v katerih se pojavlja huliganizem. Kljub tem kritikam pa je mogoče ugotoviti, da je ta teoretski pristop pomembno spodbudil zanimanje za navijaške subkulture in njihovo raziskovanje.

5.2.2 Razredna teorija obnašanja navijačev

Avtorja te teorije sta angleška sociologa Ian Taylor in John Clarke. Obnašanje navijačev in navijaških skupin obravnavata z vidika marksistične in neomarksistične tradicije preučevanja in pojasnjevanja družbe. To obnašanje analizirata v kontekstu družbenih sprememb, do katerih je prišlo v drugi polovici prejšnjega stoletja in so imele velik vpliv tudi na področje nogometa. V tem smislu izpostavljata dve družbeni spremembi, ki sta v šestdesetih in

sedemdesetih letih prejšnjega stoletja najbolj bistveno vplivali na dogajanje in spremembe na področju nogometa v Veliki Britaniji in drugod (Lalić 1993: 35).

Prva sprememba se imenuje »buržuizacija« nogometa, oziroma prizadevanje, da bi se ta izvorno delavski šport čim bolj približal vedno močnejšemu in bolj pomembnemu sloju delavskega razreda. Glavni cilj teh prizadevanj je organizacija nogometa na način, da bi prinesel čim večje dobičke, in s tem posledično omogočil boljše plačevanje nogometašev in jim omogočil boljše življenje (Lalić 1993: 35–36).

Vzporedno s tem procesom pride do internacionalizacije nogometa, kar pomeni, da nogomet dobiva vedno bolj mednarodni značaj. Tudi v ozadju te spremembe je težnja po večjem dobičku. Taylor in Clarke sta ocenila, da so te spremembe bistveno vplivale na odnose med različnimi družbenimi razredi v britanski družbi. Delavski razred, ki je bil zelo vezan na nogomet, saj so imeli pripadniki tega razreda pomembne vloge v aktivnostih, ki se nanašajo na to igro (tesne veze in osebna poznanstva z igralci, sodelovanje v politiki klubov ipd.), je te spremembe doživel oziroma občutil kot napad na njihove interese. Negativen odnos do buržuizacije in internacionalizacije nogometa se je med pripadniki delavskega razreda stopnjeval tudi zaradi tega, ker je s temi spremembami padal tudi vpliv in vloga delavskega razreda v družbi (Lalić 1993: 36).

Na podlagi teh ocen Taylor in Clarke analizirata tudi pojav nogometnega huliganizma v Veliki Britaniji. Ta fenomen razlagata kot obliko protesta mladih iz delavskega razreda in njihovih skupin, usmerjen k povrnitvi njihove pomembne vloge v nogometnih klubih in nogometu nasploh. Kot je razvidno iz njunih opredelitev huliganstva, lahko ugotovimo, da obnašanje navijačev analizirata v širšem kontekstu družbenih sprememb, ki so takrat doletele svet nogometa, položaj delavskega razreda, medrazrednih odnosov in britansko družbo v celoti (Lalić 1993: 36).

John Clarke gre pri analizi položaja delavskega razreda in njihove mladine kot generatorja navijaškega nasilja še dlje. Trdi, da je največja sprememba v življenju mladih v takratnem povojnem obdobju rahljanje prej trdnih družinskih in sosedskih vezi. Pred drugo svetovno vojno so mladi iz delavskega razreda tako obiskovali nogometne tekme v družbi svojih očetov in drugih starejših iz njihove družine ali soseske, ki so nadzirali njihovo obnašanje. Od začetka šestdesetih let naprej pa ti mladi pripadniki delavskega razreda obiskujejo nogometne tekme v družbi svojih vrstnikov, zato prejšnja oblika nadzora seveda ne deluje več. Obenem se veča tudi avtonomija teh mladih kot posledica procesa spodbujanja in širjenja avtonomije mladih, kar je najbolj vidno na področju kulture. Clarke opaža, da imajo mladi kar naenkrat več socialne, ekonomske in kulturne svobode kot njihovi starši, to pa predstavlja osnovo za

nastanek različnih subkultur delavskega razreda. Avtor sklepa, da prihaja zaradi različnih diferenciacij v okviru delavskega razreda do nastanka navijaške subkulture, v katero se vključujejo mladi iz »dezorganiziranega polrazreda«, ki so še posebej podvrženi materialnim in psihičnim frustracijam, ki so posledica naraščajoče brezposelnosti in drugim posledicam krize kapitalistične družbe (Lalić 1993: 36–37).

Taylor in Clarke trdita, da je nogometni huliganizem povsem nov in edinstven fenomen, ki ga je treba pojasnjevati v kontekstu njegove odvisnosti od aktualnih razrednih in družbenih odnosov. Kritiki njunega dela so jima očitali predvsem to, da sta preveč poudarjala razpad starih oblik solidarnosti znotraj delavskega razreda (medgeneracijska solidarnost), medtem ko sta pozabila na nove oblike (solidarnost znotraj generacij – med vrstniki). Prav tako pa so tudi opozorili, da je nasilje med navijači obstajalo tudi takrat, ko so pripadniki delavskega razreda aktivno sodelovali na področju nogometa, ko so imeli pomembne vloge v klubski politiki ipd. Družbene spremembe, kot sta denimo buržuizacija in internacionalizacija, so spremenile podobo družbe in so kmalu postale »normalne«, huliganizem pa je ohranil svojo obliko in bistvo ter še dodatno povečal svojo prisotnost v družbi (Lalić 1993: 37).

5.2.3 Socio-historična teorija

Teoretski pristop preučevanja obnašanja navijačev in njihovih skupin, ki se lahko označuje kot »socio-historičen«, je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja zasnovala ekipa sociologov iz Centra za nogometne študije Univerze v Leicesteru. Vodja te ekipe je Eric Dunning, ki je v sodelovanju s Patrickom Murphyem in Johnom Williamsom objavil precej pomembnih in v javnosti dobro sprejetih knjig na to temo. V teh knjigah so predstavili rezultate, ki so jih pridobili na podlagi raziskav, pri katerih so uporabili različne metode: opazovanje, intervju in historična metoda. Ti sociologi obravnavajo obnašanje navijačev in njihovih skupin ter sam nogomet na interdisciplinarni način, kar se kaže tudi v zapisu v enem izmed njihovih del: »Osnova za naš pogled (...) je ugotovitev, da se nogometni huliganizem in problemi, ki ga spremljajo, ne morejo pojasnjevati brez upoštevanja vpliva nasilja v samem nogometu in družbi nasploh ter brez upoštevanja zakonitosti procesa razvoja. Preučevanje in razlaga tega kompleksnega fenomena zato zahtevata interdisciplinarni pristop« (Lalić 1993: 38).

Ta skupina sociologov je z vztrajanjem na potrebi po pridobitvi ustreznega vpogleda v zgodovinski razvoj nogometnega huliganizma in obnašanja nogometnih navijačev oblikovala obširno znanje o nasilnem obnašanju navijačev na nogometnih tekmah od druge polovice 19.

stoletja (obdobje, ko nogomet dobi obliko, v kateri ga poznamo danes) pa do konca devetdesetih let prejšnjega stoletja.

Na osnovi ugotovitev temeljite historične analize so Dunning in njegovi sodelavci ugotovili, da nogometni huliganizem ni fenomen, ki bi se pojavil v zadnjem času, saj je nasilje v nekoliko drugačni obliki obstajalo že prej. Enaki motivi, ki današnje huligane ženejo k njihovem obnašanju, so gnali k nasilnemu vedenju že njihove predhodnike (Lalič 1993: 38).

Po drugi strani pa so analizirali tudi sodobne oblike obnašanja nogometnih navijačev in njihovih skupin. Kljub temu, da poudarjajo zgodovinsko ozadje obnašanja navijačev, še posebej nasilnega, pa opozarjajo na njegove aktualne značilnosti in družbene konotacije. Po njihovem prepričanju je nogometni huliganizem »sestavljen in globoko pogojen družbeni fenomen«. Problem so analizirali na treh ravneh.

Najprej opozarjajo na globoko krizo, ki je v osemdesetih letih zajela nogomet: »Nasilje na igrišču in na tribunah, močna prisotnost maskulinizma, slaba kvaliteta igre, vse to vpliva na krizo nogometa.« (Lalič 1993: 38–39). Nato (druga raven) poudarjajo skupinsko konotiranost navijaškega nasilja. Navijaške skupine doživljajo sebe kot »mi-skupine«, ki jim stojijo nasproti vse ostale »oni-skupine«. Dunning in njegovi sodelavci tako vidijo nogometno občinstvo kot nekakšen agregat, sestavljen iz manjših skupin, v katerih se posamezniki med seboj povezujejo glede na bolj ali manj izraženo zanimanje za nogomet ali identifikacijo, znanje o nogometu in seveda glede na to, za katero moštvo ali tekmece navijajo. Konflikti med temi skupinami nastanejo, ko se »mi-skupine« odločijo, da bodo bolj izrazito predstavile svojo lokalno identiteto proti »oni-skupinam« in njihovim identitetam. Zelo pogost vzrok konfliktov med navijači je tudi kršenje »fair-playa« na igrišču, med tekmovalci. V takšnih in podobnih situacijah nogomet služi kot povod ali izgovor za neke vrste vojno, v kateri nasprotni (gostujoči) navijači nastopijo kot osvajalci, ki imajo cilj osvojiti teritorij domače navijaške skupine, ki to seveda želi preprečiti (Lalič 1993: 38–39).

Kot tretje pa ta skupina sociologov opozarja na določene »nepravilnosti« v družbenem razvoju, ki bistveno vplivajo na izgredne navijačev. Trdijo, da se britanska družba nahaja v »decivilizacijskem procesu«, da se zaradi tega nasilje pojavlja na mnogih družbenih področjih. V tem kontekstu dokazujejo, da je nasilje nogometnih navijačev posledica razrednih, rasnih, generacijskih in drugih razlik med navijači (Lalič 1993: 39).

Sociologi z Univerze v Leicesteru nasprotujejo t.i. popularnim razlagam pojava nogometnega huliganizma, kot sta na primer pretirano uživanje alkohola in nezaposlenost. Po njihovem mnenju pri teh razlagah ne gre za dovolj temeljito analizo vzrokov, ki privedejo do tega fenomena. Prav tako so kritični tudi do teorij drugih sociologov. Teoriji ritualizirane agresije

na primer očitajo, da zmanjšuje in podcenjuje resnost prisotnosti resničnega nasilja v družbi. Ne strinjajo se tudi z razredno teorijo Taylorja in Clarka, še posebej z njuno predpostavko, da so izrazite spremembe v položaju delavskega razreda in njihove mladine glavni razlog nogometnega huliganizma. Vendarle je tudi Dunningu in sodelavcem mogoče očitati določene pomanjkljivosti, predvsem nezadostno analizo kulturnih značilnosti okolja, v katerem prihaja do nogometnega huliganizma. Ta analiza bi lahko še dodatno pripomogla k razjasnitvi okoliščin, v katerih prihaja do pojava nogometnega huliganizma (Lalić 1993: 39).

5.2.4 Teorija Alessandra Dal Laga: Svet športa kot svet zase

Alessandro Dal Lago je svoje poglede na nogomet in nogometne navijače predstavil v svoji knjigi »Opis ene bitke. Nogometni rituali«, ki je bila objavljena v Italiji leta 1990. Teorije, ki jih je v tem delu predstavil, je oblikoval s pomočjo izkušenj, ki si jih je nabral ob obisku mnogih nogometnih tekem po vsej Italiji. Glede na to, da je sam pripadnik skupine nogometnih navijačev, ki se imenuje Rdeče-črne brigade (simpatizerji nogometnega kluba AC Milan), si je nabral tudi veliko izkušenj, ki se nanašajo na aktivnosti navijačev pred tekmo in po njej. Avtor je pozornost usmeril predvsem v obnašanje skupin, ki se imenujejo »ultrasi«, osredotočil pa se je na analizo kulture navijačev, ki jo preučuje v kontekstu nogometa in športa nasploh. Predpostavlja, da svet športa in s tem tudi svet nogometa ter navijanja obstaja kot svet zase, zato se navijanje strukturira po specifični logiki in pravilih, ki so značilna za svet športa in ne za družbo nasploh.

Dal Lago trdi, da se kultura »ultrasov« kaže v avtonomni obliki specifičnega »melting-pota« (talilnega lonca, kjer se posamezni elementi stalijo in postanejo ena celota, v katero vsak izmed teh elementov prispeva svoje značilnosti) različnih simbolov, oblik obnašanja in drugih elementov ter da na njo družba nima večjega vpliva. Pri tem pa opozarja, da ta ocena temelji na spoznanjih, do katerih je prišel z analizo navijačev v Italiji, kjer je nogomet, po njegovem mnenju, neodvisen od političnega dogajanja in družbenih sprememb. Meni, da je podobno stanje tudi v Angliji. Ravno zaradi te avtonomnosti vidi nogomet kot fenomen, značilen za postmoderno družbo (Lalić 1993: 40).

Na podlagi teh predpostavk Dal Lago analizira konflikte v nogometu, v prvi vrsti tiste, do katerih prihaja med navijači, za katere meni, da se pojavljajo samo v okvirih štadionov. Po njegovem mnenju predstavlja tekma priložnost, v kateri se lahko izrazijo različne navijaške identitete. Stadion vidi kot prostor, v okviru katerega organizirane navijaške skupine ritualno

izražajo metaforo prijatelj/sovražnik, »prostor igre pa kot prostor publike«. Ta publika svoje ritualizirano obnašanje izraža na način, ki je značilen za »ekologijo štadiona«, v tej ekologiji pa se odvija komunikacija med najaktivnejšimi navijači, ki so skoncentrirani na »zavojih« tribun, za obema goloma, in med ostalo publiko (Lalič 1993: 40–41).

Po Dal Lagu je dominantna metafora navijaškega nasilja na nogometnih tekmah v Italiji »avtonomija mladih« in ne politična in družbena nasprotja. Navijaško nasilje je v glavnem simbolno, kaže se kot nasprotje identitet, v pravo nasilje pa preraste le v posebnih okoliščinah, na primer, ko je eden izmed nasprotnikov bistveno oškodovan s strani sodnikov. Vse to so koščki, ki skupaj z drugimi sestavljajo mozaik nogometa in športa kot velikega posla, ki s svojo atraktivnostjo privlači velike mase ljudi različnih ras, veroizpovedi, družbenih razredov ipd. Zaradi tega je za Dal Laga navijanje in z njim povezano navijaško nasilje medkulturni in ne razredni ali politični fenomen (Lalič 1993: 41).

Glavni očitki Dal Lagu se nanašajo na njegovo podcenjevanje pomembnosti političnih in družbenih dejavnikov v kulturi športa in nogometa, katere pomemben del je tudi nasilje med navijači. Je pa pri preučevanju tega fenomena zelo dobrodošla svežina njegovega pristopa, ki je posledica tega, da na problematiko gleda z zornega kota navijača na eni in znanstvenika na drugi strani.

Kot je razvidno iz pregleda osnovnih teoretskih pristopov, se pri analiziranju obnašanja navijačev in njihovih skupin glavna pozornost sociologov in drugih znanstvenikov nanaša na nasilje kot najzanimivejši vidik tega obnašanja. Njihova mnenja o ozadju, oblikah in pogostosti navijaških izgredeov pa se precej razlikujejo. Po eni strani se nasilje v športu razlaga v okviru zgodovinskih procesov in sprememb, predvsem v povezavi s prehodom iz predmoderne in predindustrijske družbe v razvito industrijsko družbo. Med tem dolgotrajnim civilizacijskim procesom se spopadi družbeno regulirajo in počasi izgubljajo na intenzivnosti in na ostrini. To velja za subkulturno teorijo ritualizirane agresije in za razredno teorijo. Za razliko od tega pogleda drug pristop (socio-historična teorija) razvoj industrijske družbe pojasnjuje kot proces, v katerem pride do izraza civilizacijski napredek in civilizacijsko propadanje, kar povzroča pogoje, v katerih lahko pride do izrazitih decivilizacijskih procesov. V prvi vrsti poudarjajo spremembe v strukturi samega delavskega razreda in delavske mladine. Sociologi, ki uporabljajo ta pristop, obnašanje navijačev in njihovih skupin obravnavajo v povezavi z mladinskimi subkulturami.

V obravnavah nasilja nogometnih navijačev prevladujeta dve predpostavki. Prva skupina znanstvenikov poudarja simbolni značaj navijaškega nasilja, drugi pa vidijo to nasilje kot obliko resnega nasilja, ki ima resne in nevarne posledice. Poleg tega si znanstveniki

nasprotujejo tudi glede vzrokov, ki vodijo k navijaškemu nasilju. Dal Lago ozadje tega fenomena razlaga le v sklopu specifične nogometne kulture, Taylor in Clark poudarjata razredne neenakosti in nasprotja kot glavni razlog navijaškega nasilja, Dunning in njegovi sodelavci pa poskušajo pojasniti to nasilje z obširno analizo odnosov v samem nogometu in v družbi kot celoti, ne samo sedanjih, ampak tudi preteklih. V vseh štirih osnovnih teoretskih pristopih pa se nasilno obnašanje nogometnih navijačev obravnava kot tipičen mladinski fenomen, ki je odvisen od položaja, ki ga imajo mladi v družbi (Lalić 1993: 41–42).

5.3 Različne oblike nasilnega obnašanja navijačev

Nasilno obnašanje športne publike je pojav, ki je star toliko, kot so stara športna tekmovanja. Podatki kažejo, da je samo na nogometnih tekmah po 2. svetovni vojni med neredi navijačev ali iz drugih razlogov umrlo več kot 1.500 ljudi, več kot 3.400 pa je bilo poškodovanih. Medtem ko so neredi na nogometnih tekmah vse bolj običajni, se nasilje krepi tudi na drugih športnih prireditvah (košarka, hokej, rokomet ipd.). Nekatere športne prireditve so se sprevrgle v prave katastrofe z velikim številom poškodovanih in mrtvih, kljub temu da večina navijaških skupin običajno nima namena fizično poškodovati nasprotnika, temveč ga »zgolj« javno ponižati in osramotiti. Hujše poškodbe ali smrtni primeri ponavadi niso neposredna posledica fizičnega nasilja, temveč posledica poškodb, nastalih zaradi gneče, panike ali zrušitve konstrukcije športnih objektov med neredi. Da spada nasilje na športnih prireditvah v sklop nasilja mladih, potrjuje tudi M. Košir, ko navaja, da je značilnost športnega nasilja predvsem njegova pogostost in stalnost ter mladost njegovih izvajalcev (internet 6).

Navijači in navijaške skupine so sestavni del vsake športne prireditve. Na različne načine spodbujajo moštvo in se trudijo, da bi zmanjšali učinke navijanja nasprotne navijaške skupine. Pri tem uporabijo tudi nasilje (Šmid 2003). Nasilje na športnih prireditvah je v veliki meri povezano z nasiljem na nogometnih igriščih, zato bom pod drobnogled vzel predvsem nogomet in nasilje na nogometnih igriščih. Obstaja več delitev nasilnega obnašanja navijačev.

5.3.1. Prva delitev

Enkratni primeri nasilnega vedenja

Nasilje na nogometnih igriščih se pojavlja, odkar je nogomet postal šport za gledalce, torej od konca 19. stoletja v Angliji in od zgodnjih let 20. stoletja na celini. To nasilje je »spontane narave« in pri njem sodeluje vsa množica navijačev. Možnost, da bo večina gledalcev potegnjena v nasilje te vrste, je odvisna od okoliščin in medsebojnega vpliva dejavnikov tveganja in čustvenih odzivov. Ti dejavniki so lahko sporne sodniške odločitve, žalitve s strani nasprotnih navijačev, grobi prekrški na igrišču ipd. Takšno spontano nasilje ni omejeno le na profesionalni nogomet, pač pa se pogosto dogaja tudi na amaterskih tekmah, tako med gledalci kot med igralci (Cameron 2004: 24–25).

Organizirano stalno nasilje

Sodobni nogometni svet se srečuje s stalnim nasiljem »naklepne« vrste. Gre za skupinsko nasilje v obliki fizičnih napadov ali vandalizma, pri katerem sodelujejo jedra skupin navijačev, običajno huliganov, v kontekstu »tekmovanja«, ki teče vzporedno z rivalstvom med njihovimi nogometnimi moštvi. Ta jedra sledijo določenemu klubu in sistematično iščejo soočenje z navijači nasprotnega kluba. Nase gledajo kot na elito navijačev, na pripadnost skupini huliganov pa kot na »način življenja«, ki dodaja vrednost njihovi družbeni identiteti. Takšno nasilje ima lahko dokaj organizirano obliko, saj imajo huligani določeno raven strukturnosti. Naklepno je v tem smislu, da je vnaprej načrtovano in običajno pričakovano na določen dan. Zato se tako veliko število incidentov dogaja pred tekmami. Treba je tudi reči, da jedra navijačev pri načrtovanju in izvajanju svojih nasilnih dejanj uporabljajo nove komunikacijske tehnologije (mobilni telefoni, svetovi splet...) (Cameron 2004: 26–28).

Nogometne katastrofe

Prva velika nogometna katastrofa se je zgodila leta 1902, ko se je v Glasgowu porušila tribuna in je umrlo 25 gledalcev. Tragedije so še naprej označevale zgodovino športa in nekatera mesta so postala žalostno slavna. V Evropi so Bolton, Sheffield, Bastia, ne smemo pozabiti tragedije na stadionu Heysel v Bruslju. Na seznam sta bili dodani tudi tragediji v Južni Afriki in Gani (Cameron 2004: 29).

Podrobne študije so pokazale, da so vzroki za takšne katastrofe pomanjkljiva infrastruktura, neustrezna organizacija (prodaja prevelikega števila vstopnic, tribune z nezadostnimi zmogljivostmi), slaba organizacija ali celo prispevek osebja, odgovornega za varnost. Lahko rečemo, da bi se v primeru upoštevanja državne zakonodaje in varnostnih predpisov ter doslednega izvajanja priporočil iz Evropske konvencije o nasilju in izgredih gledalcev na športnih prireditvah, takšnim tragedijam bilo mogoče izogniti (Cameron 2004: 29).

Tragedija na stadionu Heysel v Bruslju velja za eno izmed največjih v dosednji športni zgodovini. V izgredih nogometnih navijačev, ki so izbruhnili 29. maja 1985 pred finalno tekmo lige prvakov med Juventusom in Liverpoolom, je umrlo 39 ljudi, več kot 400 jih je bilo ranjenih. Milijoni televizijskih gledalcev po vsem svetu niso verjeli, kar so videli. Izgredi so se začeli uro in pol pred tekmo, ko so se navijači Liverpoola odzvali na provokacije Juventusovih navijačev, prodrli skozi nizko ograjo in jih fizično napadli. Italijani so zbežali, vendar jih je veliko ostalih pokopanih pod 3m visokim zidom, ki se je zrušil na njih. Nekateri so umrli zaradi udarcev, ki so jim jih prizadejali Angleži, uporabili so celo kamne in nože. Vpogled v tragedijo razkrije veliko kompleksnejši problem huliganizma, njegovo kulturo in značilnosti (internet 4).

Kako je sploh lahko prišlo do take tragedije? Organizacija celotne prireditve je bila na nezavidljivi ravni. Stadion, zgrajen v dvajsetih letih 19. stoletja, ni bil primeren za tak velik dogodek in takšno maso navijačev. Ta tekma naj bi bila nekakšna poslovilna na tem dotrajanem športnem objektu, saj so načrtovali obnovo. Veliko število vstopnic je bilo prodanih na črnem trgu, navijači pa so na stadion vstopali tudi s plazenjem pod ograjo, ki očitno ni bila več v primernem stanju. Razgrajanje se je začelo že v dopoldanskih urah in policisti so navijače kar se da hitro spravili na stadion, namesto, da bi vročekrvne razgrajače pripravili in jih spravili na hladno. To je povzročilo, da huliganov niso ločili in ti so zavzeli poljubna mesta na stadionu. Tako so bili ustvarjeni pogoji za nastanek katastrofe, ki se je zgodila 2 uri pred začetkom tekme (internet 4).

5.3.2 Druga delitev

Verbalni napadi

Verbalni napadi se nanašajo na uporabo neprimernih, vulgarnih in žaljivih besed, ki so namenjene ostalim gledalcem, igralcem, trenerjem in organizatorjem. Splošno je znano, da

vulgarnost ne sodi na športno igrišče. Gledalci bi morali biti sposobni samonadzora, ampak le-ta včasih popusti, in takrat bi morali posebni nadzorniki (varnostniki) preprečiti njene posledice. Kljub temu raziskave kažejo, da so verbalni napadi na športnih prireditvah zelo pogosti. Anketa, ki je bila opravljena v ZDA, je tako pokazala, da je tri četrtine vseh vprašanih (v anketi je sodelovalo 500 oseb) že vsaj enkrat verbalno napadlo igralce, trenerje ali organizatorje. Nekaj več kot polovica, natančneje 56% anketirancev, je navedlo, da bi morale biti določene meje, ki bi določale primerne izraze, ki jih lahko gledalci uporabljajo, medtem ko jih je kar 41% dejalo, da bi moralo biti gledalcem dovoljeno reči karkoli. Nadalje, 27% anketirancev je trdilo, da je verbalno izkoriščanje žaljivo, 18% pa, da je to smešno. Ostalih 55% vprašanih je menilo, da bi moralo biti takšno nasilje ignorirano (Wann 2001: 23).

Metanje predmetov

Gledalci, ki so nezadovoljni z igro moštva za katerega navijajo, s sodniškimi odločitvami ali pa se jim je zameril kateri izmed tekmovalcev, na igrišče večkrat zmečejo različne predmete: kozarce, plastenke, vžigalnike, kovance, pravzaprav vse, kar imajo pri roki. Čeprav se zdi, da govorimo o predmetih, ki bi jih lahko našli na smetišču, se motimo, saj je to spisek predmetov, ki so jih našli po koncu tekme na igrišču. Zgodilo se je recimo že tudi to, da so gledalci na nogometni tekmi med Barcelono in Realom iz Madrida, med dvema največjima rivaloma v Španiji, v neposredno bližino Luisa Figa, igralca Reala, vrgli svinjsko glavo. To pa zaradi tega, ker se jim je ta igralec zameril, ker je leto prej prestopil iz Barcelone v Real Madrid. Velikokrat se zgodi tudi, da gledalci polomijo stole in jih nato zmečejo na igrišče ali pa recimo v bazen, kot se je zgodilo na Evropskem vaterpolskem prvenstvu v Kranju na tekmi med Hrvaško in SČG. Posledice tekšnih dejanj so lahko zelo hude, saj je obstaja nevarnost, da tekmovalci utrpijo hude poškodbe.

Prekinjanje igre

Obstajajo tudi primeri, ko se gledalci odločijo, da bodo postali »del akcije« ter tako stečejo na igrišče in prekinejo igro. V večini primerov s tem sicer ne »mislijo nič slabega«, želijo se le rokovati s svojim športnim idolom, dobiti njegov avtogram ali demonstrirati kakšno svojo športno sposobnost (npr. pridrseti v drugo bazo, kar se je zgodilo na eni izmed tekem basebalske lige v ZDA). Primer takšnega »miroljubnega« izleta na igrišče smo videli pred

kratkim, na polfinalni tekmi nogometne lige prvakov v Španiji, ko je eden izmed gledalcev pobegnil varnostnikom in pritekkel do Francoza Thierya Henrya, ki igra za londonski Arsenal. Dal mu je dres Barcelone z njegovim priimkom na hrbtu in mu tako sporočil, da si zelo želi, da bi Henry prihodnjo sezono igral za klub iz Barcelone. Obstajajo pa tudi primeri, ko so imeli gledalci, ki so pritekli na igrišče, drugačne namene. Na primer na nogometni tekmi med Mariborom in Domžalami leta 2005 so gledalci želeli fizično obračunati s sodnikom. Takšnih vdorov na igrišče je k sreči vse manj, kar je posledica boljše organiziranosti tekem in s tem večjega števila tistih, ki skrbijo za red na tekmah (policajev in varnostnikov). Verjetno ni potrebno posebej poudarjati, da sta alkoholiziranost gledalcev in izleti na igrišče in s tem prekinjanje igre povezana.

Pretepi

Ta oblika nasilnega obnašanja je najbolj nevarna za gledalce, saj gre za fizično obračunavanje med posameznimi gledalci, večkrat pa tudi med skupinami navijačev. Posledice so lahko zelo hude, saj je v takšnih pretepih prišlo že tudi do smrtnih žrtev. Pretepe ponavadi povzročijo verbalno izzivanje, bes zaradi sodniških odločitev, alkoholiziranost, ipd. V Sloveniji so bili najbolj odmevni pretepi med navijaškima skupinama Viole, ki podpirajo nogometni klub iz Maribora, in med Green Dragonsi, ki navijajo za Olimpijo iz Ljubljane. Redko katera tekma teh dveh ekip je minila brez medsebojnega obračunavanja navijačev. Ravno tako je prišlo do množičnega obračunavanja med navijači na vaterpolski tekmi, ki sem jo že omenil, med Hrvaško in SČG leta 2003. Takrat je bila tekma kar precej časa prekinjena, da so varnostniki in policaji umirili strasti.

5.3.3 Tretja delitev

Vid Pečjak govori o petih temeljnih oblikah športnih neredov, čeprav so čiste oblike teh neredov redke, saj se ponavadi prepletajo:

1. Frustracijski neredi: Do njih pride takrat, kadar so gledalci prikrajšani v svojih pričakovanjih. Izzovejo jih pristranske sodbe sodnikov ali igralci, ki po njihovem mnenju ne dajo vsega od sebe. Posledica je pravcati dež steklenic in drugih predmetov (tudi petarde, kamenje itd.). Včasih sledi napad na sodnike, nasprotnikovo moštvo, nasprotnikove navijače in vsesplošno divjanje (internet 6).

2. Izobčenski neredi: Sprožili naj bi jih »izobčenci«, ljudje z družbenega »dna«, psihopati in prestopniki, ki pridejo na stadione zato, da bi izživel svojo agresijo. Napadajo vse po vrsti, pogosto razbijajo avtomobile, zažigajo tribune in uničujejo tujo lastnino (internet 6).

3. Protestni neredi: Pri teh se športni dogodek izrabi za izražanje političnih pritožb. Gledalci so na mednarodnih športnih prireditvah že nekajkrat protestirali proti udeležbi športnikov iz določenih držav, ki so v določenem času vodile politiko, ki ni bila širše sprejeta. Protestni nemiri so razmeroma pogosti, čeprav jih prekrivajo druge oblike (internet 6).

4. Konfrontacijski neredi: Izbruhnejo zaradi navzkrižja med gledalci, ki pripadajo različnim regijam, etničnim, nacionalnim ali religioznim skupinam. Sprevržejo se v pravcate »nogometne vojne«. Ta vrsta neredov sodi med najpogostejše in najnasilnejše (internet 6).

5. Izrazni neredi: Izbruhnejo zaradi skrajnih čustvenih napetosti, ki spremljajo zmago ali poraz, zlasti če gledalci tega niso pričakovali. Navijači, katerih moštva so dobila ali izgubila »samo za las«, se manj razburijo kot v primerih, ko je razlika velika. Očitno ne pride do močnega občutka ponižanja in izgube samospoštovanja, ker vedo, da so »njihovi« samo za malenkost slabši (internet 6).

Med *primarne dejavnike* nasilja na športnih tekmah lahko štejemo tiste dejavnike, ki izhajajo iz splošnih družbenih problemov, kot so npr. nezaposlenost, slabi bivalni in drugi življenjski pogoji, negotova prihodnost, pomanjkljiva vzgoja, ipd. Nogometna tekma s preprostimi in lahko razumljivimi elementi igre predstavlja generator močne emocionalne napetosti, ki se pri razočarani mladini lahko zelo hitro sprevrže v nasilno vedenje (internet 6).

Med *sekundarne (t.i. pospeševalne) dejavnike* nasilnega obnašanja na športnih prireditvah štejemo skupinsko identifikacijo, ki jo skupine navijačev izražajo z uniformiranostjo, svojimi zastavami ter simboli. V skupini posameznik ostane anonimen, na skupinsko dinamiko pa posebej vpliva skandiranje bojnih klicev ob spremljavi zvočnih pripomočkov. Pomembni pospeševalni dejavniki so tudi alkohol in mamila. Raziskave (tudi v Sloveniji) so pokazale, da alkohol ni primarni dejavnik nasilja na nogometnih tekmah, temveč deluje zgolj kot pospeševalni dejavnik (internet 6).

Nasilno obnašanje navijačev se običajno prenese tudi na prostor zunaj stadionov in dvoran (npr. na ulice, v prevozna sredstva, v gostinske lokale ipd.). Prostorski okvir dogajanja ob športnih tekmah obsega naselja in četrti, iz katerih prihajajo navijači, poti, po katerih prihajajo na stadion oziroma v dvorane ter odhajajo iz stadiona ali dvorane, zbirna mesta ter kraje, kjer navijači zmago proslavljajo (internet 6).

Notranja struktura navijačev:

Vžigalno jedro skupine je središče vsake navijaške skupine, tvori jo relativno malo posameznikov, ki pa so najbolj dejavni in vztrajni pri navijaških aktivnostih. Sestavni del teh jeder so vplivni (karizmatični) vodje skupin, ki izdelajo strategijo navijanja, in ki priskrbijo navijaške rekvizite (bobne, sirene, zvočnike ipd) (internet 6).

Zanimivo je tudi to, da se organizirano nasilje (huliganizem) na športnih prireditvah pojavlja predvsem v razvitih, ekonomsko stabilnih državah (Velika Britanija, Italija, Nizozemska, Belgija, Nemčija idr.), zato nasilnega obnašanja navijačev ne moremo vselej pojasnjevati samo v povezavi s splošnimi družbenimi okoliščinami. Za nogometni huliganizem, kot se pojavlja v razvitem svetu, strokovnjaki ugotavljajo, da z njim mladi izražajo bodisi znamenja krize odraščanja, v kateri se nahajajo, bodisi čustveno nezrelost in pomanjkanje razumevanja v družini, na delovnem mestu ali v šoli (internet 6).

Privrženci jedra skupine štejejo približno trikrat toliko oseb kot samo jedro skupine. Običajno gre za mlajše ljudi (stare pod 20 let), ki se zbirajo okoli vžigalnega jedra. Ta podskupina se najhitreje odziva na obnašanje prve podskupine, jo posnema pri nasilnem obnašanju in na njen ukaz sodeluje pri spopadanju z nasprotnimi navijači (internet 6).

Opazovalci dogajanja običajno štejejo približno toliko oseb kot privrženci jedra, a jih je v izjemnih primerih (npr. na pomembni tekmi) lahko tudi veliko več. Spremljajo obnašanje prve in druge podskupine, jih praviloma vzpodbujajo s ploskanjem ali vzklikanjem, a pri nasilnih aktivnostih običajno ne sodelujejo (internet 6).

6. Vandalizem in huliganizem

Gre za uničevanje javne ali privatne lastnine, saj gledalci večkrat sproščajo svojo jezo, bes in druge frustracije na športnih objektih. Tako so njihove žrtve največkrat plastični stoli, klopi, ograje in ostale stvari, ki se jih da razbiti. Na športnih prireditvah se pojavljata dva tipa nasilja nad predmeti: vandalizem in huliganizem.

Vandalizem je spontano nasilje, ki nastane kot posledica popolne čustvene sprostitve med tekmo in dogajanjem ob njej. Različne oblike vandalizma so na športnih prireditvah prisotne že od nekdaj. Huliganstvo pa je načrtno, zavestno in organizirano nasilje, ki se prostorsko navezuje na tekmo, vsebinsko pa je relativno neodvisno od samega športnega dogajanja. Prvi

tip nasilja je razmeroma lahko nadzorovati in preprečevati njegove posledice, drugi tip nasilja pa je nepredvidljiv in zato težko obvladljiv (Šmid 2003: 10–12).

6.1 Huliganizem

»Lahko me kaznujete in mi vzamete prostost, ne morete pa mi vzeti sovraštva do navijačev drugih klubov« (Angleški huligan) (Lowles in Nicholls 2005: 10).

Huliganizem je poseben primer nasilja v športu. Žal je ta pojav prisoten na mnogih tekmah, med katerimi prednjačijo nogometne. Seveda pa tudi ostala športna prizorišča niso imuna na izgrede huliganov. Na primer na Evropskem prvenstvu v vaterpolu v Kranju leta 2003 ter tekme med takratno Jugoslavijo in Hrvaško je prišlo do množičnega pretepa in uničevanja objekta, kjer je tekma potekala. Huligani se tako udeležujejo s pretepi, uničevanjem stvari na štadionih in tudi izven njih, saj razbijajo izložbe, avtomobile, razgrajajo po mestih. Po njihovem mnenju se na ta način borijo za barve svojega kluba oziroma države, zato tudi ne razumejo, zakaj njihova dejanja obsojajo povsod, tudi v njihovi domovini. Za svoja dejanja so si izbrali nogometne stadione in ostala športna prizorišča, kjer je veliko občinstva, saj po njihovem prepričanju pretep ni pravi pretep, če ni prisotne javnosti.

O teh huliganih se je zadnjem času ogromno pisalo in govorilo v medijih, saj so varnostni organi v državi organizatoriki lanskega svetovnega prvenstva v nogometu, Nemčiji, sprejeli stroge varnostne ukrepe, s katerimi so dosegli prepoved vstopa v Nemčijo v času prvenstva za kar 3200 huliganov iz Anglije. Angleški huligani so tudi sicer znani kot najbolj problematični, saj pred tekmami spijejo ogromne količine alkohola, kar le še dodatno pripomore k njihovemu nasilnemu obnašanju. Z njimi so imeli velike probleme tudi na zadnjem evropskem prvenstvu v nogometu na Portugalskem, leta 2004. Portugalci so na vse načine poizkušali preprečiti njihove izgrede, a jim to kljub ogromnemu številu policistov in varnostnikov ni uspelo, zato so nemške oblasti lani posegle po najbolj strogih ukrepih, ki bi se edini lahko izkazali za učinkovite. Ker huliganov niso spustili v Nemčijo, niso mogli povzročati neredov. Vprašanje pa je, kaj se je takrat zgodilo z lokali v Angliji, v katerih so ti huligani spremljali tekme svetovnega prvenstva. Dejstvo je, da nasilnega obnašanja navijačev ne morejo preprečiti še tako strogi varnostni ukrepi, saj ti večinoma poskrbijo le za to, da se navijači v svojih namerah po povzročanju nemirov le še bolj organizirajo. Tega problema se je potrebno lotiti na popolnoma drugačen način. Med drugim, s pravilno vzgojo otrok in mladih, kjer otroke karseda hitro seznanimo s problematiko nasilja v življenju nasploh in z nasiljem na športnih

prireditvah posebej, ter jih seznanimo s posledicami in nevarnostimi, ki jih nasilje prinaša. Zmanjšanje nasilnega obnašanja na športnih prireditvah je tako problem, katerega reševanja se moramo lotiti takoj, da bomo rezultate dobili čez desetletje ali dva.

Sama beseda »huligan« izvira iz Anglije. Razvila se je iz priimka Hooligan neke »nemirne« družine na Irskem, ki je bila poznana po tem, da se je rada prepirala in da je vse spore reševala z nasiljem. Prvič se je huliganstvo v večjem obsegu pojavilo leta 1898 v Angliji, ko je prišlo do vsesplošnega pretepanja in nasilja med policaji in gledalci.

Huligani so združeni v skupini navijačev nekega kluba. Te skupine imenujemo bande, zanimivo pa je, da navijači temu poimenovanju, kljub temu, da ima ta beseda negativen predznak, ne nasprotujejo. Lahko bi se recimo imenovali »navijači kluba Chelsea« in bi bili navzven čisti. Tako pa takoj vemo, da imamo opraviti z bando navijačev – huliganov. Huliganske bande sestavljajo moški, stari nekje med 17 in 35 let s srednjo in nižjo stopnjo izobrazbe. Večinoma so zaposleni, delajo kot vajenci, peki, prodajalci, avtomehaniki, ipd. V bandah vlada hierarhična struktura. Na čelu so tisti najbolj zagreti, sposobni, ki prednjačijo v pretepih, se nikogar ne ustrašijo in držijo bando skupaj. V sredini so tisti manj izkušeni, ki jim banda daje občutek varnosti. Bande so zelo dobro organizirane, člani močno čutijo pripadnost, počutijo se povezane kot družbena skupina. Družijo se tekom celega tedna, ko se pripravljajo na tekmo, ki jo obiščejo med vikendom. Taktike, ki jih uporabljajo te bande, so zelo raznolike, vse pa je podrejeno temu, da pride do pretepa z nasprotno navijaško skupino. Tako že pred tekmami žalijo, izzivajo in napadajo druge navijače, pričakajo jih na železniških in avtobusnih postajah, celo potujejo jim nasproti. V večini primerov tudi še pred koncem zapustijo tekme, da pričakajo nasprotnikove navijače, ko ti zapuščajo stadion (Lowles in Nicholls 2005: 7–9).

Za ljudi, ki pripadajo takšnim skupinam, pomeni to način življenja, imajo cilj, za katerega se borijo. S takšnim načinom so povezani od otroštva do odraslosti. Številna gostovanja, atmosfera na tekmah, pretepi in ostale stvari vplivajo nanje kot droga. Za njih je cilj obiska tekme pretep, rezultat njihove ekipe pa je sekundarnega pomena. Zelo so ponosni, če na tujem teritoriju, torej na gostovanju, delajo, kar hočejo, se tepejo z domačimi navijači, saj so prepričani, da navijači, ki gostujejo v njihovem mestu, tega ne morejo. To je za njih neke vrste vojna, v kateri skušajo osvojiti sovražnikovo ozemlje. Pri tem je potrebno poudariti, da v normalnih okoliščinah »navadni gledalci« niso ogroženi, huligani se tepejo le med seboj. Huligan torej vedno pripada določeni navijaški skupini – bandi. Najgloblji skupni imenovalec vseh pripadnikov teh skupin je sovraštvo do drugih sorodnih skupin in njihovih članov. Pripadnost bandi huliganu v resnici pomeni beg iz anonimnosti, daje mu občutek varnosti,

pretep pa ima za najmočnejši izraz čustvenega naboja in osrednji smisel življenja. V njegovih očeh biti huligan, pomeni biti svoboden in živeti življenje na najboljši možni način.

Velika Britanija je zibelka sodobnega nogometa in to je vsekakor nekaj, na kar so vsi Britanci še kako ponosni in to zelo radi tudi poudarjajo. Na drugi strani pa jih v zadrego spravlja dejstvo, da je postala Velika Britanija tudi zibelka huliganizma. Angleški »hooligan« izvira iz obračunov med tolpmi v poznem 19. stoletju v Angliji in označuje agresivnost oziroma agresivno vedenje, v tem primeru navijaških skupin. Razlikujemo vsaj dve podvrsti teh navijačev. Prvi so navijači-huligani, ki jih nogomet in navijanje sicer zanimata, a jim je nasilje še pomembnejše. Drugi so čisti huligani, ki jim je nogomet in navijaška skupina le krinka za njihove prave namene. Glavni centri huliganskih skupin so v Londonu (navijači klubov Chelsea, West Ham, Millwall), Liverpoolu, Manchesteru, Gelsenkirchnu (Schalke 04), Parizu, Rimu (Roma, Lazio), Milanu (AC Milan), Bresciji, Firencah (Fiorentina), Atenah (AEK, Olympiakos, Panathinaikos), Rotterdamu (Feyenoord), Amsterdamu (Ajax), Beogradu (Partizan, Crvena Zvezda, Rad), Zagrebu (Dinamo) in drugod. Dejstvo je, da mnoge tragedije, ki so se že zgodile, navijačev oziroma huliganov ne prisilijo k razmišljanju, temveč le še bolj podžigajo njihove strasti. Veliko članov huliganskih skupin je obritoglavcev, nekateri med njimi pa imajo med tednom prave vojaške vaje, kjer se urijo za pretepe na tekmah (npr. navijači Paris Saint-Germaina). Najpogostejši razlogi za nasilno vedenje in dejanja so politično motivirani, zelo pogosto je razlog tudi rasna nestrpnost in pa podvrženost k pretepanju, ki izvira še iz otroštva in je posledica težkih družbenih razmer, napačne vzgoje in slabe družbe. Proti huliganstvu se policija in uprave nogometnih klubov borijo z vsemi sredstvi. V Evropi so tako na mnogih stadionih nameščene kamere, s katerimi si policija pomaga pri identifikaciji povzročiteljev nasilnih dejanj na tekmah. Te kamere pa poleg tega, da pomagajo iskati krivce, pomagajo tudi pri preprečevanju nasilnega obnašanja, saj navijači, ki se zavedajo, da je vsak njihov gib posnet, raje ne tvegajo visokih kazni in prepovedi obiska tekem njihovega oboževanega kluba. Seveda ta ukrep pomaga le pri tistih huliganih, ki jih nogomet tudi v resnici zanima (Plešec in Doupona Topič 2002: 20–25).

V Italiji ima beseda »ultra« podoben, vendar nekoliko širši pomen, kot beseda »hooligan« v Angliji, predvsem v smislu politične konotacije. V Italiji gre za kombinacijo nogometne kulture, ki je bila odvisna od pripadnikov delavskega razreda, na drugi strani pa povezana s političnimi skupinami, ki so poudarjale svojo prihodnost. V ultra skupinah gre torej za mešanico nogometnih navijačev in nogometnih privrženecv, kar se odraža tudi v njihovem obnašanju in organizacijski strukturi. Udeležba v ultra skupini ni nujno pogojena s slabimi socialnimi razmerami, saj so v te skupine večkrat vključeni tudi pripadniki višjih družbenih

slojev, izobraženi, iz bogatih družin in tudi poročeni moški z urejenim družinskim življenjem. Najradikalnejše in najbolj zagrete ultra skupine je bilo tako pogosto moč najti prav v majhnih bogatih pokrajinskih mestih, kot so Ascoli, Cesena, Verona in Videm (Plesec in Doupona Topič 2002: 27).

Ne glede na obstoj nasilnega vedenja pri nogometni publiki od samega nastanka nogometna igre pa do danes, pa večina poznavalcev te problematike soglaša, da je nogometni huliganizem kot poseben pojav opazen od konca šestdesetih let prejšnjega stoletja v Angliji in pa od začetka sedemdesetih let v drugih evropskih državah. V nekaterih nogometno najbolj razvitih državah, kot so Velika Britanija, Nizozemska, Nemčija in Italija, se vprašanja o huliganstvu pojavljajo celo v parlamentarnih razpravah. V Veliki Britaniji pa so že pred desetletji, v času vladavine Margaret Thatcher, z rigorozno zakonodajo napovedali vojno nogometnim huliganom, za kar je bila povod heyselska tragedija. Do te tragedije, ki hkrati pomeni prelomno točko v boju proti huliganstvu, je prišlo 28. maja 1985. Kot sem že omenil v enem izmed prejšnjih poglavij, je na finalnem srečanju pokala evropskih prvakov med italijanskim Juventusom in angleškim Liverpoolom pred očmi osemdesetih milijonov televizijskih gledalcev v divjanju navijačev življenje izgubilo, po nekaterih podatkih 38, po drugih pa 39 ljudi, večinoma privržencev Juventus. Prizori nasilja in divjanja angleških huliganov so bili tako grozljivi, da je neka nemška televizija celo prekinila prenos. Ogorčena in zgrožena svetovna javnost je zahtevala ostro obsodbo Liverpoolovih huliganov. Evropska nogometna zveza se je takoj odzvala in sprejela prepoved sodelovanja angleških klubov v evropskih pokalih do 1991 (Lowles in Nicholls 2005: 307–310).

S preprečevanjem huliganstva se ukvarjajo na inštitutu v Lesterju, kjer opravljajo številne raziskave, pri katerih sodelujejo psihologi, sociologi, zdravniki in drugi strokovnjaki z različnih področij. Ker se je huliganstvo zelo razširilo v 50. letih, ko je prišlo do neke vrste moralne praznine v družbi, strokovnjaki v takšnih razmerah iščejo glavne razloge za huligansko udejstvovanje posameznika in s tem tudi naraščanje kriminala.

S pomočjo množičnih občil je problem huliganstva predstavljen kot obsežen problem celotne družbe, v reševanje katerega ne morejo biti vključeni samo klubi, posamezne športne zveze in policija. V prizadevanjih za rešitev problema mora sodelovati vsa družba, na vseh ravneh življenja in omogočiti alternative. Mladim je potrebno ponuditi nekaj, kar jih bo pritegnilo bolj kot pretepi na tekmah in uničevanje tuje lastnine. Mnogi vidijo rešitev v prepovedi točenja alkohola v času tekem, organizacijo tekem v dopoldanskem času, večji video nadzor na stadionih in večjo učinkovitost pri prepoznavanju krivcev za izgrede ter posledično strožje kazni za kršitelje. Huliganstvo je treba preprečevati tudi zaradi ekonomskih

razlogov, saj je škoda, ki jo huligani povzročajo vedno večja. Na takšen način razmišljajo o rešitvah glede preprečevanja huliganizma znanstveniki, ki preučujejo ta fenomen v Angliji, podobno pa tudi v Franciji, Nemčiji in Italiji.

Huligani so socialno apolitični, hkrati pa so na svojevrsten način protest zoper družbeni sistem. Huliganizem je sicer relativno policijsko obvladljiv problem, ki nastaja zaradi družbenega nezadovoljstva in neenakosti, predstavlja pa tudi neke vrste ventil zoper socialne nemire. Nekateri raziskovalci, ki se ukvarjajo s tem fenomenom, so celo prepričani, da v mnogih državah tolerirajo huliganizem ravno zaradi tega, ker gre za relativno obvladljiv družbeni nemir. Prevladuje torej mišljenje; bolje huliganizem kot družbeni nemiri, stavke, upori,...

6.1.1 Zgodovina huliganizma

Kot sem že omenil, je huliganizem največkrat najtesneje povezan z nogometom. Tako je bilo nasilje z nogometom povezano že vse od 13. stoletja. V srednjeveških nogometnih tekmah je sodelovalo tudi po več sto igralcev in so pravzaprav pomenile nič drugega kot spopad mladih mož sosednjih vasi. V veliki Britaniji se je nogometni huliganizem začel v 50-ih letih 20. stoletja. V ostalih državah so prvi znani zapisi o tem fenomenu nastali približno 15 do 20 let kasneje, v začetku sedemdesetih let je v Italiji nastala skrajna skupina Ultras, ki se je razširila tudi v številne druge evropske države. Čeprav je nogometni huliganizem kot svetovno priznan problem poznan šele od 1960-ih let, ima huligansko vedenje na nogometnih tekmah dolgo zgodovino. Prvi zapisi huliganskega vedenja datirajo celo na konec 19. stoletja. Klubi iz bolj razvpitih okolišev imajo dolgo zgodovino huliganskega vedenja njihovih navijačev.

Huliganizem v današnji obliki se je rodil v poznih petdesetih letih prejšnjega stoletja na severozahodu Anglije, kjer je razbijanje vlakov postalo vsakotedenska praksa nogometnih navijačev večjih klubov. Na začetku so bili huligani mladi, večinoma še v najstniških letih. V smislu želje po neodvisnosti od staršev, po nestrinjanju z družbenimi razmerami so se zgledovali tudi po skinheadih, subkulturi mladi, ki se je razvila v enakem obdobju kot huliganizem. Kot zanimivost naj povem, da danes med huligani najdemo tudi posameznike, ki so že v svojih štiridesetih in so aktivni že več kot 20 let. Maja leta 2002 je bil v neredih v Millwallu tako aretirah celo 56-letni moški (Lowles in Nicholls 2005: 7).

Med svetovnjima vojnama je postal nogomet bolj »spoštljiv« in manj nasilen, tako da se je tudi stopnja nasilja na nogometnih stadionih znižala, vendar je problem še vedno obstajal. Šele v šestdesetih letih 20. st. se je povečalo medijsko poročanje z nogometnih tekem in tako se je več govorilo tudi o huliganizmu, ki je vedno bolj postajal zvezda stalnica nogometnih tekem. V tem obdobju je prišlo tudi do nekakšne »moralne« krize, ki jo je vzpodbudila visoka stopnja mladostniškega nasilja, negotova prihodnost, zvišanje nasilja zaradi rasnega razlikovanja in podobno (internet 1).

V sredini šestdesetih let 20. stoletja so se začeli huligani na dan tekme povezovati v manjše ali večje skupine. Ponavadi so zavezništva sklepali glede na okolja in kraje, iz katerih so prihajali. Mladi iz revnih delavskih okolišev in predmestij so na stadionih zavzemali del tribun za golom in se tako ločili od ostalih navijačev in nasprotnikovih navijačev. Z osnovanjem takih skupin se je počasi v državah oblikovala nacionalna mreža rivalskih huliganskih skupin, ki so se osredotočale predvsem na nogomet. Članom teh skupin je ustrahovanje svojih rivalov postajalo vedno bolj pomembno od nogometne igre. Konec 80-ih let se je nasilje vse bolj selilo stran od stadionov. Huligani so se tako spopadali pred samimi športnimi objekti, pred ali po tekmah. Do devetdesetih let prejšnjega stoletja so tako v Veliki Britaniji zaradi huliganskega vedenja aretirali povprečno skoraj 3 osebe na tekmo. Čeprav je v nogometu opazno nazadovanje huliganskega vedenja, pa je zaskrbljujoč podatek, da huligani med tekmami uporabljajo vedno več pirotehnike in tudi število vdorov gledalcev na igrišče je v porastu (internet 1).

Obstajajo številni poizkusi razlage nogometnega huliganizma. Nekateri povezujejo nogometni huliganizem z angleškim delavskim razredom, spet drugi pa so mnenja, da je nasilje vgrajeno že v gene pripadnikov določenega naroda. Ti narodi so moške pošiljali v vojne, kjer so bili podvrženi različnim vrstam nasilja. Odgovor na vprašanje, zakaj prihaja do nasilja med navijači, se najverjetneje skriva v dejstvu, da bo izmed 40 tisoč ljudi, ki so stisnjeni na štadionu, en del v določenih situacijah gotovo odreagiralo nasilno. Te situacije so sporne sodniške odločitve, grobost med igralci, izzivanje drugih navijačev ipd. Ne glede na vzroke pa je dejstvo, da je nasilje do sredine osemdesetih postalo sestavni del nogometnih tekem na Otoku. Slabo policijsko delo in nestrokovna organizacija boja proti huliganom, sta omogočila razcvet nogometnega huliganizma. Tako so tekme privabljale vse več huliganov, nasilje pa je postalo njihov zvest spremljevalec. Klubi, ki so postali najbolj znani po huliganskem vedenju so londonski klubi (West Ham, Chelsea, Millwall), Cardiff City, Swansea City, Newcastle United, klubi iz Manchestra in Sheffielda (internet 4).

V zadnjem času je opazen porast huliganizma na nogometnih tekmah, kar je razvidno iz nacionalne raziskave, ki so jo opravili v Veliki Britaniji leta 2001. Ta je pokazala, da se je število aretacij na nogometnih tekmah v zadnjih sezonah povečalo, do huliganizma in razgrajanja pa vse pogosteje prihaja tudi zunaj nogometnih stadionov. Raziskava je prav tako pokazala, da se je število aretacij zaradi nogometnega huliganizma v Veliki Britaniji in Walesu v zadnjem letu, torej sezoni 2000/2001, dvignilo za kar 8,1 %. Kot sem že omenil, je raziskava pokazala, da se je nasilje iz štadionov preselilo v bare na železniške postaje in v mestna središča. Združenje nogometnih navijačev (Football Supporter's Association) pa je na drugi strani razkrilo, da stopnja nasilja v nogometu pada in da je položaj v primerjavi s sedemdesetimi in osemdesetimi leti prejšnjega stoletja opazno boljši (internet 3).

Huligani postajajo skladno z razvojem tehnologije vedno bolj organizirani in opremljeni s sodobno tehnologijo (mobilni telefoni, svetovni splet...), s katero si pomagajo pri medsebojni komunikaciji in načrtovanju izgrediv. Kot so ugotovili strokovnjaki na tem področju, je eden od problemov sodobnega huliganizma v dejstvu, da lahko huligani na popolnoma preproste načine potujejo od mesta do mesta in tam razgrajajo ter se pretepajo. Da bi to preprečili, bi bilo potrebno več denarja, pridobljenega z oglaševanjem in prodajo vstopnic, nameniti boljši zaščiti pred huligani in preventivnim ukrepom (preprečitev vstopa na štadione »sumljivim osebam«, temeljitejše varnostne kontrole v okolici štadionov, preprečitev vnosa nevarnih predmetov na štadione ipd.) (internet 5).

Angleški strokovnjaki so huligane poimenovali kar organizirana kriminalna skupina. Z vedno boljšimi komunikacijskimi povezavami in transportnim sistemom je postal problem organiziranega huliganizma mobilen in vedno bolj pridobiva značilnosti drugih, bolj resnih področij kriminala. Vsi so mnenja, da je čas, da se pravi privrženci nogometa, ki so seveda v veliki večini, oddaljijo od huliganskih prestopnikov, ki s svojim vedenjem sramotijo tako dobro ime klubov kot države (internet 7).

6.1.2 Zakaj je huliganizem v največji meri prisoten ravno v nogometu?

Le nogomet, igra ljudskih množic, dostopna vsakomur, lahko ljudi pripravi do nasilnega vedenja, katerega posledica so lahko desetine ali stotine ranjenih ali celo mrtvih privržencev tega športa. Za nekatere nesmiselna igra, kjer se dvaindvajset igralcev na vso moč trudi ukrotiti okroglo usnje, je bila že nešteto krat povod za vojne, sklepanje premirij in številne incidente.

Veliko ljudi v različnih okoljih je poskušalo doseči svojo uveljavitev preko športa. Pri tem so prednjačili tisti, katerih položaj v družbi je bil slabši, kot so pričakovali. To pomanjkljivost so poskušali nadoknaditi in dopolniti z uveljavitvijo preko športa, posebej nogometa. To je bilo posebej značilno za posameznike, ki so se na družbeni lestvici vzpenjali brez širše javne afirmacije. V tem kontekstu imajo poseben pomen tri okoliščine:

- Visoko stopnjo angažiranosti v zvezi z nogometom kažejo mladi ljudje, ki so se iz pretežno ruralnih okolij preselili v večja mesta, kjer jim je celotna socialna afirmacija v veliki meri otežena.
- Visoko stopnjo nogometnega zanimanja kažejo tudi ljudje iz predmestnih četrti, manjših krajev okoli večjih mest in s podeželja. Razvite prometne povezave jim omogočajo, da brez večjih težav sodelujejo v mestnih dogajanjih. Celovita družbena uveljavitev pa je pri večini tega prebivalstva zelo omejena.
- Skoraj na vseh ključnih področjih družbenega dogajanja nastopajo objektivne težave mladih pri t.i. prehodu v svet odraslih. V tem pogledu lahko zaznamo, da je prehod mladih v družbeni svet odraslih in njihovo sodelovanje v nekaterih kolikor toliko pomembnih javnih dogodkih relativno lahko dosežen preko nogometa (Plesec in Doupona Topič 2002: 42–44).

Danes predstavlja nogomet eno redkih družbenih področij, kjer prihaja do neposrednega stika in svobodne komunikacije brez hierarhičnih predsodkov med posamezniki, ki jih v »resničnem življenju« loči velik družbeni prepad. Po drugi strani je lahko nogomet mehanizem za javno in odkrito rušenje in spodkopavanje temeljev določenega sistema. Navijači to počno z različnimi transparenti, vzkliki in z nasiljem. Lahko rečemo tudi, da nasilje v času sodobnih množičnih medijev omogoča javno družbeno prepoznavnost. Pravzaprav je pozornost celotne družbe najlažje doseči s pomočjo nasilnega vedenja, ki lahko spreminja obrobne in podrejene skupine v javno in družbeno pomembne in prepoznavne. Za nekatere tako postaja šport oziroma nogomet neke vrste zavetišče, žarišče smiselnosti življenja ter se celo dviguje do stopnje nečesa nevsakdanjega, resnega in svetega. S tem pa se seveda lažje stopa v nasilje, ki predstavlja v tem primeru enkratni dokaz smiselnosti življenja (Plesec in Doupona Topič 2002: 48).

V večini primerov so nogometna igrišča postala idealno okolje za takšne vrste agresivnega vedenja, delno zaradi delavskih korenin nogometnih navijačev, delno pa zaradi tradicionalnega maskulinizma in teritorialnih nasprotovanj med navijači. V Veliki Britaniji nogometna tekma predstavlja vse kaj drugega kot zgolj športni dogodek. Tam vsaka

nogometna tekma predstavlja bitko med moškimi delavskega razreda iz različnih delov države.

Največkrat so najbolj oboževani igralci s strani teh »navijačev« prav igralci, ki so znani po neizprososti, grobemu načinu igranja. Nekaj let nazaj je bil eden izmed vrhunskih igralcev angleške lige kaznovan, ker je sodeloval pri produkciji filma o teh neizprosnih igralcih. Nasilje na samem nogometnem igrišču je vsekakor v zatonu, vendar je vse več tako imenovanega goljufanja (navideznega prikazovanja prekrškov, zavlačevanja iger itd.) (internet 1).

Nasilje in slabo sojenje večkrat podžgeta huligansko vedenje, vendar ne moremo reči, da predstavljata pravi izvor huliganizma. Navsezadnje se veliko incidentov zgodi še pred začetkom tekem. Obstaja veliko drugih športov, ki so bolj nasilne narave kot nogomet, pa nikoli ne pride do tako nasilnega vedenja s strani navijačev. Če pogledamo zgolj Veliko Britanijo, se problem izboljšuje tudi zaradi prihoda vedno več tujih igralcev, ki s svojo kulturo, navadami in vedenjem v veliki meri vplivajo na potek in razvoj nogometa na Otoku. Trda, groba igra se vedno bolj umika bolj prefinjenemu, premišljenemu načinu igranja. To vsekakor v veliki meri vpliva tudi na mentaliteto gledalcev (internet 1).

6.1.3 Nogometni huliganizem po svetu in pri nas

Kot sem že omenil, velja za zibelko nogometnega huliganizma Velika Britanija. Vsekakor pa ne smemo huliganov iskati zgolj med Angleži, vendar so le-ti od nekdanj veljali za najbolj krute in opazne med vsemi huligani. V začetku šestdesetih let 20. stoletja so se angleški klubi zaradi strahu pred tujimi navijači in igralci celo izogibali evropskih klubskim tekmovanjem. V naslednjih dvajsetih letih so postali angleški huligani najbolj razvpita organizirana skupina nasilnežev, vendar so jim sledili huligani iz številnih drugih evropskih držav: iz Nizozemske, Zahodne Nemčije, Italije, Madžarske, Francije. Številni incidenti so se na nogometnih stadionih dogajali tudi v Južni Ameriki, na Kitajskem, v številnih afriških državah. Leta 2000 sta bila tako v Carigradu umorjena dva angleška navijača (internet 1).

Čeprav se huligani pojavljajo v številnih državah sveta, se angleški huligani vsaj v treh stvareh razlikujejo od huliganov iz ostalih držav. Angleži imajo dolgo zgodovino nasilja na nogometnih stadionih, ki sega vse do začetka profesionalnega športa na otoku – v 19. stoletje. Takrat so bili tarče predvsem sodniki, v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja so bili vse pogostejši pretepi med navijači, z uporabo nožev in steklenic. Drugod se je huliganizem

razmahnil veliko kasneje. Angleški huligani so tudi vedno večkrat "izvažali" svoje nasilje na kontinent, medtem ko drugi svojih nasilnih dejanj niso prenašali izven meja svojih držav.

Kot tretjo razliko pa je treba omeniti še eno dejstvo. V veliko državah je bilo nasilje in rivalstvo med klubi pereč problem, vendar se ta zavest ni prenašala na tekme državnih reprezentanc. Za razliko od drugih držav, so Angleži svoje huligansko vedenje vedno pogosteje prenašali na tekme državne reprezentance in v druge države. Tako so največji izgredi angleških navijačev že 3 desetletja povezani z nastopi angleške reprezentance (internet 1).

Nogometni huliganizem obstaja tudi pri nas. Za največje huligane pri nas, ki bi jim lahko pripisali izredno privrženost incidentom, veljajo novomeški Trottersi, ki trenutno ne navijajo, saj ima polovica njihovih članov prepoved vstopa na stadione. Skupina je propadla zaradi incidenta, ki se je zgodil v Mariboru, ko je tam gostoval novomeški Studio D. Takrat so Trottersi v odmoru med polčasoma nogometne tekme začeli s kamenjem obmetavati gledalce, na kar so odgovorile domače Viole. Kamenje in drugi predmeti so leteli po zraku približno 15 minut, potem pa je policija Trotterse z gumijevkami pregnala v avtobuse in nato proti domu (Plessec in Doupona Topič 2002: 50).

Protega je leta 1997 objavil raziskavo o nogometnem huliganizmu v Sloveniji, v kateri je ugotovil, da v Sloveniji zagotovo obstajajo navijači, ki jih lahko označimo kot huligane. Še več, to jim celo ugaja, na to so ponosni. Gre za mariborsko navijaško skupino »Viole« (Plessec in Doupona Topič 2002: 51).

6.1.4 Nogometni huliganizem in alkohol

V današnjem svetu je marsikje zmožnost uživanja velikih količin alkohola dokaz moškosti. Moške vseh socialnih razredov se večkrat vzpodbuja, npr. ob proslavah posebnih dosežkov, praznovanji ipd. da uživajo alkohol, večkrat preko njihovih meja tolerance. Ob gostovanjih domačega kluba in potovanjih v tuje dežele navijači ponavadi ves čas popivajo, največkrat poceni in nepoznane lokalne pijače. V takih primerih znajo stvari uiti iz rok, saj so močno alkoholizirani navijači postavljeni v tuje, včasih grozeče okolje, idealni povod za nastanek prepиров in huliganskega vedenja. Tako lahko rečemo, da ima alkohol zagotovo velik vpliv na huligansko vedenje in je velikokrat vzrok za izgrede in nasilno vedenje.

Alkohol je tako večkrat stimulant, ki še dodatno podžge navijače in jih pripravi do nasilnih dejanj. To je značilno predvsem za angleške huligane, medtem ko so nekateri drugi "pivski"

narodi (Škoti, Danci) veliko bolj mirni in jim alkohol predstavlja zgolj sredstvo za druženje, praznovanje (internet 2).

Navijači se največkrat zbirajo na javnih mestih, kjer v večjih ali manjših skupinah uživajo velike količine alkohola. Tako so policisti prisiljeni nadzorovati taka zbirališča, ki so velikokrat v stranskih ulicah in oddaljena od stadionov. Če navijači na ta način policistom otežijo delo, pa so po drugi strani ves čas pod budnim očesom kamere svetovnih medijev (internet 2).

Vendar pa je potrebno poudariti, da alkohol ni vedno tisti, ki povzroči huligansko vedenje. Veliko je športov, kjer je alkohol prisoten, včasih tudi v večji meri, vendar ne pride do nasilja in razgrajanj. Prav tako nekatere huliganske skupine raje ostajajo trezne, tako da imajo pri spopadih več moči in kontrole. Prav tako se veliko nogometnih navijačev pred tekmo napije, pa nikakor ne povzročajo takega ali drugačnega nasilja. Tu moram omeniti irske, škotske in danske navijače. Za razliko od njih se pripadniki italijanskih »Ultra« skupin ne napijejo in kljub temu je njihov zaščitni znak nasilje. V kratkem, povezava med pretiranim uživanjem alkohola in huliganizmom je povezana tako s kulturo navijačev kot specifičnostjo dane situacije (internet 1).

6.2 Nacionalizem in rasizem v nogometu

Poleg huliganstva, ki je s svojo glavno pojavno obliko, nasiljem, dobro prepoznaven, sta se v nogomet skozi stranska vrata priplazila tudi nacionalizem in rasizem. Televizija je približala nogomet milijardam ljudi in čustvena napetost, ki jo nogomet povzroča, je razlog, da je postal najbolj priljubljen šport na zemeljski obli. Ravno ta popularnost pa vzpodbuja mnoge »strasti«, ki se kažejo v nacionalizmu, rasizmu, na drugi strani pa tudi v bratstvu. Zmage nacionalnih ekip, torej državnih reprezentanc, so pogosto izrabljene kot sredstvo propagande. V času svetovnega prvenstva v nogometu v Franciji leta 1998 je večina tiska govorila o nacionalni identiteti, bratstvu, ki združuje ljudi, fair-playu, o sanjah, prazniku, zbliževanju različnih kultur. V četrtfinalu med Francijo in Italijo je to »univerzalno prijateljstvo na stadionu« nadzorovalo kar 1500 policistov.

Proti koncu osemdesetih let je predvsem v večnacionalnih državah prihajalo do pogostih izbruhov nacionalizma na nogometnih stadionih, kar je bil odsev takratnih družbenih dogajanj. Šlo je torej za odsev večstoletnih teženj nekaterih manjših narodov, ki so po padcu berlinskega zidu in novi ureditvi Evrope zaslužili svojo priložnost, da dobijo svoje nacionalne

države. Kasneje se je izkazalo, da so bili ti dogodki nekakšen uvod v nekajletne vojne med narodi nekdanje Jugoslavije. Najbolj znan je danes že tako rekoč kulturni dogodek na tekmi v zaključku državnega nogometnega prvenstva Jugoslavije leta 1990 med Dinamom in Crveno Zvezdo. Takrat so navijači Dinama, zloglasni Bad Blue Boysi sredi tekme vdrli na travnato površino zagrebškega stadiona Maksimir in se spopadli s policijskimi enotami, v katerih naj bi bili izključno Srbi. V pretepu so sodelovali tudi igralci Dinama, prednjačil pa je Zvonimir Boban. Zaradi tega dogodka velja Boban za nekakšnega mitskega junaka hrvaškega naroda, saj se je postavil v bran svojim navijačem in s tem postavil na kocko svojo nogometno kariero. Televizijska slika tega dogodka je po mnenju političnih analitikov pokazala prve velike razpoke nekoč homogene večnacionalne države. Seveda je bil Boban kaznovan s strani nogometne zveze Jugoslavije, s tem da je bil zbrisan s seznama potnikov za svetovno prvenstvo v Italiji istega leta.

Zadnja leta se vse bolj srečujemo tudi z rasizmom. Pojav rasizma v nogometu je v zadnjih dveh desetletjih v medijih, med politiki in v širši nogometni skupnosti povzročil številne obsežne razprave. Predvsem nemške in italijanske ultradesničarske skupine oziroma skupine t. i. skinheadov, ki se napajajo z ostanki fašizma in nacizma, so nosilci teh ideologij. V Italiji je k vse večji prisotnosti rasizma pripomoglo tudi naraščanje nestrinjanja italijanske družbe z naraščanjem števila priseljencev iz revnih držav. Proti koncu osemdesetih let so stadioni doživeli velik porast rasističnih pesmi, razkazovanj fašističnih simbolov in antisemitskih zastav.

Tudi v Sloveniji so skinheadi redno obiskovali nogometne tekme. Prvi skini so se udeleževali še nogometnih gostovanj po Jugoslaviji. Pomešali so se med navijače predvsem ljubljanskih klubov in obračunavali z navijači nasprotnih klubov. Če so se angleški huligani opremljali z britvicami, verigami, nabrušenimi kovanci, palicami, so slovenski skini uporabljali vse, kar je bilo pri roki; kamenje, pločevinke, petarde, naramnice, pasove, dimne bombe ipd. (Debeljak in drugi 1999: 271).

Rasizem se kaže v mnogih oblikah, mnoge med njimi so prikrite. Značilnost teh je, da imajo rasističen učinek, medtem ko zanikajo, da je to posledica rasizma. Sovraštvo do tujcev in temnopoltih ostaja vseskozi v zavesti nacionalističnih in rasističnih skrajnežev. Nujno je potrebno na novo definirati inkluzivno in napredno usmerjeno nacionalno identiteto. Pri tem je potrebno upoštevati, da je vsak narod s svojo kulturo edinstven, tako da je potrebno nacionalno identiteto ohranjati v pozitivnem smislu in jo usmerjati brez vključevanja nacionalnih sovraštev. Razvijati in ohranjati kulturo narodov je izziv za nove generacije (Giulianotti in drugi 1994: 43–45).

Nogomet in vse, kar ga spremlja, nima samo estetskih vrednosti, ampak je vanj pogosto globoko vpletena produkcija in reprodukcija družbenih odnosov in družbenih razlik. V glasbenem videu, ki je bil posnet ob angleški nogometni himni »Come on England«, ni bilo zaslediti nobenega temnopoltega privrženca, kot da gre za popolnoma homogeno, večinoma moško, belorasno skupnost, čeprav je nogomet tisti, ki predstavlja Anglijo skozi multikulturno zgodovino. V medijski odsotnosti temnopolte populacije je tako opaziti nacionalne in rasistične težnje. Ta sindrom torej ni povezan le z navijaško kulturo. Enako pomemben je tudi za nogometne institucije. Rasistični huligan je lahko izločen iz igre na vseh ravneh, od nogometne zveze preko nogometnih klubov in igralcev, vendar tukaj obstajajo še medijski učinki.

7. Rešitve in ukrepi za zmanjšanje oziroma preprečitev nasilnega obnašanja nogometnih navijačev

Po vsem svetu se zavedajo pomembnosti varnosti in posledic nasilja tako na posameznike, kot tudi na družbo kot celoto. Varnost posameznika je v vsakdanjem življenju ogrožena povsod, doma, v šoli, službi, pri športnih dogodkih na ulici itd. Posamezne družbene skupine so bolj ogrožene, oziroma so večkrat tarče nasilja, mednje sodijo ženske, otroci, starejši ljudje, priseljenci, begunci in etnične manjšine.

Generalni sekretar Sveta Evrope je z namenom, da bi se tega problema lotili z vsemi razpoložljivimi sredstvi in mobilizacijo vseh virov, pripravil projekt »Odzivi na nasilje v vsakdanjem življenju demokratične družbe«. Ta projekt je bil pripravljen za triletno obdobje (2002-2004), njegov osnovni cilj pa je pomagati tistim, ki sprejemajo odločitve, in tudi drugim sodelujočim pri izvajanju dosledne politike ozaveščanja in preprečevanja nasilja ter sprejemanju ustreznih kaznovalnih ukrepov v boju proti vsakdanjemu nasilju. Ta politika bo zasnovana na temelju človekovih pravic in vladavine prava, saj se bodo le na ta način razmere in s tem tudi občutki posameznikov glede varnosti v družbi trajno izboljšale.

»Preprečevanje nasilja in boj proti temu problemu sta danes ključni politični skrbi v vseh državah članicah EU in tudi drugod po svetu. V demokratični družbi je vsaka politika na tem področju odvisna predvsem od kolektivne zavesti o vzrokih za nasilje in o nevarnostih, ki jih to predstavlja za temeljne vrednote in družbeno povezanost. Izziva se lahko lotimo le s skupno in usklajeno akcijo, zato mora biti partnerstvo med vsemi, ki jih to zadeva (politična

in upravna oblast, civilna družba, izobraževanje, policija, sodstvo, socialne službe ipd.) eno od osrednjih načel katere koli politike. Poleg tega je izjemno pomembno tudi, da Svet Evrope pomaga državam članicam pri izvajanju bolj specifičnih pobud na določenih mestih in zlasti na bolj občutljivih območjih. Šport je način za združevanje ljudi in družbenih skupin, zlasti zato, ker uporablja pravila in tradicijo za kanaliziranje nasilja, ki ga usmerja na rezultat, ki ga je potrebno doseči, in na zdravo tekmovanje, ne pa na nasilne konflikte. Kljub temu pa so v zadnjem času nekateri tragični dogodki močno zaznamovali kolektivno zavest Evrope. Vsi se spominjamo tragedije na stadionu v Heyselu in drugih resnih incidentov, ki so se zgodili na evropskih ali svetovnih športnih dogodkih. Žal so te nesreče le en vidik veliko globljega pojava, ki ga opažamo pri različnih športih na vseh ravneh, naj gre za amaterski ali profesionalni šport, za mednarodne, državne ali lokalne športne dogodke.« *Walter Schwimmer, generalni sekretar Sveta Evrope (Cameron 2004:7).*

Preprečevanje nasilja je pojav, ki je neločljivo povezan s športnimi dogodki v vseh državah sveta, zato ima številne oblike, kot koncept pa ustreza zelo različnim realnim stanjem in praksam. Preventivne aktivnosti so zelo različne, od večernih vzgojnih predavanj za navijače, ki jih organizirajo klubi, do pustolovskih športih aktivnosti za huligane, s katerimi jim pomagamo sprostiti energijo, ki se nabira v njih, na neškodljiv način. Zelo pomembne so tudi kampanje za »fair play« in navijaške ambasade v času največjih turnirjev. Nekatere izmed teh dejavnosti organizirajo zveze na zasebno pobudo, druge pa potekajo v okviru vladnih programov, ki jih izvajajo uradne javne institucije. Ti projekti so zelo koristni in vsekakor tudi učinkoviti, čeprav se miselnost v ozadju in politična načela, ki jih zasledujejo, razlikujejo. Ta raznolikost je seveda dobra, saj ima človeštvo veliko koristi od različnosti med ljudmi, družbeni napredek pa izvira prav iz raznolikosti. Treba pa je zagotoviti, da je preventivna politika dosledna in da so aktivnosti zasnovane na zdravih temeljih. Politika preprečevanja nasilja na športnih prireditvah torej potrebuje čvrsto strukturo in usklajen okvir na mednarodni ravni.

Pridobljene izkušnje bo mogoče bolje unovčiti, pristop k preprečevanju nasilja med gledalci pa dosledneje izvajati, če bo na razpolago dokument v obliki preventivne študije, ki bo obdelala praktične načine realizacije projektov, kot so navijaške ambasade, osnovne metode za zagotavljanje skupnega pristopa k vzgoji navijačev in ideje za ukrepe glede skupne preventivne politike znotraj kluba ali lokalne oblasti (Cameron 2004: 9–11).

Vsi ti projekti so sila koristni in učinkoviti, čeprav so si med seboj različni in temeljijo na različnih miselnih osnovah. Zagotoviti pa je potrebno dosledno preventivno politiko, s čvrsto strukturo in usklajenim okvirjem na mednarodni ravni.

7.1 Splošna načela kot osnova preventivne politike

Trenutne razmere glede huliganstva:

Tudi v letih na začetku novega tisočletja ostaja nasilje na nogometnih igriščih hud problem, ki je kljub vsem prizadevanjem in vloženim sredstvom, še vedno izredno pereč. Nasilje ne izbira med državami, prisotno je v vseh, kjer se igra nogomet. Čeprav se pojavlja v različnih oblikah, je povsod enako akuten.

Splošne razmere na štadionih so se sicer umirile, zato pa se je nasilje preselilo v urbane predele in središča mest, spremenili pa so se tudi sodelujoči v tem nasilju, saj vlogo nogometnih navijačev, ki se zatekajo k nasilju, vse bolj prevzemajo mlajši ljudje iz problematičnih sosesk, huliganizem pa je vse bolj povezan z urbanim nasiljem.

Če še enkrat na hitro povzamem osnovno delitev nasilja. Poznamo dve osnovni vrsti nasilja. Spontani enkratni primeri nasilja so primeri, ko je nasilje spontano, pri njem pa sodeluje vsa množica navijačev. Možnosti, da bo do takšnega nasilja prišlo, so odvisne od okoliščin in medsebojnega vpliva med kombinacijo dejavnikov tveganja in čustvenih odzivov. To nasilje ni omejeno le na profesionalni nogomet, ampak je prisotno tudi na amaterskih tekmah.

Druga osnovna oblika nasilja pa je organizirano stalno nasilje. Sodobni nogometni svet se srečuje s stalnim nasiljem »naklepne vrste«. Gre za skupinsko nasilje v obliki fizičnih napadov ali vandalizma, pri katerem sodelujejo jedra skupin navijačev, običajno huliganov, v kontekstu »tekmovanja«, ki teče vzporedno z rivalstvom med njihovimi nogometnimi moštvi. Večinoma pa je tem navijačem tekmovanje med navijaškimi skupinami in premoč v pretepu pomembnejša od rezultata nogometne tekme. Te skupine sledijo določenemu klubu in s tem iščejo soočenje z navijaško skupino nasprotnega kluba. Nase gledajo kot na navijaško elito, na pripadnost svoji skupini huliganov pa kot način življenja, ki dodaja vrednost njihovi družbeni identiteti. Takšno nasilje ima ponavadi dokaj organizirano obliko, saj imajo huligani določeno raven strukturnosti. Naklepno je v smislu, da je vnaprej načrtovano in seveda tudi časovno določeno. Zaradi tega se veliko število incidentov med navijači dogaja že pred tekmami. Pri tem je potrebno poudariti, da pripadniki huliganskih navijaških skupin pri načrtovanju in izvajanju nasilnih dejanj uporabljajo sodobne komunikacijske tehnologije (prenosni telefoni, internet,...)

7.1.1 Preventivni ukrepi za boj proti nasilju v športu

Po katastrofah, ki so se zgodile na športnih prizoriščih (kot sem že omenil je najbolj znana tista na stadionu Heysel, prva se je pa zgodila že davnega leta 1902, ko je v Glasgowu pod podrto tribuno umrlo 25 gledalcev) je bilo že veliko narejenega na področju policijskih aktivnosti, infrastrukture, nadzora nad vedenjem gledalcev in drugih organizacijskih segmentov. Problem je v tem, ker je bila večina ukrepov, ki preprečujejo nasilno vedenje gledalcev, sprejetih na lokalni ravni. Na mednarodni ravni, zlasti na evropski, pa je treba na tem področju še veliko postoriti. Da bi dopolnili običajne varnostne ukrepe in zagotovili njihovo uravnovešenost, mora dati vsa mednarodna politika pri obvladovanju huliganstva večji poudarek preventivi in okrepiti prizadevanja na tem področju. Ker obstajajo velike razlike med situacijami, v katerih lahko pride do nasilja in tudi med profili navijačev, morajo obstajati različni pristopi in strategije, ki bi v določeni situaciji prinesli najboljše rezultate v boju proti nasilju.

Pri dolgotrajnih ligaških tekmovanjih mora preventiva temeljiti na podrobnem srednje- in dolgoročnem delu s pomočjo vzpodbujanja, razvoja in, tam kjer že obstajajo, krepitvi vzgojnih in socialnih dejavnosti, namenjenih navijačem. Na ta način je nasilje mogoče preprečiti, če pa že obstaja, pa ga je mogoče postopoma zatreti. Pri enkratnih športnih dogodkih, pri posameznih tekmah, pa je treba varnostne ukrepe podkrepiti s kratkotrajnimi pristopi, ki temeljijo na preventivnem znanju, zasnovanem na metodah mediacije in komunikacije. Preventiva mora biti usmerjena na navijače, upoštevati mora okolje, v katerem se dogodek odvija, k sodelovanju pa pritegniti tudi lokalne oblasti. Na mednarodnih turnirjih, kot so svetovna in kontinentalna prvenstva, pa mora biti varovanje dopolnjeno z ustreznimi preventivnimi dejavnostmi, zasnovanimi na spremstvu, ki potuje z navijači in na politiki gostoljubnosti, podprtimi s posebnimi zmogljivostmi, ki so na voljo gostujočim navijačem.

Na državni ravni je treba z združevanjem pristojnih institucij in vseh sodelujočih pri obvladovanju problema nasilja med navijači v permanentno strukturo, doseči splošno konsistentnost preventivne politike in podpreti pobude, ki se pojavljajo na lokalni ravni. Mnoge evropske države so že storile prve korake na poti preprečitve nasilja na športnih prireditvah, še posebej nogometnih tekmah. Španija in Portugalska sta tako sledili zgledu, ki ga je postavila Anglija, s tem ko je ustanovila državni odbor proti nasilju v športu. Francija ima skupni državni komite za varnost na stadionih na ravni nogometne lige, Nemčija pa državni komite za šport in varnost, v katerem med drugim sodelujejo Združenje mest, Nemška

športna zveza, Ministrstvo za mladino in šport, Urad za koordinacijo projekta navijačev in Državna nogometna zveza (Cameron 2004: 15–18).

7.1.2 Vzgoja navijačev

Spoznanje, da huligani nenehno spreminjajo svojo strategijo, da so njihove akcije vse bolj organizirane in prikrite in da se incidenti selijo tudi izven nogometni igrišč, je mnoge države prisililo v sprejetje strategije, ki temelji na dolgoročnih vzgojnih prijemih.

Očitno je postalo tudi dejstvo, da huligani dokazujejo svojo simbolično vrednost z nasilnimi dejanji, ki jih izvajajo v soju medijskih žarometov. To je posledica dejstva, da imajo raje negativno identiteto, ki jo pridobijo s članstvom v huliganski skupini in sodelovanjem v nasilnih incidentih, kot anonimnost in pomanjkanje identitete. Pri tem so običajni varnostni ukrepi neučinkoviti, zato so se mnoge države odločile za vzgojne programe, ki so del dolgoročne preventivne politike, zasnovane na osnovnem in nenehnem delu z navijači.

Vzgoja navijačev je del prizadevanj označenih kot »ofenzivna socio preventiva«, kajti izvaja se tam, kjer je ciljna publika. Zahteva proaktiven pristop, kar pomeni, da zajema nenehno izobraževalno in socialno delo, tudi med tistimi obdobji v življenju navijačev, ki se ne nanašajo na nogomet. Zaenkrat obstajajo najbolj strukturirana in institucionalizirana prizadevanja glede vzgoje navijačev v Nemčiji, na Nizozemskem in v Belgiji.

Stalna komisija Evropske konvencije o nasilju gledalcev je že leta 1992 s študijo metod vzgoje navijačev podrobno preučila vprašanje vzgojnega in socialnega dela med mladimi navijači. V praksi se vzgoja navijačev izvaja v skladu z različnimi filozofijami, uporabljajo se različne metode, saj obstajajo različni profili navijačev, prav tako pa obstajajo razlike tudi znotraj huliganstva. Vzgoja navijačev mora tako biti elastičen koncept, ki zajema celo vrsto različnih praktičnih pristopov, da se lahko prilagodi različnim lokalnim potrebam, nacionalnim kulturam in ostalim okoliščinam. Pri odgovornosti in financiranju morajo imeti vodilno vlogo vlade, pri organizaciji in izvajanju pa neposredno sodelujejo klubi navijačev in lokalne skupnosti.

Vzgoja navijačev lahko poteka na dan tekme, v tem primeru jo izvaja osebje, potrjeno s strani institucij in sprejeto s strani navijačev. To osebje miri strasti med navijači, med navijači in varnostniki ali policisti, njihova glavna skrb pa je, da je komunikacijska pot med navijači in organizatorji odprta. Vzgoja navijačev poteka tudi druge dni v tednu, in sicer z metodo izobraževalnih in družbenih aktivnosti. Te dejavnosti potekajo med tednom in tako nudijo

priložnost za izvajanje specialno usmerjenega izobraževalnega dela z navijači zunaj konteksta tekem in s tem povezanega razburjenja. V ta sklop spada organizacija različnih klasičnih športnih dejavnosti kot del vzgojnega projekta, saj je namenjena temu, da se pritegne čim več mladih ljudi. Slednji skozi športno udejstvovanje postanejo bolj odgovorni, s tem ko se zadovolji njihova potreba po aktivnosti in strukturiranosti, pa se tudi prepreči zanemarjanje mladine v mestih.

Orodje, s katerim lahko mladi dokažejo svojo vrednost na pozitivnem področju pri športnih izzivih in ne pri nasilju, je organizacija avanturističnih športov (rafting, plezanje, kanjoning, ipd.). Preko teh aktivnosti mladi tudi sproščajo nakopičeno energijo, ki bi jo drugače sprostiti z nasiljem, prav tako pa jim ti športi nudijo razburjenje, ki jim ga prinaša nasilje. Pomembno je, da se mladi s pomočjo teh aktivnosti naučijo ustreznih pravil, da spoznajo in začnejo sprejemati odgovornost in da se naučijo sodelovanja.

Ker veliko mladih posega po nasilju kot sredstvu za obrambo pred težavami, ki jih imajo v življenju, je bistvenega pomena tudi to, da jim pomagamo rešiti te težave, ki so ponavadi socialne narave. Ko se izboljšajo socialne razmere navijačev, je bil narejen korak več k njihovi individualni neodvisnosti, kar posledično pomeni, da ne potrebujejo skupine, v kateri bi iskali svojo identiteto, kar je velikokrat glavni razlog, da se mladi pridružijo huliganskim skupinam.

Za uspešno vzgojo navijačev je pomembno, da je vzpostavljen nenehen stik z navijači. Takšen stik se lahko vzdržuje z delom na ulicah, v stanovanjskih soseskah in v prostorih, ki jih navijači obiskujejo čez dan, kot so na primer gostinski lokali. To delo lahko poteka tudi v obliki centra za navijače, ki je odprt med tednom ter ponuja igre in vzgojno gradivo. Na ta način dobijo navijači prostor, kjer se lahko svobodno sestajajo v vzgojnem okolju, hkrati pa ta prostor predstavlja stično točko med navijači in vzgojo navijačev.

Cilj institucij in osebja, ki izvaja vzgojo navijačev, je pritegniti »rizične« navijače, zlasti mlade, potencialne kršitelje. Za uspešno vzgojo je bistveno, da jo izvajajo skupine strokovnjakov, usposobljenih za socialno ali vzgojno delo in so hkrati poznavalci navijaške kulture in delajo med navijači. Profesionalna uporaba znanja je izjemno pomembna zaradi občutljivega področja, na katerem se dejavnosti izvajajo, in zaradi kompleksnosti psiho-socialnih problemov, ki so z nasilnim vedenjem navijačev nerazdružljivo povezani.

Glede na to, da imata tako nogomet kot huliganstvo mednarodne razsežnosti, se lahko pristop vzgoje navijačev razširi na vse države v skladu z lokalnimi potrebami. Zelo pomembno je, da ima delovna metoda vzgoje navijačev skupne značilnosti in je dokaj standardizirana, tako da se lahko oblikuje dosledna mednarodna socio preventivna politika in

da se zagotovi učinkovito mednarodno sodelovanje na tem področju, še posebej, ko gre za mednarodne tekme. Seveda pa morajo biti aktivnosti na tem področju zaradi raznolikosti držav in pokrajin oblikovane tako, da glede institucionalizacije in dialoga med navijači in vzgojitelji navijačev ustrezajo lokalnim posebnostim. Projekti se morajo nenehno razvijati in posodabljati, zagotavljati se mora dotok novih, strokovno usposobljenih kadrov, tako da dejavnost vzgoje navijačev ne obtiči na mestu ali zamre. Svet navijačev se spreminja in temu se morajo projekti vzgoje prilagoditi. Mednarodni odnosi med programi vzgoje navijačev se morajo osredotočiti tudi na izmenjavo konkretnih izkušenj, saj se s tem krepi in bogati praksa vsake države (Cameron 2004: 18–24).

Evropa mora nujno sprejeti skupen pristop k preprečevanju nasilja na nogometnih igriščih, saj je potreben usklajen mednarodni preventivni odziv, saj huliganstvo postaja vse bolj pereč problem v vseh »nogometnih« državah. Potrebne so lokalne, državne in mednarodne institucije ter strukture. Zgoraj navedeni predlogi so zasnovani na eksperimentih, ki so pokazali določeno stopnjo učinkovitosti in na obstoječih potrebah, ki zahtevajo takojšnjo ukrepanje. Mnoge evropske države kažejo resnično voljo za boj proti nasilju v športu s pomočjo preventivnih strategij, zato sprejemajo učinkovite akcije na lokalni in državni ravni, kjer kažejo veliko kreativnost in vse to podpirajo z izjemnim profesionalizmom. Pri tem je nujno, da se podatki o preventivni praksi mednarodno izmenjujejo, saj se tako zagotovi seznanjanje z dobro in učinkovito prakso ter njena uporaba na širšem območju. Še boljše komunikacijo pri operativnih prizadevanjih in standardizacijo postopkov pa omogoča imenovanje državne osebe znotraj uradne institucionalne strukture, saj bo ta oseba odgovorna za centralizacijo informacij o preventivi in za posredovanje teh informacij drugim. Povezanost teh oseb (nacionalnih korespondentov) zahteva, da mednarodna koordinacija znotraj uradne strukture deluje kot vez med prizadevanji različnih držav na področju preventive in ohranja nenehen stik z relevantnimi mednarodnimi institucijami in športnimi zvezami. Preventiva se na ta način postopno, vendar nenehno izboljšuje. Z nadaljnjim razvojem bo pomagala izboljšati kakovost obvladovanja nasilja med gledalci in bo poskrbela za ustrezno strukturno podporo pri vodenju športnih dogodkov (Cameron 2004: 25–26).

7.2 Evropska konvencija o nasilju in nedostojnem vedenju gledalcev na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah

Države članice Sveta Evrope in druge pogodbenice evropske kulturne konvencije, podpisnice te konvencije, so glede na to, da je cilj Sveta Evrope večja enotnost med članicami, zapisale:

- da so zaskrbljene zaradi nasilja in nedostojnega vedenja gledalcev na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah in zaradi njunih posledic;
- da se zavedajo, da bo ta problem verjetno ogrozil načela iz resolucije (76) 41 Ministrskega komiteja Sveta Evrope znane kot »Evropska listina športa za vse«;
- da poudarjajo pomemben prispevek športa k mednarodnemu razumevanju, zlasti zaradi pogostosti nogometnih tekem med državnimi selekcijami in klubi evropskih držav;
- da imajo tako javni organi kot neodvisne športne organizacije posebne, vendar komplementarne odgovornosti v boju zoper nasilje in nedostojno vedenje gledalcev in da so športne organizacije odgovorne tudi za varnost in morajo zagotoviti miren potek prireditev, ki jih organizirajo, ter da morajo ti organi in organizacije skrbeti za uresničitev tega cilja na vseh ustreznih ravneh;
- da je nasilje pereč družben pojav z velikimi posledicami, katerega vzroki so v glavnem zunaj športa, in da je šport pogosto prizorišče za izbruh nasilja;
- da so pripravljene kreniti v skupno akcijo in sodelovati pri preprečevanju in zatiranju nasilja in nedostojnega vedenja gledalcev na športnih prireditvah

Države članice so se zedinile o naslednjem:

1.člen: NAMEN KONVENCIJE

1. Da bi preprečili in zatrli nasilje in nedostojno vedenje gledalcev na nogometnih tekmah, prevzemajo države podpisnice te pogodbe obveznost, da v okviru svojih ustavnih določb v zvezi s tem ukrenejo vse potrebno za izvajanje te konvencije.

2. Te države bodo določbe te konvencije uporabljale tudi za druge športe in športne prireditve, kjer se bojijo nasilja ali nedostojnega vedenja gledalcev, odvisno od specifičnih zahtev takih vrst športov in športnih prireditev.

2.člen: NOTRANJA KOORDINACIJA

Te države bodo koordinirale politiko in akcije svojih ministrstev in drugih javnih služb zoper nasilje in nedostojno vedenje gledalcev in v ta namen tam, kjer je mogoče, ustanovile koordinacijska telesa.

3. člen: UKREPI

1. Prevzemajo tudi obveznost, da bodo določale in izvajale ukrepe za preprečevanje in zatiranje nasilja in nedostojnega vedenja gledalcev, zlasti pa:

- zagotovile uporabo ustreznih sredstev javnega reda zoper nered in nedostojno vedenje tako v neposredni bližini stadiona in na njem, kot tudi na dostopnih cestah za gledalce;
- olajšale tesno sodelovanje in izmenjavo ustreznih informacij med policijskimi silami iz raznih krajev, za katere gre ali bi lahko šlo;
- uporabljale ali po potrebi sprejele zakone, s katerimi se določi, da se tisti, za katere se ugotovi, da so krivi za prestopke v zvezi z nasiljem ali nedostojnim vedenjem gledalcev, ustrezno kaznujejo ali da se, odvisno od primera, proti njim uporabljajo ustrezni pravni ukrepi.

2. Podpisnice pogodbe prevzemajo odgovornost, da bodo spodbujale odgovornost za organiziranje in dobro vodenje klubov navijačev ter imenovanje rediteljev med njimi, ti naj bi pomagali pri vzdrževanju redu na tekmah in pri obveščanju gledalcev, ter za potovanju v spremstvu skupin navijačev, ki odhajajo na tekme v druge kraje.

4. Te države si bodo prizadevale zagotoviti – kjer je potrebno, tudi z izdajo ustreznih zakonov, ki bi vsebovali sankcije za nespoštovanje, ali na kakršenkoli drug primeren način, da v primerih, ko obstaja bojazen pred nasiljem in nedostojnim vedenjem gledalcev, športne organizacije in klubi skupaj z lastniki stadionov in javnimi organi v skladu s pristojnostmi iz državnih zakonov praktično ukrepajo v okolici stadiona in na njem, da bi preprečili oziroma zatrli nasilje in nedostojno vedenje, kar obsega tudi:

- zagotovitev infrastrukture, ki zagotavlja varnost gledalcev, onemogočajo izbruhe nasilja med navijači, zagotavljajo učinkovito kontroliranje množice ter omogočajo delovanje varnostnih sil in policije;
- učinkovito ločevanje nasprotnih skupin navijačev s tem, da se za gostujoče skupine navijačev, kadar jim je dovoljen vstop, določijo posebne tribune;

- prepoved prihoda na tekmo in vstopa na stadion znanim in potencialnim izgrednikom in tistim, ki so pod vplivom alkohola in mamil;
- prepoved vnosa alkoholnih pijač na stadion, omejitev ali prepoved prodaje ali kakršnekoli distribucije alkoholnih pijač na stadionih;
- zagotovitev kontrole, ki preprečuje, da bi gledalci na stadion prinašali predmete, ki jih utegnejo na kakršenkoli način uporabiti za nasilno delovanje;

5. Podpisnice pogodbe bodo tudi ustrezno socialno in vzgojno ukrepale glede na potencialni pomen, ki ga imajo sredstva javnega obveščanja za preprečevanje nasilja v zvezi s športom, zlasti s populariziranjem športnih idealov v izobraževalnih in drugih kampanjah, z zavzemanjem za idejo »fair play«, zlasti med mladimi, za večje medsebojno spoštovanje gledalcev in športnikov, obenem pa tudi s spodbujanjem k večji aktivni udeležbi v športu.

4. člen: MEDNARODNO SODELOVANJE

1. Te države bodo tesno sodelovale glede vprašanj, ki jih obsega ta konvencija, in po potrebi spodbujale podobno sodelovanje med zainteresiranimi športnimi organi.

2. Zainteresirane podpisnice pogodbe bodo zahtevale, da pred vsako mednarodno tekmo ali turnirjem pristojni organi določijo tekme, kjer obstaja tveganje, da bo prišlo do nasilja ali nespodobnega vedenja gledalcev. Ko bo takšna tekma določena, bodo pristojni organi države gostiteljice organizirali posvetovanje, najkasneje dva tedna pred tekmo, kjer bodo sprejeti dogovori in previdnostni ukrepi za pred tekmo, med njo in po njej. Če je potrebno pa bodo sprejeti še dodatni ukrepi, ki jih ta konvencija ne predvideva.

5. člen: IDENTIFIKACIJA IZGREDNIKOV IN RAVNANJE Z NJIMI

1. Podpisnice pogodbe si bodo ob spoštovanju veljavnih zakonskih postopkov in načela neodvisnosti sodstva prizadevale, da se gledalci, ki storijo nasilno ali drugo kaznivo dejanje, identificirajo in kazensko preganjajo v skladu z zakonom.

2. Kjer je mogoče, zlasti kadar gre za gostujoče gledalce bodo slednje v skladu z veljavnimi mednarodnimi sporazumi obravnavale:

- prenos postopka zoper osebe, prijete v zvezi s kakšnim nasilnim ali drugim kaznivim dejanjem na športnih prireditvah, v državo v kateri stalno prebivajo;

- zahteve za izročitev oseb, za katere se sumi, da so storile nasilno ali kaznivo dejanje na športnih prireditvah;
- da bodo osebe, obsojene za kakšno nasilno ali drugo kaznivo dejanje na športnih prireditvah, predane zaradi prestajanja kazni v relevantni državi.

8. člen: STALNI KOMITE

Za namene te konvencije se ustanovi stalni komite, v katerem ima vsaka podpisnica pogodbe vsaj enega predstavnika, vsaki pa pri glasovanju pripada po en glas. Tiste države članice Sveta Evrope, ki niso podpisale pogodbe, so lahko v komiteju zastopane kot opazovalka. Stalni komite skliče generalni sekretar Sveta Evrope, komite se sestaja vsaj enkrat na leto in pa na zahtevo večine pogodbenic. Komite določi svoj poslovnik v skladu z določbami te konvencije.

9.člen:

Stalni komite mora spremljati uporabo te konvencije, obravnava njene določbe in potrebo po spremembah in dopolnitvah, predlaga ukrepe za obveščanje javnosti o delovanju, ki izhaja iz konvencije in predlaga vsakršne izboljšave učinkovitosti konvencije (Cameron 2004).

7.3 Ukrepi policije

Večino tekem v močnejših svetovnih nogometnih ligah vsakič spremlja od 25-100 policistov, ki nadzorujejo množico navijačev in preprečujejo morebitne izbruhe in huligansko vedenje. Tako imenovane tekme velikega tveganja pa zahtevajo še večji nadzor in posledično večje število oboroženih policistov. Moram poudariti, da se je številka policistov od 80-ih let 20. stoletja zmanjšala za kar trikrat. Danes se veliko tekem na Otoku odvija brez policijske prisotnosti (internet 1).

Večina policijskih sil tekme ocenjuje glede na verjetnost izgrediv in se nato odloči o številu okrepitev in številu mož, ki jih ima na razpolago na posamezni tekmi. Pri tem upoštevajo število in sloves gostujočih navijačev, pretekla srečanja klubov, pomembnost tekme in podatke tujih policistov o značilnostih tujih navijačev. Policisti so vzpostavili internacionalno mrežo za izmenjevanje informacij o problematičnih navijačih pod nadzorom Football Intelligence Unit. Gre za ustanovo, katere namen je pridobivanje in posredovanje informacij o nogometnih dogodkih, spremljanje navijačev na dan tekem (kje se zadržujejo, s čim potujejo,

ipd.) in vzpostaviti povezavo ter primerno komunikacijo med policijo in nogometno zvezo (internet 8).

Nogometna enota policije je bila ustanovljena leta 1989 in sicer za nadzor posebno problematičnih navijačev. Enota je doprinesla k televizijskemu nadzoru nogometnih stadionov, znižanju nasilja in učinkovitejšemu lovljenju nepridipravov (internet 1).

8. Sklep

Šport je danes zelo pomemben segment družbe, saj gre za fenomen, ki tako posamezniku/-ici kot družbi prinaša pozitivne in negativne posledice. Prisoten je v večini družbenih institucij, tako v izobraževanju, umetnosti, politiki, pravu, množičnem komuniciranju, kot tudi v mednarodni diplomaciji. Področje športa je zelo široko. Najprej je tu tekmovalni šport, kamor spadajo tekmovanja vseh športnih panog, od nogometa, košarke, atletike, lokostrelstva, smučanja do športnega lova. Teh športnih panog je ogromno, vključujejo pa profesionalno ukvarjanje s športom. Še več je amaterskih športnikov, ki se s športom ukvarjajo rekreativno. Njihovi interesi so povezani predvsem z doseganjem zadovoljstva, zdravja in sprostitve. Vsi športniki potrebujejo športno opremo, za kar skrbi športna industrija. Tu je še ogromno spremljevalcev, ki skrbijo za športnike in za njihovo opremo. Seveda ne smemo pozabiti množičnih medijev, saj je večina športnih tekmovanj danes medijsko dobro pokrita, saj je šport blago, ki se v medijih zelo dobro prodaja. Gledanost največjih športnih dogodkov, kot so olimpijske igre, svetovna prvenstva v nogometu, košarki in atletiki, je izjemno visoka. Če dobro pomislimo, ugotovimo, da lahko večino pripadnikov sodobne družbe na takšen ali drugačen način povežemo s športom. Sam sem se v svoji diplomski nalogi podrobneje posvetil le tistim, ki spremljajo nogometne tekme v živo, in ki se na teh tekmah zaradi različnih razlogov nasilno obnašajo.

Dejstvo je, da število obiskovalcev športnih prireditev stalno narašča. To omogoča izboljšana infrastruktura, saj stadioni in dvorane danes sprejmejo ogromno gledalcev. Vedno večje pa je tudi zanimanje za športna tekmovanja. Nogometne tekme v prvenstvih Anglije, Španije, Nemčije in Italije si vsak teden ogleda izjemno število gledalcev.

Med njimi je večina takšnih, ki hodijo na tekme zaradi užitka v gledanju nogometa, zaradi sprostitve in druženja. Ti gledalci se le redko nasilno obnašajo, če pa se že, gre v večini za verbalno nasilje. Problematici pa so navijači, ki hodijo na tekme z namenom izvajati nasilna

dejanja. Ti navijači se združujejo v skupinah (bandah) in že med potjo na tekmo uničujejo tujo lastnino, izzivajo navijače nasprotnih ekip in izzivajo pretepe. Tekma je za njih drugotnega pomena, njihov cilj je, da se spopadejo z nasprotno navijaško skupino. Te navijače imenujemo huligani. Začetki huliganizma segajo v petdeseta leta prejšnjega stoletja. Takrat je na severozahodu Anglije razbijanje vlakov postalo stalna praksa navijaških skupin.

Zakaj je med navijači danes prisotnega toliko nasilja? To je odraz stanja v sodobni družbi, kjer je nasilje zelo pogosto sredstvo za reševanje konfliktov. Tako tudi na teh prireditvah navijači svoje spore z navijači nasprotne ekipe rešujejo z nasiljem. Pa ne samo spore z navijači, tudi nestrinjanje s sodniškimi odločitvami, nezadovoljstvo z igro svojega moštva ali ogorčenje nad nešportno igro nasprotnikov navijači izražajo z nasilnimi dejanji. Seveda ni nujno, da gre vedno za fizično nasilje, lahko gre tudi za verbalno. Vendar je to verbalno nasilje ponavadi povod za fizično. Pri fizičnem nasilju lahko gre za nasilje nad drugo osebo ali za uničevanje tuje lastnine. Kakršnakoli je oblika nasilja, ki ga izvajajo navijači, je to nedopustno.

Do nasilnih dejanj v določenih okoliščinah vodijo destruktivna čustva. Ta čustva so zelo pogost spremljevalec športnih dogodkov. Ponavadi so posledica razočaranja in frustracij ob porazih in vodijo v nasilno obnašanje. Na ta način predstavljajo grožnjo za posameznika/-ico in družbo.

Povezavo med športom in čustvi razlagata Norbert Elias in Eric Dunning. Teorija, ki sta jo postavila, je zelo pomembna za nadaljnje raziskovanje na tem področju. V njej trdita, da je posameznika/-ico potrebno obravnavati kot celoto v odnosu do družbe, ne pa kot izolirano fizično in psihično enoto, ki po naključju živi v družbi. Nujno se je izogniti vsem vrstam determinizma: biološkemu, psihološkemu in kulturnemu. Trdita tudi, da je za raziskovanje čustev, prostega časa in športa najbolj primeren multi-disciplinaren pristop, ki združuje biološko, antropološko, sociološko in psihološko raziskovanje. Analize teh fenomenov se moramo torej lotiti na več ravneh in ugotoviti, kako se te različne ravni med seboj povezujejo in kako vplivajo druga na drugo. Elias obravnava pojav in uveljavitev športa («športizacija») kot primer civilizacijskega procesa, ki se je odvijal v 18. stoletju. Čustva, ki jih športniki ali gledalci sprostijo, pa Elias opisuje kot osvoboditev posameznikovih frustracij in družbeno pogojenih obremenitev.

Ne glede na različne teoretske opredelitve in delitve nasilnega obnašanja ter dejanj, je dejstvo, da do nasilja med navijači na nogometnih tekmah prihaja zelo pogosto. Zato sem v sklepnem delu moje naloge predstavil možne rešitve in ukrepe za zmanjšanje oziroma za preprečitev nasilnega obnašanja navijačev. V ta namen je generalni sekretar Sveta Evrope

ustanovil projekt »Odzivi na nasilje v vsakdanjem življenju demokratične družbe«, katerega osnovni cilj je pomagati tistim, ki sprejemajo odločitve, in tudi drugim sodelujočim pri izvajanju dosledne politike ozaveščanja in preprečevanja nasilja ter sprejemanju ustreznih kaznovalnih ukrepov v boju proti vsakdanjemu nasilju in s tem tudi nasilju na nogometnih tekmah. Ta politika temelji na preventivnih ukrepih za zmanjševanje nasilja, kamor spadajo stroga kontrola navijačev na stadionu in v njegovi okolici ter zagotovitev najvišje možne stopnje varnosti na tekmah, pri čemer je potrebno aktivirati vse pristojne institucije. Prav njihovo usklajeno sodelovanje je bistveno za doseg pravih rezultatov. Zelo pomembna je tudi vzgoja navijačev, s katero jih odvrnemo od nasilnih dejanj, »naučimo« jih, da je nasilno obnašanje nedopustno.

Države članice Sveta Evrope in druge pogodbenice evropske kulturne konvencije so podpisale Evropsko konvencijo o nasilju in nedostojnem vedenju gledalcev na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah. Njihov namen je z vsemi razpoložljivimi sredstvi stopiti v boj proti nasilju na nogometnih tekmah.

Na koncu je potrebno ponovno poudariti, da je nogometni huliganizem postal velik problem, saj predstavlja resno grožnjo tako za posameznike kot tudi za celotno družbo. Poleg velike materialne škode, ki jo povzročajo huligani, so med njihovimi »divjanji« ogrožena tudi človeška življenja. Zato bo potrebno veliko truda in potrpljenja, dobre organizacije in sodelovanja pristojnih institucij, da bi ta problem najprej zajezili, nato pa še izkoreninili. V zadnjem času je bilo sprejetih nekaj sklepov, storjenih nekaj dejanj in danih nekaj obljub, ki vzbujajo upanje, da nam bo to s skupnimi močmi le uspelo.

9. Literatura

- Brown, Adam (1998): *Fanatics: Power, identity & fandom in football*. London: Routledge.
- Cameron, Manuel (2004): *Preprečevanje nasilja v športu*. Ljubljana: Mednarodna športna zveza Alpe Adria.
- Debeljak, Aleš, Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja (2002): *Cooltura: Uvod v kulturne študije*. Ljubljana: Študentska založba.
- Dolinšek, Urška (2003): *Agresivnost kot posledica nasilja v kickboks*. Diplomski naloga. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Dunning, Eric in Chris Rojek (1992): *Sport and leisure in the civilizing process. Critique and Counter-Critique*. Toronto and Buffalo: University of Toronto Press.
- Giulianotti, Richard, Norman Booney in Mike Hepworth (1994): *Football, violence and social identity*. London: Routledge.
- Kenyon, Gerald S., John W. Loy in Barry D. McPherson (1978): *Sport and social system: A guide to the analysis, problems and literature*. Reading: Addison-Wesley.
- Lalić, Dražen (1993): *Torcida: pogled iznutra*. Zagreb: AGM.
- Lowles, Nick in Andy Nicholls (2005): *Hooligans. The A-L of Britain's Football Gangs*. Great Britain: Bath Press Ltd.
- Marsh, Peter, Elizabeth Rosser in Rom Harré (1978): *The rules of disorder*. London: Routledge.
- Miller, Toby in Alec McHoul (1998): *Popular culture and everyday life*. London: SAGE Publications.

- Petrovič, Krešimir in Mojca Doupona Topič (1996): *Sociologija športa*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Petrovič, Sergej (2004): *Analiza socialnodemografskih značilnosti in vrednost gledalcev športnih prireditev v Sloveniji*. Magistrska naloga. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Plesec, Matjaž in Mojca Doupona Topič (2002): *Nogomet in družba: Preporod nogometa v Sloveniji*. Ljubljana: Zavod za šport Slovenije.
- Protega, Nenad (1997): *Nogometni huligani v Sloveniji*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Stojković, Stevo (1989): *Ubija li sport*. Beograd: Filip Višnjic.
- Šadl, Zdenka (1999): *Usoda čustev v zahodni civilizaciji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Šmid, Igor (2003): *Navijanje ali huliganstvo na športnih prireditvah*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Ule, Mirjana (2000): *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- *Veliki splošni leksikon 2006*. Ljubljana: DZS.
- Wann, Daniel L., Merrill J. Melnick, Gordon W. Russell in Dale G. Pease (2001): *Sport fans: the psychological and social impact of spectators*. New York: Routledge.
- Wilbert, Leonard M. (1998): *A sociological perspective of sport*. Boston: Allyn and bacon.
- Internet 1: University of Leicester (2001): *Football and football hooliganism*. Dostopno na <http://www.le.ac.uk/sociology/css/resources/factsheets/fs1.html> (4. marec 2007).

- Internet 2: BBC (2000): *Analysis: Soccer violence an international problem*. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/797601.stm> (18. maj 2007).
- Internet 3: BBC (2001): *Is hooliganism on increase?* Dostopno na http://news.bbc.co.uk/sport1/hi/sports_talk/1492401.stm (24. april 2007).
- Internet 4: Bianconeri (2005): *The Heysel tragedy*. Dostopno na <http://bianconeri.tripod.com/heysel.html> (10. december 2006).
- Internet 5: BBC (2001): *Football violence on the rise*. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/1491743.stm> (13. februar 2007).
- Internet 6: Mladinski svet Slovenije (2004): *Nasilje in mladi*. Dostopno na <http://www.mss.si/docs/Nasilje%20in%20mladi.pdf> (8. november 2006).
- Internet 7: BBC (2001): *Modern menace of hooliganism*. Dostopno na <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/1492499.stm> (20. februar 2007).
- Internet 8: Metropolitan police (1999): *Football intelligence unit*. Dostopno na <http://www.met.police.uk/publicorder/football.htm> (10. maj 2007).